Rakennushistoriaselvitys

Maanmittauskonttorin kortteli

Hämeenlinna

2018

ark-byroo

Tilaaja

Senaatti

Senaatti-kiinteistöt

Ohjausryhmä

Kiinteistökehityspäällikkö Elias Rainio, Senaatti-kiinteistöt
Kiinteistöpäällikkö Eeva Kareinen, Senaatti-kiinteistöt
Myyntipäällikkö Sirpa Rouhiainen, Senaatti-kiinteistöt
Intendentti Kaija Kiiveri-Hakkarainen, Museovirasto
Arkkitehti Johanna Närhi, Hämeenlinnan kaupunki, asemakaavoitus
Arkkitehti Tommi Terästö, Hämeenlinnan kaupunki, asemakaavoitus

Konsultti

Arkkitehtitoimisto Ark-byroo oy
Kustaankatu 3
00500 Helsinki
info@arkbyroo.fi
www.arkbyroo.fi
p. 010 2350 566

Työryhmä

TkT, arkkitehti Marianna Heikinheimo, vastaava tutkija
FT, arkeologi Heini Ynnilä, tutkija
TkK, arkkitehtiopiskelija Olli Nieminen, avustava tutkija
Janne Kankkunen, graafikko
Sami Heikinheimo, valokuvaus

Etukannen kuva

Valokuva on vuosien 1911-1921 välillä otettu mutta vailla tarkkaa ajoitusta. Lydia.

Suoritusajankohta

Elokuu 2018–marraskuu 2018. Työ on luovutettu 30.11.2018

© Arkkitehtitoimisto ark-byroo
ISBN 978-952-7239-84-1

Asiasanat

Maanmittauskonttori, lääninmaanmittauskonttori, yläalkeiskoulu, Hämeenlinnan lyseo, Intendentinkonttori, Hämeenlinna, Ernst Bernhard Lohrman, Carl Johan Edvard Gustafsson, Jean Wik, Ricardo Björnberg, Hämeenlinnan posti, RKY-alue

Sisällys

1 Johdanto 4
1.1 Kohde. 4
1.2 Tehtävä 5
1.3 Perustiedot 6

2 Kaupunkitila 10
2.1 Maanmittauskonttorin korttelin asemakaavahistoria 10
2.2 Maanmittauskonttorin korttelin rakentuminen 19
2.3 Kaupunkikuvallinen tarkastelu. 24

3 Yläalkeiskoulu 34
3.1 Rakennuttaja Intendentinkonttori 34
3.2 Arkkitehdit E. B. Lohrmann, C. J. E. Gustafsson sekä J. Wik. 36
3.3 Hankkeen taustat ja rakentaminen 37
3.4 Suunnitteluratkaisu. 38
3.5 Muutosvaiheet 42
3.6 Nykytila. 54

4 Maanmittauskonttori 64
4.1 Rakennuttaja maanmittauslaitos ja lääninmaanmittauskonttorit 64
4.2 Arkkitehti Ricardo Björnberg 66
4.3 Rakentaminen. 67
4.4 Suunnitteluratkaisu. 68
4.5 Muutosvaiheet 70
4.6 Nykytila. 78

5 Puurakennukset 96
5.1 Lukiokatu 16. 96
5.2 Lukiokatu 14 102

Johtopäätökset. 108

Lähteet 110

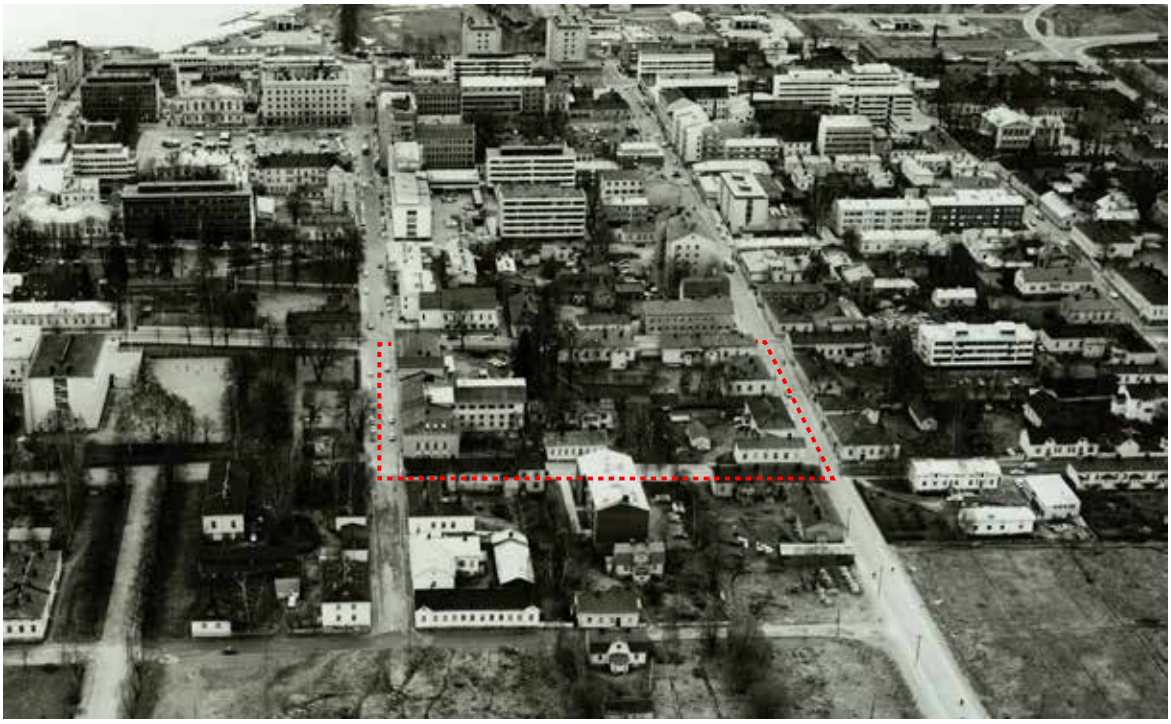

Ilmakuvassa vuodelta 1968 on nähtävissä Maanmittauskonttorin korttelin vanha, puutalovaltainen rakennuskanta. Kortteli on kuvan keskiössä punaisella katkoviivalla korostettuna. Kuvaa on rajattu. HKM.

1
Johdanto

1.1
Kohde

Tämä rakennushistoriallinen selvitys koskee Hämeenlinnan maanmittauskonttorin korttelin virastorakennuksia (kiinteistö 109-1-6-1) kaupungin keskusta-alueen pohjoisosassa. Kohteen vanhimmat rakennukset ovat 1800-luvun puolivälistä ja viimeisimmät on rakennettu 1980-luvulla. Huomattavimmat rakennukset ovat Sibeliuksenkadun varrella sijaitsevat, arkkitehti Ernst Bernhardt Lohrmanin ja kumppaneiden suunnittelema Yläalkeiskoulu (1849) sekä arkkitehti Ricardo Björnbergin suunnittelema Maanmittauskonttori (1911). Yläalkeiskoulu muutettiin 1890 postiksi ja myöhemmin toimistoksi; lääninmaanmittauskonttoria on puolestaan laajennettu useassa vaiheessa. Lukiokadun varrella sijaitsevat kaksi 1800-luvun lopun asuinrakennusta sekä yläalkeiskoulun talousrakennus kuuluvat kiinteistön nykyiseen rakennuskantaan.

Kohdekortteli sijoittuu välittömästi Engelin asemakaavan ruutukaava-alueen pohjoispuolelle, linnalle johtaneen reitin varrelle. Kortteli rajautuu idässä Sibeliuksenkatuun, jonka toisella puolella sijaitsee Itsenäisyydenpuisto. Etelässä tonttia rajaa Lukiokatu, lännessä Kasarmikatu sekä 1970-luvulla rakennetun asuinkerrostalon kiinteistö (109-1-6-1023), ja pohjoisessa Koulukatu. Kohde siis kattaa lähes kaikki korttelin kuusi tonttia luoteiskulman yhtä tonttia lukuun ottamatta.

Yläalkeiskoulun rakennus suunniteltiin valtion Intendentinkonttorissa 1840-luvulla. Maanmittauskonttorin rakennuksen suunnitteli Yleisten rakennusten ylihallitus, Intendentinkonttorin seuraaja. Lukiokadun puutalot eivät ole valtion rakennuttamia, vaan ne on rakennettu yksityisten toimesta

asunnoiksi. Rakennukset ovat sittemmin tulleet Hämeenlinnan kaupungin ja myöhemmin valtion omistukseen. Niiden asuinkäyttö on päättynyt viimeistään 1950-luvulla.[1]

Koulutalon ja maanmittauskonttorin julkisivut muodostavat yhtenäisen parin, vaikka niiden rakentamisajankohdan välillä on yli 60 vuotta. Nuorempi rakennus peilaa vanhemman rakennuksen mittakaavaa ja horisontaalista ilmeettä. Lukiokadun rakennukset ovat alunperin julkisiksi rakennuksiksi rakennettujen rakennusten toteutustavasta poiketen puusta.

Yläalkeiskoulun ja maanmittauskonttorin rakennukset on suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/85) nojalla.[2] Kohdekiinteistö kokonaisuudessaan kuuluu Hämeenlinnan koilliskulman puutalokorttelien ja koulujen valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön.[3]

1.2 Tehtävä

Virastokiinteistön viisi rakennusta ovat tällä hetkellä vajaakäytössä tai käyttämättömiä, minkä vuoksi valtio on luopumassa kiinteistöstä. Rakennushistoriallinen selvitys kohdistuu ensisijaisesti yläalkeiskoulun taloon sekä maanmittauskonttorin vanhaan osaan. Lukiokadun puutaloja sekä maanmittauskonttorin viimeisimpiä laajennuksia käsitellään työssä yleispiirteisemmin. Tämän selvityksen tarkoituksena on tuottaa aineisto, jonka perusteella viranomaiset voivat suorittaa kohteen suojelutarpeen arvioinnin.

Koulurakennuksen ja Maanmittauskonttorin alkuperäinen suunnitteluratkaisu on kuvailtu ja rakennuksista on esitetty alkuperäispiirustukset. Samoin näiden rakennusten vaiheet on käsitelty muita rakennuksia tarkemmin. Tämä rakennushistoriaselvitys käsittelee yleispiirteisellä tasolla korttelin rakentumista ja käyttöä 1840-luvulta nykypäivään, mikä on esitetty kaavioiden avulla. Nykytilan inventoinnissa on tarkasteltu kaikkien rakennusten ominaispiirteiden säilyneisyyttä ja rakennukset on dokumentoitu valokuvaamalla. Koulun ja viraston sisäosat on inventoitu ja dokumentoitu vastaavalla tavalla pääpiirteissään myös sisäpuolelta. Työssä on myös tarkasteltu virastokorttelin kaupunkikuvallista roolia Hämeenlinnan asemakaavahistorian ja rakentumisen taustaa vasten.

Työhön on sisältynyt arkisto- ja kirjallisuustutkimusta, kenttätyötä sekä eri lähteistä peräisin olevan tiedon yhdistämistä ja analysointia. Merkittävimpiä arkistolähteitä olivat Senaatti-kiinteistöjen arkisto sekä Kansallisarkisto. Erityisenä haasteena tutkimustyölle oli piirustusten hajanainen sijainti eri arkistoissa, sekä Lukiokatu 14 ja Lukiokatu 16 koskevan arkistomateriaalin niukkuus. Näiden kahden rakennuksen osalta myös käytännössä ainoa saatavilla ollut lähde on Hämeenlinnan historiallisen museon teettämä inventointiraportti vuodelta 1980. Työn kannalta merkittävimpiä kirjallisuuslähteitä olivat H. Liliuksen *Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa*, A. Halilan *Suomen rakennushallinto 1811–1961* ja K. O. Lindeqvistin *Hämeenlinnan kaupungin historia: III osa*. Myös Hämeenlinnan kaupunginkirjaston digitaalisen Lydia-aineistopankin digitoitut aikalaisartikkelit olivat hyödyllisiä. Valokuvien osalta tärkeimpiä lähteitä olivat Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo sekä Museoviraston valokuva-arkistot. Käytetyt lähteet käyvät ilmi lähdeluettelosta ja tekstissä on käytetty alaviitteitä.

Alueella suoritettiin kolme katselmusta loka–marraskuussa 2018, jolloin kohde myös dokumentoitiin valokuvaamalla. Valokuvien ottopaikat on merkitty pohjakaavioihin.

Ensimmäiseen lukuun on kerätty taulukkomuotoon kiinteistö- ja historiatietoja sekä tiedot asemakaavasta ja rakennussuojelutilanteesta. Toinen kappale käsittelee virastokorttelin asemakaavahistoriaa, rakentumista ja nykyistä kaupunkikuvaa. Korttelin tärkeimmät muutosvaiheiheet on esitetty kaaviosarjana. Kolmas kappale käsittelee yläalkeiskoulun vaihetta hankkeen käynnistämisestä nykypäivään. Alaluvuissa esitellään rakennuttaja ja suunnittelijat, käsitellään rakennushankkeen taustat, rakennuksen suunnittelijat ja rakennuttaja, rakennuksen alkuperäinen suunnitteluratkaisu ja rakentaminen. Lisäksi luvussa on yhteenveto muutoksista. Luvun lopussa käsitellään rakennuksen nykytila. Neljäs kappale käsittelee maanmittauskonttoria ja se on jäsennelty vastaavalla tavalla. Viidennessä kappaleessa käsitellään lyhyesti Lukiokatu 14 ja Lukiokatu 16 rakennushistoriaa sekä rakennusten nykytilaa suppeasti. Kuudennessa kappaleessa esitetään tutkimuksen ja selvitystyön tuloksena syntyneet johtopäätökset kohdealueesta rakennuksineen.

1 Pietilä 1980, ei sivunumeroita.
2 Museoviraston nettisivu, rakennusperintökohteet.
3 Museoviraston rky-nettisivu.

1.3
Perustiedot

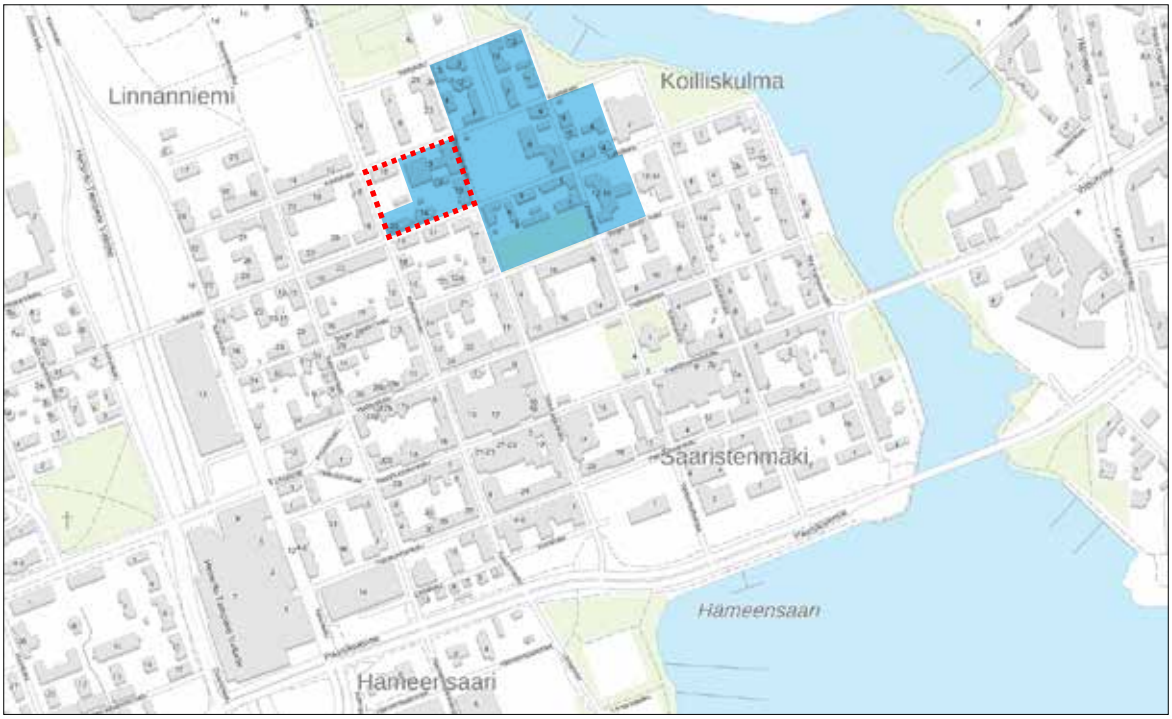

Hämeenlinnan keskustan taustakartassa virastokortteli on korostettuna punaisella katkoviivalla. Hämeenlinnan Koilliskulman puutalokorttelien ja koulujen RKY-alue on rajattu karttaan keltaisella värillä. Pohjakartta: MML.

Kiinteistön tiedot

Kiinteistötunnus: 109-1-6-1
Kaupunginosa: 1. keskusta
Kortteli: 6
Tontti: 1
Tontin koko: 8526 m²
Rakennusten kerrosala yhteensä: 6607.0 m²
Rakennusten bruttoala yhteensä: 7750.9 m²

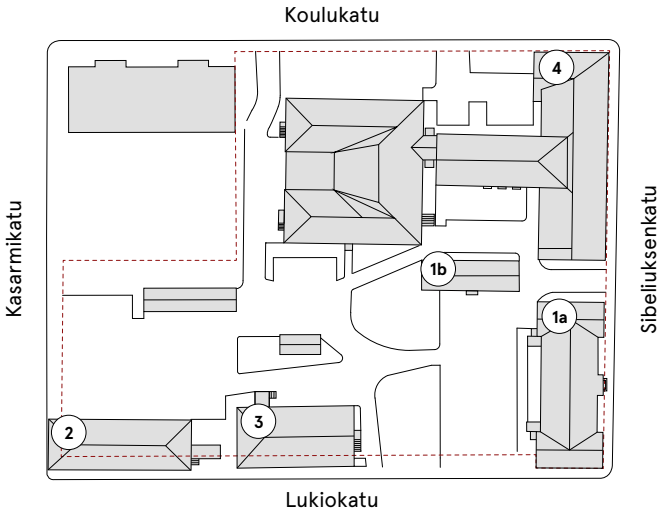

1a Yläalkeiskoulu 1849
1b Yläalkeiskoulun piharakennus 1849
2 Lukiokatu 16 n. 1860-l
3 Lukiokatu 14 n. 1880-l
4 Maanmittauskonttori 1911

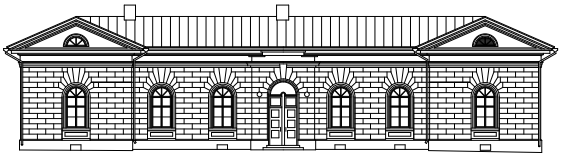

1a Yläalkeiskoulu

Rakennettu: viimeistään 1849
(joidenkin lähteiden mukaan jo 1846)
Rakennuttaja: Suomen valtio
Arkkitehti: E. B. Lohrmann, C. J. E. Gustafsson, J. Wik
Osoite: Sibeliuksenkatu 19
Rakennusnumero: 103152707N
Kerrosala: 729.0 m²
Bruttoala: 863.2 m²
Kerroksia: 2

Käyttöhistoria

1849–1872 Hämeenlinnan yläalkeiskoulu
1873–1888 Suomalainen normaalilyseo
1890–1953 Hämeenlinnan pääpostikonttori
1953–2018 Toimisto- ja virastokäytössä, käyttäjinä muun muassa Hämeenlinnan maanmittauskonttori, veronkantotoimisto, läänirakennustoimisto sekä piirirakennustoimisto. Nykyisin rakennuksen yläkerroksessa toimii tullilaitos.

Tärkeimmät muutosvaiheet

1849 Uudisrakennus
1890 Huonejärjestystä muutettu postikonttoriksi muuttamisen yhteydessä, suunnittelija ei tiedossa
1927 Uusi tuulikaappi, suunnittelija ei tiedossa.
1956 Toisen kerroksen käyttöön otto, suunnittelija ei tiedossa

Omistus

1849– Suomen valtio

1b Talousrakennus

Rakennettu: viimeistään 1849
Rakennuttaja: Suomen valtio
Arkkitehti: E. B. Lohrmann, C. J. E. Gustafsson, J. Wik
Osoite: Sibeliuksenkatu 19
Rakennusnumero: 103152704K
Kerrosala: 147.0 m²
Bruttoala: 152.6 m²
Kerroksia: 2

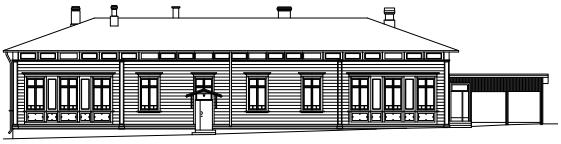

2 Lukiokatu 16

Rakennettu: arviolta 1860-luku
Rakennuttaja: oletettavasti Adolf Lindberg
Osoite: Lukiokatu 16 / Kasarmikatu 20
Rakennusnumero: 103152706M
Kerrosala: 333.0 m²
Bruttoala: 337.3 m²
Kerroksia: 1

Käyttöhistoria

n. **1860–1951** oletettavasti asunto
1951–1967 Vanajan kunnantoimisto 1951 lähtien
1967–1978 Hämeenlinnan kaupungin sosiaalitoimisto
1980-luvulla neuvola, yksi asunto sekä varastotilaa, nykyisin tyhjillään

Omistus

1858–1951 Yksityinen omistaja
1951–1967 Vanajan kunta
1967–1978 Hämeenlinnan kaupunki
1978– Suomen valtio

3 Lukiokatu 14

Rakennettu: arviolta 1880-luku
Rakennuttaja: Rikhard L. Wigren
Osoite: Lukiokatu 14
Rakennusnumero: 103152705L
Kerrosala: 335.0 m²
Bruttoala: 378.8 m²
Kerroksia: 1

Käyttöhistoria

n. **1880–1928** asunto
1928–1967 Vanajan kunnantoimisto
1967–1978 Hämeenlinnan kaupungin sosiaalitoimisto ja kouluhammashoitola, nykyisin riistakeskus sekä insinööritoimisto

Omistus

1887–1928 Yksityinen omistaja
1928–1967 Vanajan kunta
1967–1978 Hämeenlinnan kaupunki
1978- Suomen valtio

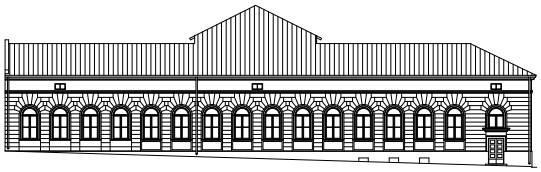

4 Maanmittauskonttori

Rakennettu: 1911
Rakennuttaja: Suomen valtio
Arkkitehti: C. R. Björnberg
Osoite: Sibeliuksenkatu 21 / Koulukatu 13 (uudisosa)
Rakennusnumero: 103152703J
Kerrosala: 2088.0 m² + 2975.0 m² (uudisosa)
Bruttoala: 2814.0 m² + 3205.0 m² (uudisosa)
Kerroksia: 3

Käyttöhistoria

1911–2018 Maanmittauslaitos
Rakennuksen vanha runko-osa on nykyään pääosin Hämeenlinnan oikeusaputoimiston käytössä, osa tiloista on myös tyhjänä. Arkistosiiven kolmannessa kerroksessa toimii lisäksi Rikosseuraamuslaitos ja runko-osan eteläisessä päädyssä Senaatti-kiinteistöjen edunvalvontatoimisto. Pihanpuoleinen lisärakennusosa on yhä Maanmittauslaitoksen käytössä.

Tärkeimmät muutosvaiheet

1911 Uudisrakennus
1939 Ensimmäiset laajennussiivet, suunnittelijana Väinö Vähäkallio
1956 Ullakkotilan käyttöön otto, suunnittelija ei tiedossa
1959 Arkistosiiven kolmas kerros, suunnittelija ei tiedossa
1984 Uusi lisärakennus, suunnittelijana Arkkitehtitoimisto Perko & Rautamäki Ky

Omistus

1911– Suomen valtio

Tonttihistoria

Nykyinen tontti 1 on muodostettu tontinmittauksessa 12.12.1979 ja mittaus on rekisteröity 13.2.1980. Kyseisessä toimituksessa syntynyt 8526 m² kokoinen tontti koostuu viidestä aiemmin erillisestä tontista, jotka olivat kooltaan noin 1600–1800 m². Tätä aiempi tontinmittaus oli suoritettu vuonna 1933, jolloin aiemmat viisi erillistä tonttia oli muodostettu rekisteriyksiköstä 109-0-31-2141.[4] Alkuperäinen kortteli 6 on muodostettu kuudesta tasakokoisesta tontista vuoden 1845 asemakaavalla.

4 KTJ, kiinteistörekisteriote 11.10.2018.

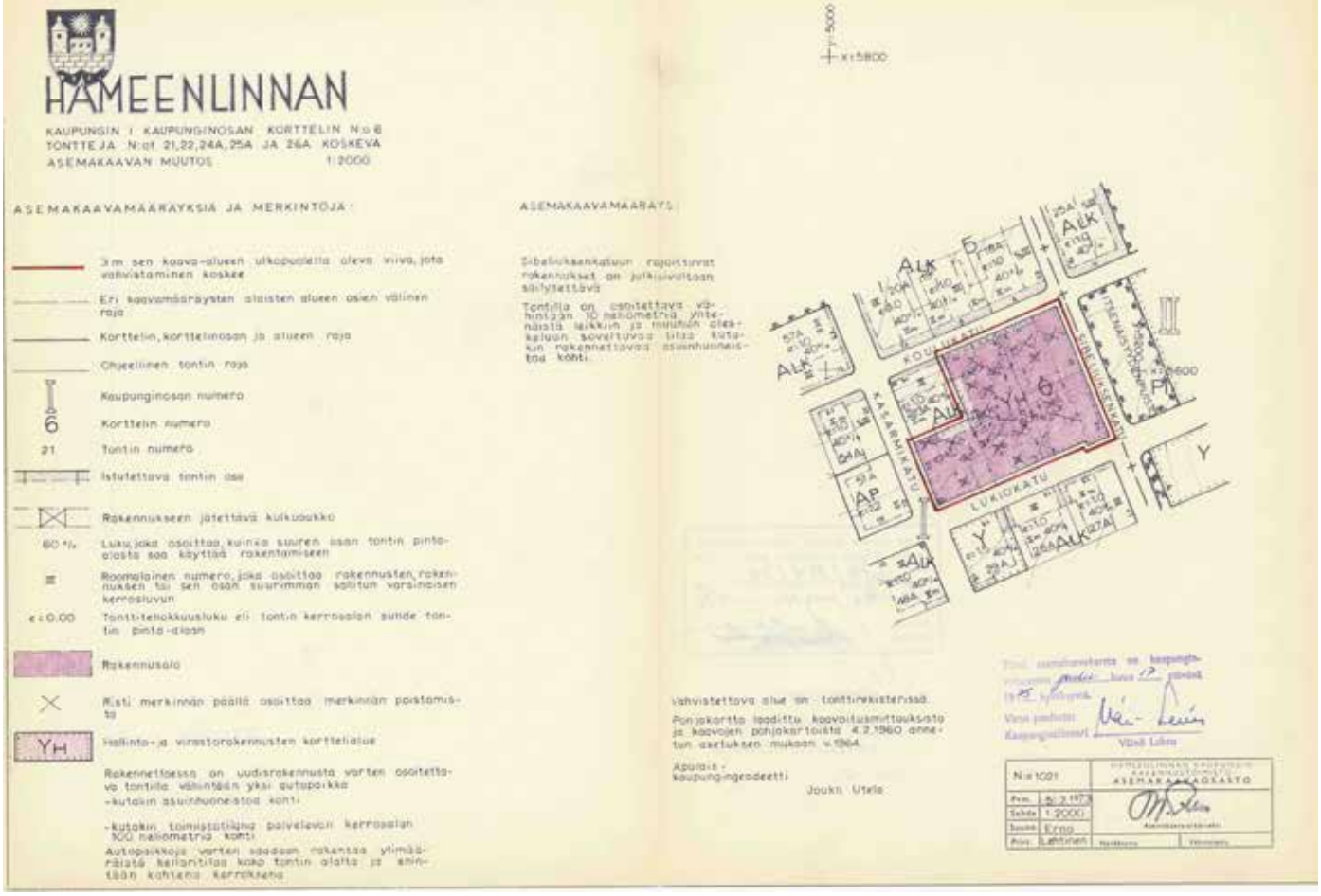

Hämeenlinnan maanmittauskonttorin korttelin voimassa oleva asemakaava 1021, hyväksytty vuonna 1975. HK.

Asemakaava

Kohde kuuluu 17.12.1975 hyväksytyssä asemakaavassa 1021 hallinto- ja virastorakennusten korttelialueeseen (YH). Rakennettaessa on uudisrakennuksen jokaista asuinhuoneistoa tai jokaista 100 m² toimistotilaa vastaan osoitettava vähintään yksi autopaikka. Autoille voidaan rakentaa maanalaista paikoitustilaa koko tontin alalta ja enintään kahteen kerrokseen. Kaavamääräyksien mukaan 60 % tontin pinta-alasta saa käyttää rakentamiseen. Tontin tehokkuusluku (e) on 1,5 ja rakennusten sallittu kerroskorkeus on kolme. Rakennuksia ei ole suojeltu asemakaavassa.[5] Katso luku 2 asemakaavahistorian osalta.

Rakennussuojelu

Yläalkeiskoulun ja maanmittauskonttorin rakennukset on suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/85) nojalla valtioneuvoston päätöksellä 2.12.1993.[6]

Yläalkeiskoulu ja maanmittauskonttori sekä Lukiokadun puutalot kuuluvat Hämeenlinnan Koilliskulman puutalokorttelien ja koulujen valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (rky).[7]

Hämeenlinnan kantakaupungin 29. 9. 2018 alkaen osittain lainvoimaisessa yleiskaavassa 2035 yläalkeiskoulu ja maanmittauskonttori on merkitty lailla suojelluiksi rakennuksiksi: ”Rakennuksissa suoritettavien muutostöiden , täydennysrakentamisen ja muiden alueella tehtävien toimenpiteiden tulee olla sellaisia, että alueen rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja/tai maisemakuvallisesti arvokas luonne säilyy. Rakennuksia ei saa purkaa”. Puutalot on merkitty suojelluiksi rakennuksiksi: ”Rakenuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden , täydennysrakentamisen ja muiden alueella tehtävien toimenpiteiden tulee olla sellaisia, että alueen rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja/tai maisemakuvallisesti arvokas luonne säilyy”.[8]

5 Hämeenlinnan kaupunki, asemakaava 1021.
6 Museoviraston nettisivu, rakennusperintökohteet.
7 Museoviraston rky-nettisivu.
8 Hämeenlinnan kaupunki, yleiskaava 2035.

2

Kaupunkitila

2.1

Maanmittauskonttorin korttelin asemakaavahistoria

Arbinin asemakaava 1778

Hämeenlinnan historiaan liittyy oleellisesti valtiojohtoinen rakentaminen. Hämeen linna perustettiin 1200-luvulla kuninkaan toimesta ja rakennustyön tavoitteena oli vahvistaa valtiovallan läsnäoloa Hämeessä. Hämeenlinnan kaupunki sen sijaan on Kanta-Hämeen maakunnan vanhin kaupunki ja maan vanhin sisämaakaupunki. 1600-luvun ensimmäisellä puoliskolla linnan viereen perustettu kaupunki tuli läänin pääkaupungiksi 1770-luvulla. Tämän myötä kaupunki siirrettiin linnan pohjoispuolelta nykyiselle paikalleen Niementaustan mäelle. Tässä yhteydessä kaupunki sai uuden asemakaavan. Tehtävä uuden asemakaavan laatimiselle annettiin kuningas Kustaa III toimesta linnoitustoimen päällikkö Axel Magnus von Arbinille. Arbinin kustavilaisessa ruutukaavassa määriteltiin kaupungin keskukseksi tori, jota ympäröi kaupungin tärkeimmät rakennukset.[9]

Engelin asemakaava 1832

Maanmittaushallituksen kortteli jäi Arbinin ensimmäisen, sekä toisen, vuonna 1832 laaditun asemakaava-alueen ulkopuolelle. Toisen asemakaavan laatimisesta vastasi Carl Ludvig Engel. Se laadittiin tilanteessa, jossa vuoden 1831 tulipalo oli tuhonnut suurimman osan Arbinin 1770-luvun asemakaavan pohjalta rakennetusta kaupungista. Tuhoisat palot koettelivat monia Suomen kaupunkeja 1800-luvulla, jonka seurauksena uudet asemakaavat suunniteltiin torjumaan paloja. Tämä tarkoitti muun muassa leveämpiä katuja, väljempiä kortteleita ja säännöllistä ruutukaavaa. Samalla asemakaavoitus joutui senaatin ja intendenttikonttorin tarkkaan valvontaan. Intendenttikonttorin johtaja Engelin kaava edustaa tyypillistä uusklassista asemakaavoitusta, jolle on ominaista kaupunkirakenteen väljyyden lisäksi runsaat istutukset. Tämä kaava toteutui pääosiltaan ja olosuhteiden pakosta nopeassa tahdissa, joskin rantaan rajoittuvaa säännönmukaista korttelirivistöä ei toteutettu suunnitelman mukaisesti.[10]

Maanmittauskonttorin kortteli jää Engelin vuoden 1832 asemakaavassa kaavoitetun alueen ulkopuolella. Ruutukaava-alueen ympärille suunniteltiin leveätä puistokatua, jonka toisella puolella oli kaupungin tilukset. Maanmittauskonttorin kortteli sijoittui Engelin kaavassa tälle ”Stadens plantager” -alueelle, kuitenkin siten, että se reunusti sekä ruutukaava-alueen rajalla kulkevaa puistokatu että linnalle vievää katua, joka esiintyy jo ensimmäisessä 1770-luvun asemakaavassa.

Gustafssonin asemakaava 1845

Asemakaavaa uudistettiin vuonna 1845, jolloin ruutukaava-alue laajeni pohjoiseen, myös maanmittauskonttorin korttelialueelle. Kaavan laati Carl Johan Edvard Gustafsson (1815–1868) intendentinkonttorista, ja se noudatti pitkälti Engelin kaavaa.[11] Tässä

9 Arbinin asemakaava 1778, https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/309.

10 Engelin vuoden 1832 asemakaava, http://lydia.hameenlinna.fi/items/show/302.

11 Gustafssonin asemakaava 1845, http://lydia.hameenlinna.fi/items/show/303.

kaavassa esitettiin viheralueita perustettavaksi kaupungin koilliskulmaan. Muun muassa maanmittaushallituksen korttelialueen viereen, sen itäpuolelle sijoittuva kortteli on tässä kaavassa viheraluetta. Muodoltaan se on pohjoisosastaan kolmiomainen, ja sinne on merkitty sijoittuvaksi puurakenteinen Societets Huset, eli seurahuone. Maanmittauskonttorin tontti kuuluu kuudesta tontista koostuvaan korttelialueeseen. Korttelin kaakkoiskulmassa sijaitsevalle tontille on kaavassa merkitty 1846 valmistuneen yläalkeiskoulun rakennus.

Wileniuksen asemakaava 1872

Seuraavassa, vuoden 1872 asemakaavassa, jonka laati arkkitehti ja Hämeen läänin rakennuskonttorin konduktööri Georg Wilenius (1831–1892),[12] on maanmittauskonttorin korttelialueella tapahtunut huomattavia muutoksia. Korttelin kaakkoisosaan on aidattu yläalkeiskoulun alue piharakennuksineen ja sitä kiertää kolme entistä tontti yhdistävä puistokaistale. Sekä puistoalue että koulurakennukset kuuluvat samaan tonttiin, joka muodostaa 2/3 korttelistaan.

Caweenin asemakaava 1887

Uuden asemakaavan valmistelu käynnistyi alle kymmenen vuotta Wileniuksen kaavan valmistumisesta. Sen laati Hämeen läänin lääninarkkitehtina vuosina 1876–1907 toiminut arkkitehti Carl Alfred Caween (1836–1912). Kaava laadittiin uuden rakennusjärjestyksen johdosta. Sen perusrakenne noudatteli kuitenkin edeltäjiään.[13] Huomattavimpia muutoksia tässä 1887 senaatin vahvistamassa asemakaavassa on kaupungin itäreunalle veden ääreen merkityt viheralueet, jotka tosin muistuttavat vuoden 1845 kaavassa esitettyä suunnitelmaa. Maanmittauskonttorin tontti on tässä kartassa esitetty suorakulmaisen muotoisena korttelinsa itäpäässä. Edellisessä kaavassa esitetystä huomattavasti pienempikokoiseen tonttiin kuuluu yläalkeiskoulun rakennus ja tämän sivurakennus, sekä sen pohjoispuolelle jäävä viheralue. Tämä tilanne säilyi 1800-luvun loppuun. Yläalkeiskoulu sekä sen sivurakennus olivat kivirakennuksia puutalovaltaisessa kaupungissa.

Vuoden 1887 asemakaava pysyi pitkään voimassa, keskustan osalta voimassa aina 1960-luvulle saakka. Sen pohjalta laadittiin 1900-luvun alun kartat, kuten 1912 valmistunut maanmittari J. F. Sevónin kartta[14], jossa vuonna 1911 valmistunut lääninmaanmittauskonttorin L-muotoinen rakennus on merkitty omalle tontilleen ja sen eteläpuolelle on merkitty niin ikään omalla tontillaan sijaitseva postikonttori, eli entinen yläalkeiskoulu.

Asemakaava 1959

Seuraavassa Hämeenlinnan kaupungin rakennuskonttorin vuoden 1926 kartassa ei ole merkittäviä muutoksia.[15] Maanmittauskonttorin itäpuoleinen kortteli on jälleen merkitty pääosin viheralueeksi vuoden 1845 asemakaavan tavoin. Puiston takana korttelin itäosiin on merkitty seminaarirakennus. Seuraavassa, vuoden 1959 Hämeenlinnan kaupungin keskusta-alueen asemakaavassa tämä kyseinen rakennus on merkitty keskuskansakouluksi. Maanmittaushallituksen rakennus on tässä, vuoden 1959 asemakaavassa esitetty laajennettuna T-kirjaimen muotoisena. Maanmittaushallituksen ja postikonttorin erillisten tonttien on tehokkuusluvuksi merkitty 1,5 ja korkein sallittu rakennettu osuus tontista on 60 %.[16]

Asemakaava 1966

Vuonna 1966 hyväksytyssä uudessa kaupungin keskustan asemakaavassa maanmittauskonttorin korttelialueella on merkintä YH. Tontin tehokkuusluvuksi e on merkitty 1,5 ja korkein sallittu rakennettu osuus tontista on 60 %.[17] Seuraavassa, vuonna 1975 vahvistetussa asemakaavaan muutoksessa, joka koskee yksinomaan maanmittauskonttorin korttelialuetta, on korttelin kuudesta tontista viisi yhdistetty uudeksi tontiksi. Tontin rajojen muutosten lisäksi kaavamerkintöjen osalta ei ole muutosta.[18]

Seuraavassa luvussa eritellään Hämeenlinnan keskustan asemakaavoja, karttoja sekä ilmakuvia 1770-luvulta alkaen keskusta-alueen sekä erityisesti maanmittauskonttorin kortteliin tapahtuneiden muutosten osalta. Kuvat ovat keskenään mittakaavassa.

12 Wileniuksen asemakaava 1872, https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/305.

13 Caweenin asemakaava 1887, https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/306.

14 Sevónin kartta 1912, https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/761.

15 Hämeenlinnan kaupungin rakennuskonttorin asemakartta, https://lydia.hameenlinna.fi/items/show/308.

16 Hämeenlinnan kaupunki, ak310.

17 Hämeenlinnan kaupunki, ak620.

18 Hämeenlinnan kaupunki, ak1021.

Arbinin asemakaava 1778

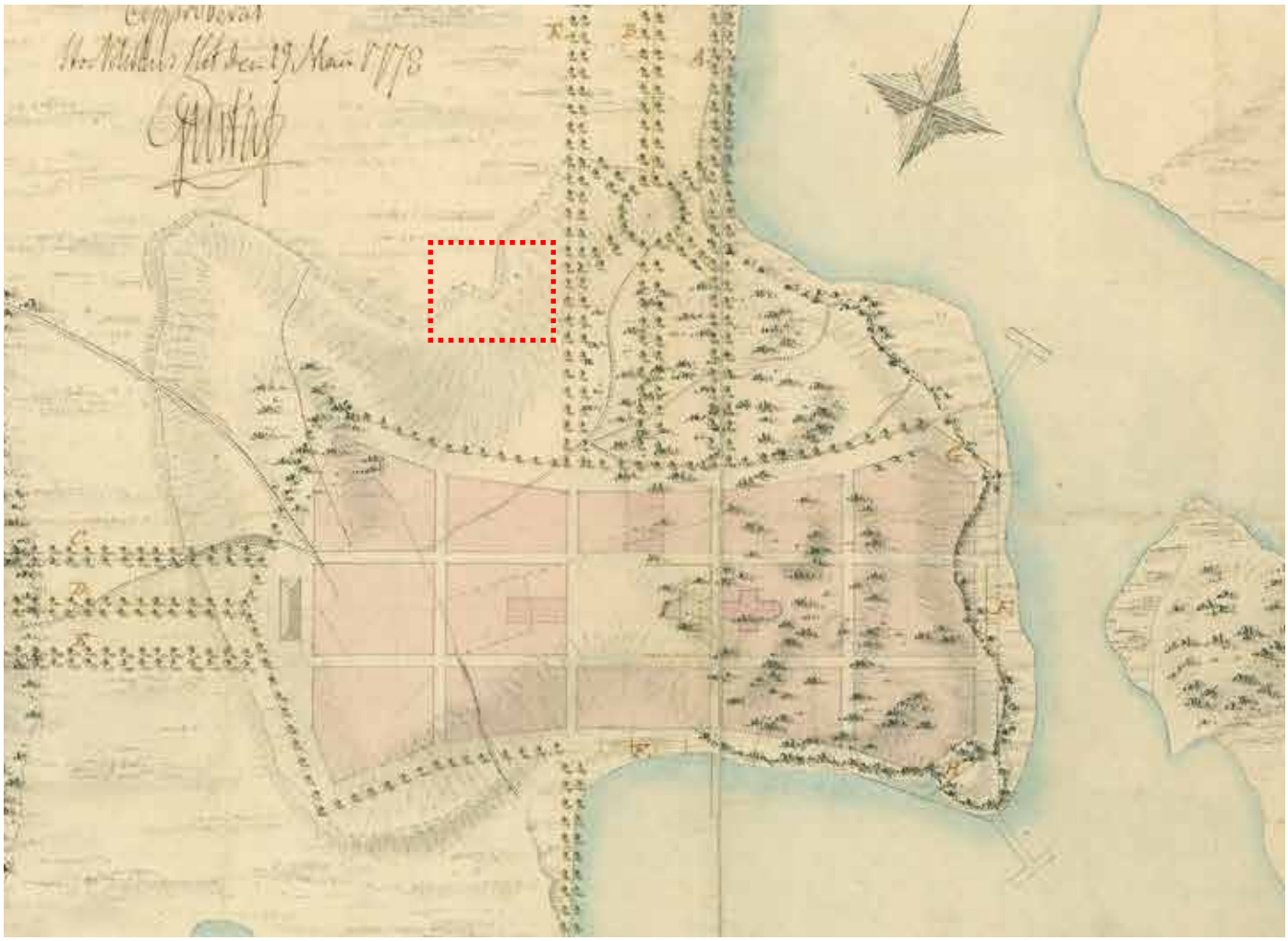

Hämeenlinnan asemakaava 1778, laatinut Axel Magnus von Arbin. Lydia.

Havaintoja

Yleistä

- Kaavan mukaan rakennettu kaupunki tuhoutui lähes täysin tulipalossa 1831.
- Kaavasta on säilynyt keskustorin paikka, koko ja muoto. Tori on kahden pääakselin risteymäkohdassa. Myös kirkon ja Maaherrantalon nykyiset paikat ovat peräisin tästä kaavasta.
- Pohjoiseen Hämeen linnalle johtava puistoakseli on yhä osittain olemassa, sekä lännen suuntainen akseli, jonka määritti Turun maantie.
- Tien ja kaupungin yhtymäkohdassa oli pieni aukio, jonka paikka on edelleen säilynyt nykyisen Pikkutorin muodossa.

Maanmittauskonttorin kortteli

- Maanmittauskonttorin korttelin paikka jää tässä asemakaavassa vielä kaavoitetun alueen rajojen ulkopuolelle.

Engelin asemakaava 1832

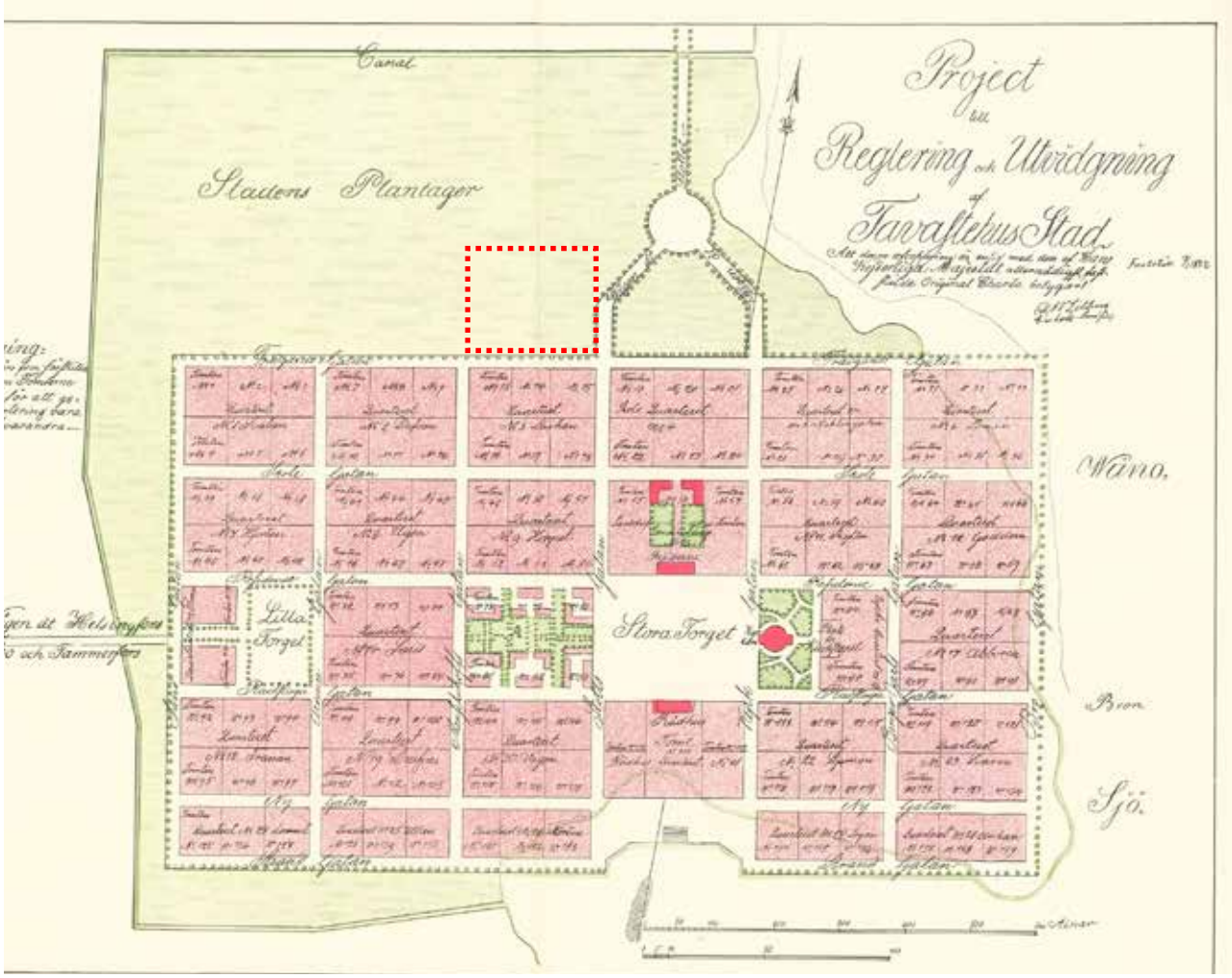

Hämeenlinnan asemakaava 1832, laatinut Carl Ludvig Engelin suunnitelman pohjalta A. W. Zitting. Lydia.

Havaintoja

Yleistä

- Tulipalon jälkeistä jälleenrakennusta ohjanneessa kaavassa keskustori, pohjoisen puistoakseli sekä länteen johtava Turun maantie ovat yhä samoilla paikoillaan, maantien päätepisteeseen on lisätty toinen pienempi tori (Lilla Torget).
- Kirkkorakennus selvisi tulipalosta, päätoria hallitsee nyt vallan pyhä kolminaisuus kirkon, maaherrantalon sekä raatihuoneen muodossa.
- Korttelimuoto on vakiintunut empirelle ominaiseksi säännölliseksi suorakaiteeksi, jokainen kortteli on jaettu kuuteen tasakokoiseen tonttiin, joiden sisäosissa kulkee niin kutsutut palokujat.
- Yksityiskohtaisemmin piirretty kortteli torin länsilaidalla on kaavan selostuksen mukaan piirretty esimerkiksi siitä, miten rakennukset voisi kortteleihin sijoitella.

Maanmittauskonttorin kortteli

- Maanmittauskonttorin kortteli on Engelin kaavassa vielä kaupungin rajojen ulkopuolella, sen paikka on merkattu karttaan punaisella katkoviivalla.

Gustafssonin asemakaava 1845

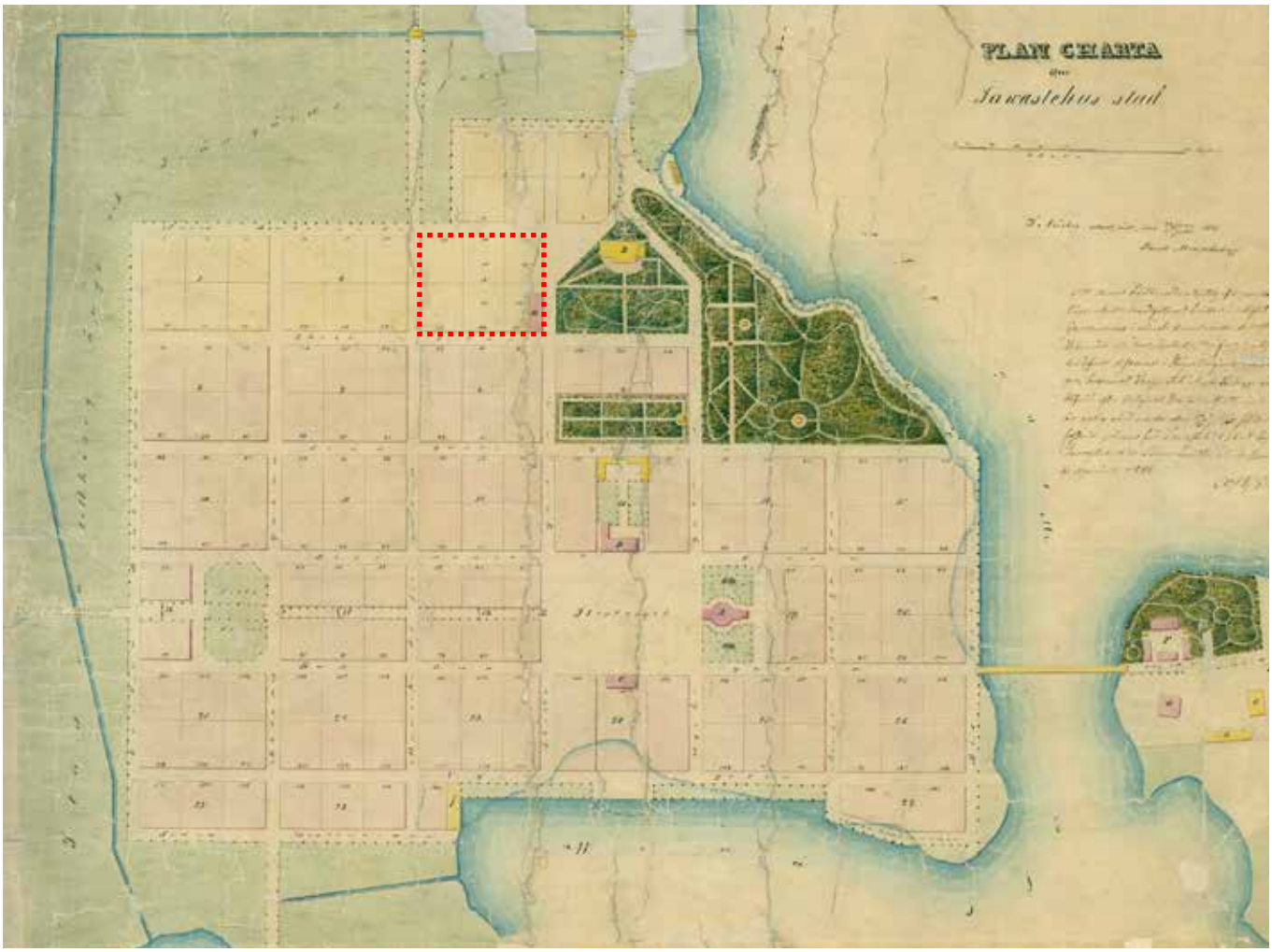

Hämeenlinnan asemakaava 1845, laatinut Carl Johan Edvard Gustafsson. Lydia.

Havaintoja

Yleistä

- Kaavassa koilliskulman korttelit on korvattu puistoalueella, sen sijaan kortteleita on lisätty luoteiskulmaan.
- Eteläinen rantaviiva on muuttunut edelliseen kaavaan nähden, muutama sinne sijoitetuista kapeista kortteleista on jätetty kaavasta pois.
- Kaupungin länsipuolella on lisätty silta jonka takana Keinusaaressa sijaitsee lääninsairaala sekä nykyisin Hämeenlinnan taidemuseona toimiva viljasiilo.
- Maaherrantalon pohjoispuolella sijaitseva nykyinen SIbeliuksenpuisto (silloinen Tähtipuisto) esiintyy nyt ensimmäistä kertaa, se jatkaa pohjois-eteläsuuntaista puistoakselia, jonka kolmiomalliseen kärkeen on nyt lisätty myös seurahuone.
- Pikkutori on muokattu puistoalueeksi, Turun maantieltä alkavaa näkymäakselia on jatkettu aina kirkolle saakka kortteleita halkovalla uudella katulinjauksella, suunnitelma ei toteutunut.

Maanmittauskonttorin kortteli

- Tämä on ensimmäinen asemakaava, jossa kortteli esiintyy.
- Yläalkeiskoulu on merkattu jo kaavaan, se valmistui tässä esitetylle paikalleen vuonna 1849 tai 1846.
- Yläalkeiskoulu on merkattu kaavaan D-kirjaimella, se on yksi vain muutamasta kaavassa erikseen merkatusta ja nimetystä rakennuksesta, joka kertoo rakennuksen poikkeuksellisen arvokkaasta roolista kaupungissa.

Wileniuksen asemakaava 1872

Hämeenlinnan asemakaava 1872, laatinut Georg Wilenius. Lydia.

Havaintoja

Yleistä

- Uuden lyseorakennuksen paikka on kaavoitettu maanmittauskonttorin korttelista kaakkoon päin, kaavoitusaikana koulu toimi vielä osittain yläalkeiskoulun talossa. Lyseon uudisrakennus valmistui 1888.
- Kaavaan on merkattu uusi ortodoksinen kirkko Pikkutorin keskelle.
- Kaupunkia on laajennettu länteen päin puistovyöhykkeen taakse, itään on puolestaan lisätty rautatieasema. Suomen ensimmäisellä rautatiellä oli välitön vaikutus myös Hämeenlinnan kaupungin kasvuun.
- Eteläinen ranta on taas Engelin kaavan mukainen. Rantaviiva oli täytetty 1860-luvun lopulla.
- Koilliskulman puistoaluetta on pienennetty lisäämällä sen päälle yksi kortteli.

Maanmittauskonttorin kortteli

- Maanmittauskonttorin kortteliin läntinen osa on piirretty kaupungin tavanomaisten tonttien mukaisesti.
- Korttelin itäosasta neljä tonttia on esitetty muusta kaupunkirakenteesta poikkeavalla tavalla, kaakkoiskulmassa näkyvät koulu ja sen piharakennus kun taas muut kolme tonttia ovat viheraluetta.

Kartta 1892

Hämeenlinnan kartta 1892, kartan tekijä ei ole tiedossa. Lydia.

Havaintoja

Yleistä

- Kartassa on esitetty erityisen yksityiskohtaisesti kaupungin rakennusten jalanjäljet ja se antaa erinomaisen kuvan kaupungin tuolloisesta rakenteesta.
- Keltaisella värillä merkatut rakennukset ovat puutaloja ja punaisella merkatut kivitaloja. Harmaa tarkoittaa puutaloa kivisellä pohjakerroksella, tumma vihreä tarkoittaa puutaloa turvekatolla.
- Kaupungin kaakkoiskulmassa on yhä selkeästi nähtävillä vuoden 1778 asemakaavan leimallinen satulamuoto, tämä kaupunginosa olikin ainoa joka tulipalosta osittain selvisi.[1]

Maanmittauskonttorin kortteli

- Maanmittauskonttorin korttelin läntinen osa on täyttynyt puutaloista, korttelin sisäosassa on myös yksi kivinen piharakennus.
- Lukiokadun puutalot 14 & 16 ovat kartassa jo paikoillaan.
- Maanmittauskonttorin koillinen tontti on yhä esitetty viheralueena.

1 Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy 2014, 8

Ilmakuva 1939

Ilmakuva Hämeenlinnan keskustasta vuodelta 1939. Kuvaa on rajattu. MML.

Havaintoja

Yleistä

- Kaupunkirakenteen voidaan huomata muistuttavan vielä paljolti vuoden 1892 karttaa, luoteisosan korttelit ovat täyttyneet hieman.
- Vuoden 1872 asemakaava on toteutunut pitkälti.
- Kaupunki on yhä matala ja puutalovaltainen.
- Vuoden 1892 kartassa näkyvät 1700-luvun asemakaavan jäänteet ovat nyt muokkautuneet muun kaupunkirakenteen kaltaisiksi.
- Kirkon eteen on lisätty kirkkopuisto.

Maanmittauskonttorin kortteli

- Maanmittauskonttorin kortteli on yhä itäosaansa lukuunottamatta matalien puutalojen aluetta.
- Maanmittauskonttori on ilmakuvassa vielä alkuperäisessä koossaan, sen ensimmäinen laajennus on tapahtunut samana vuonna kuvan ottamisen jälkeen.

Asemakaava 1966

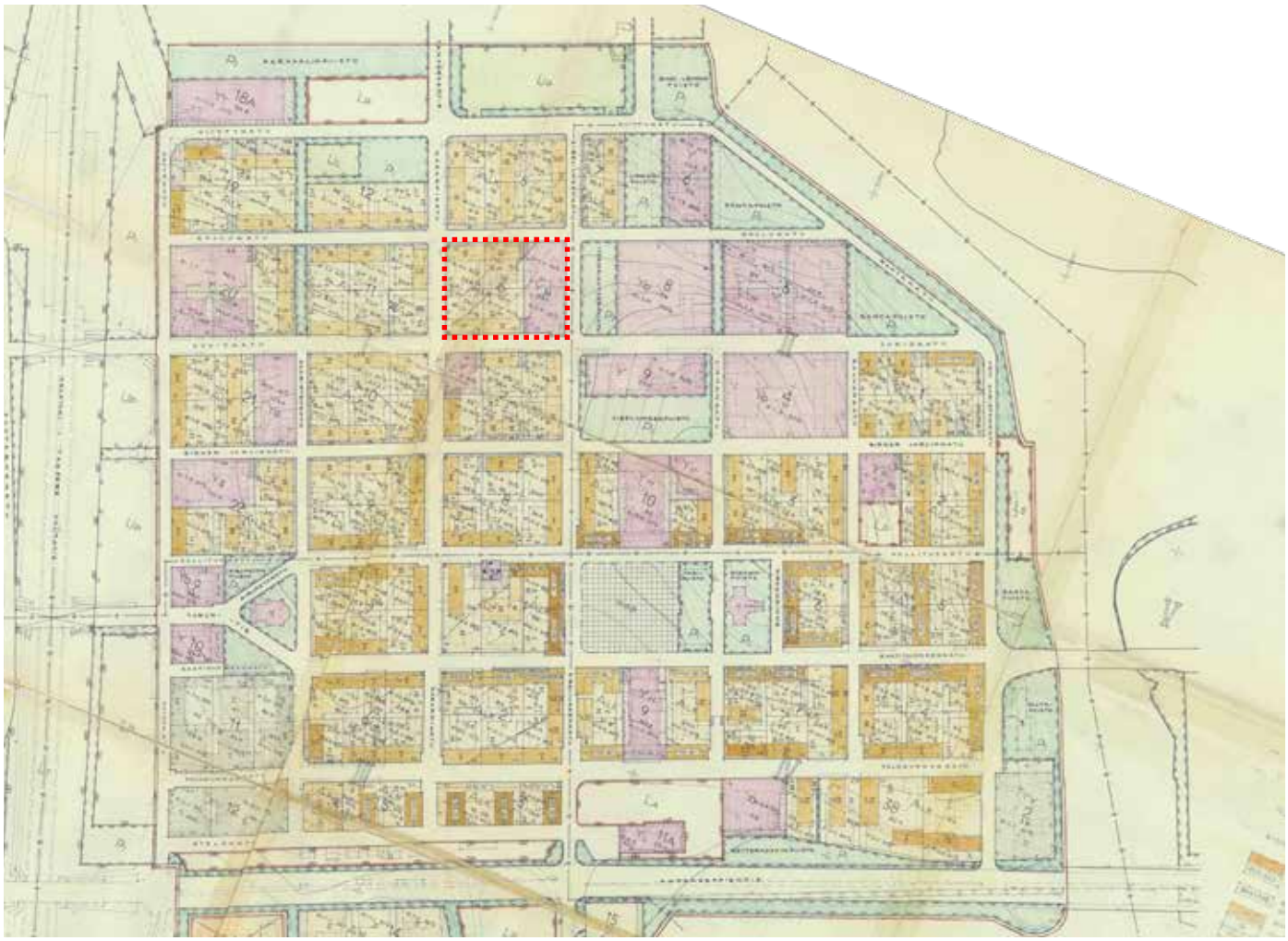

Hämeenlinnan asemakaava 1966. HK.

Havaintoja

Yleistä

- Kaupungin liikennejärjestelyt ovat nykyaikaistuneet, itään päin on lisätty uusi silta, osaa kaduista on levennetty.
- Maanmittauskonttorin korttelia vastapäinen kortteli on saanut nykyisen, muusta kaupunkirakenteesta poikkeavan puistomaisen muotonsa.
- Kaupungin pohjois-eteläakselin päätteenä Rantatorilla on nyt linja-autoasema.
- Vanhan keskustan eteläreunassa kulkee nyt uusi leveä maantie.

Maanmittauskonttorin kortteli

- Maanmittauskonttorin korttelia viertävät Lukiokatu sekä Kasarmikatu ovat uusien liikennejärjestelyiden vuoksi levennettyjä. Tästä johtuen tonttirajaa on siirretty sisemmäs kortteliin.
- Maanmittauskonttorin ensimmäinen laajennus on tapahtunut, korttelin muut osat vastaavat hyvin pitkälti vuoden 1939 ilmakuvassa nähtävää tilannetta.
- Maanmittauskonttorin korttelin itäiset tontit kuuluvat hallinto- ja virastorakennusten korttelialueeseen (YH) ja läntiset tontit yhdistettyjen liike- ja asuntokerrostalojen korttelialueeseen (ALK)

2.2
Maanmittauskonttorin korttelin rakentuminen

Seuraavassa kaaviosarjassa on esitetty maanmittauskonttorin korttelin rakennuskanta ja sen muutokset neljänä eri ajankohtana, vuosina 1849, 1911, 1939 ja 2018. Ajankohdat on valittu rakennusten valmistumisajankohtien sekä muutosvaiheiden perusteella. Kaaviot perustuvat vanhoihin asemakaavoihin, ilmakuviin sekä karttamateriaaliin. Kaikista korttelin rakennusvaiheista ei ole ollut saatavilla tietoa jolloin asiasta on erikseen ilmoitettu.

Lähikuva maanmittauskonttorin virastokorttelista nähtynä vuoden 1939 ilmakuvassa. Kortteli on kuvassa keskellä. MML. (Kuvaa on rajattu.)

Kortteli 1849

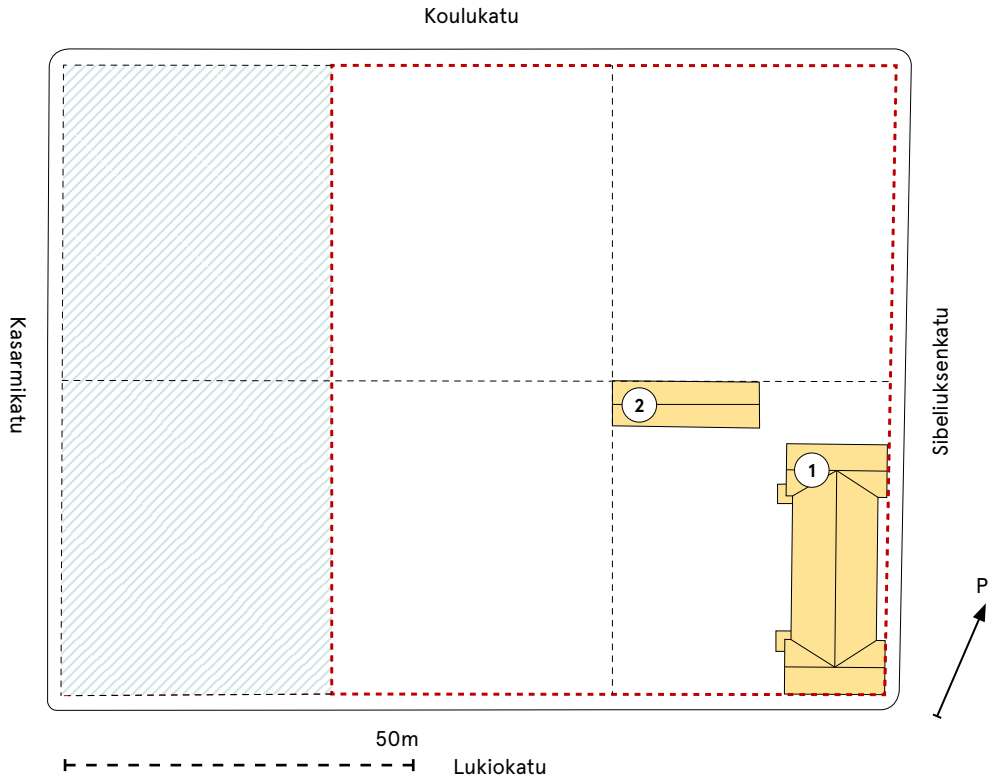

Suorakaiteen mallinen kortteli on jaettu kuuteen tonttiin. Koko kortteli on ennen yläalkeiskoulun rakentamista tyhjillään sekä osittain käytössä kasvimaana. Tonteista neljä idän puoleista on osoitettu yläalkeiskoulun käyttöön. Koulurakennus piharakennuksineen kuitenkin täyttää ainoastaan kaakkoisimman tontin. Kaavioon merkityt puuistutukset perustuvat aikalaislpiirroksiin.

Uudet rakennukset ja muutokset

1. Yläalkeiskoulu, 1849
2. Koulun apurakennus, 1849

Rakennettu 1849

Rakennuskannasta ei varmaa tetoa

Yleinen tonttiraja

Valtion tontin raja

Kortteli 1911

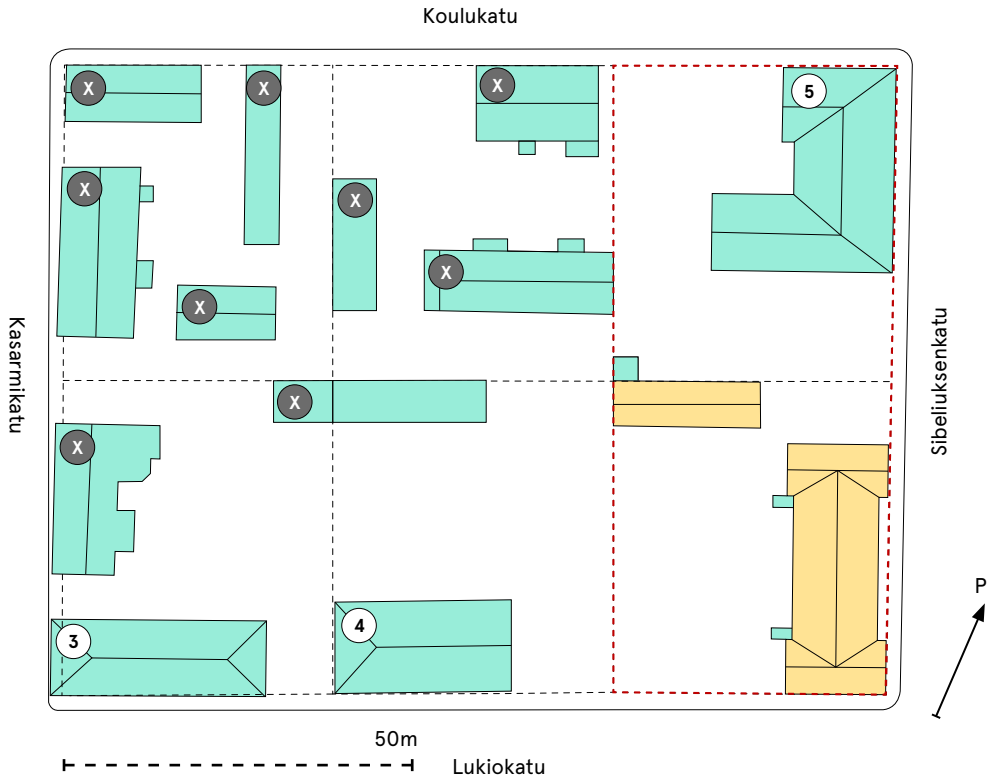

Kaksi puutaloa on rakennettu nykyisen Lukiokadun varteen aikavälillä 1860-1893. Molemmat ovat asuinkäytössä. Korttelin muut osat ovat oletettavasti asuinkäytössä olevien pienimittakaavaisten puurakennusten sekä niihin liittyvien piharakennusten peittämiä. Maanmittauskonttori on valmistunut tänä vuonna, Vanhaan yläalkeiskouluun on tehty pieniä ulkoisia muutoksia.

Uudet rakennukset ja muutokset

3 Lukiokatu 16, arviolta 1860-luku

4 Lukiokatu 14, arviolta 1880-luku

5 Maanmittauskonttori, 1911

X Korttelin vanhat, sittemmin puretut puutalot

Rakennettu 1849

Rakennettu 1850-1911

Yleinen tonttiraja

Valtion tontin raja

Kortteli 1939

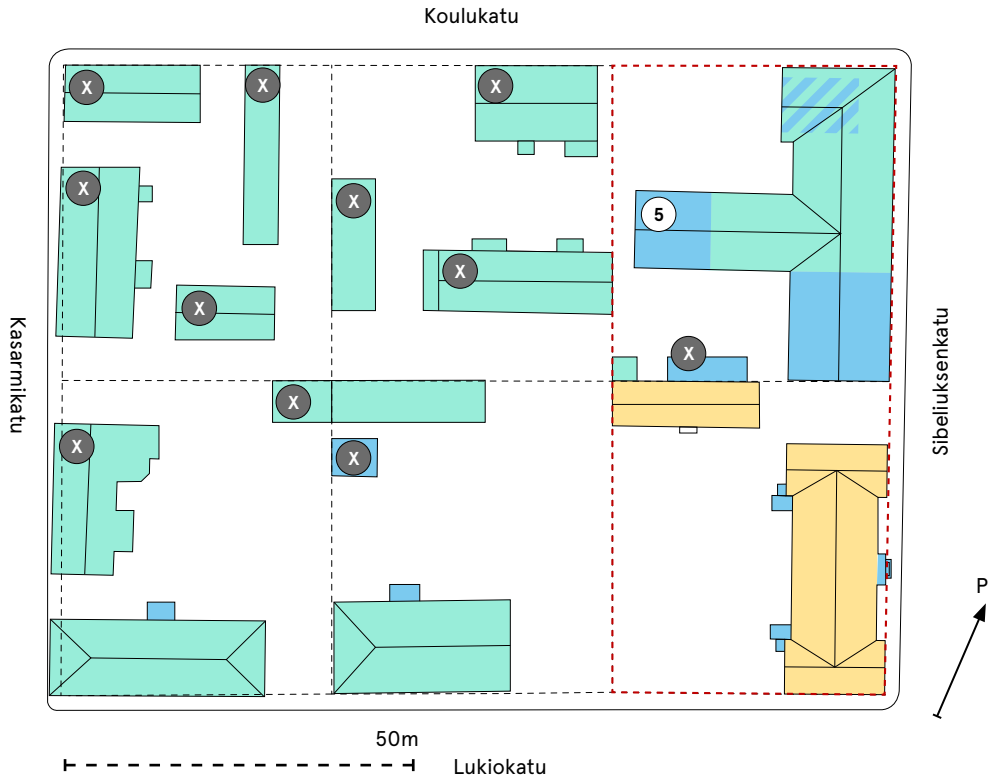

Kortteli rakentuu pääosin matalista puisista asuinrakennuksista. Sisäosassa on lisäksi piharakennuksia. Yläalkeiskoulutalo on jälleen käynyt läpi ulkoisia muutoksia, maanmittauskonttoria on myös jatkettu länteen ja etelään päin, pohjoispäähän on tehty toisen kerroksen piirustussali.

Uudet rakennukset ja muutokset

5 Maanmittauskonttori, rakennusta laajennetaan länteen ja etelään sekä uudella piirustussalilla pohjoispäädyn toisessa kerroksessa

X Korttelin vanhat, sittemmin puretut puutalot

Rakennettu 1849

Rakennettu 1860-1911

Rakennusosaa on korotettu

Rakennettu 1912-1939

Valtion tontin raja

Yleinen tonttiraja

Kortteli 2018

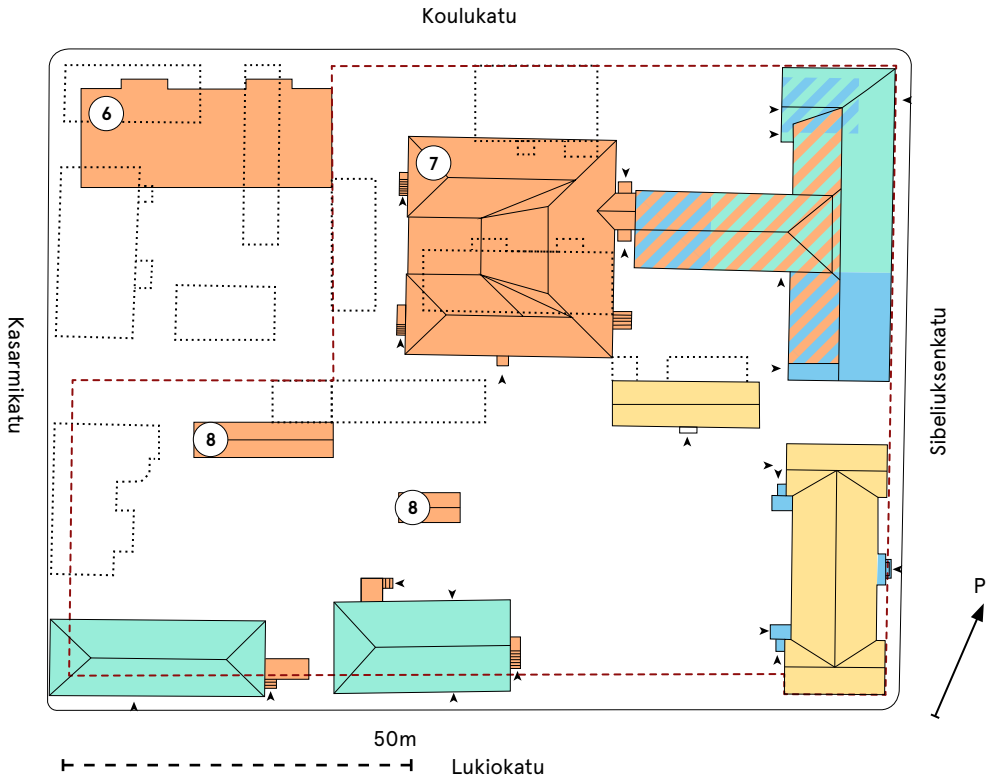

Valtaosa korttelin puisesta rakennuskannasta on hävinnyt. Myös kadunvarteen rakennettujen matalien puutalojen leimaama korttelirakenne on muuttunut täysin lounaiskulmaa lukuun ottamatta. Maanmittauskonttoria on korotettu ja se on saanut taakseen uuden lisärakennuksen. Luoteiskulmaan on rakennettu uusi asuinkerrostalo vuonna 1972. Korttelin sisäosista iso osa on pysäköintikäytössä. Korttelin Lukiokadun sekä Kasarmikadun myötäiset rajat ovat siirtyneet sisemmäs 1960-luvulla uusittujen liikennejärjestelyjen vaatimien kadunlevennysten vuoksi. Suurin osa puurakennuksista on ilmakuvista pääteltynä purettu vuoden 1968 jälkeen, maanmittauskonttorin lisärakennuksen tieltä tontin puutalot ovat luultavasti purettu 1980-luvulla.

Uudet rakennukset ja muutokset

6 Asuinkerrostalo Koulukatu 15, 1972

7 Maanmittauskonttorin lisärakennus, 1984

8 Pihakatoksia

Rakennettu 1849

Rakennettu 1860-1911

Rakennusosaa on korotettu

Rakennus on purettu

Rakennettu 1912-1939

Rakennettu 1940-

Valtion tontin raja

Yleinen tonttiraja

2.3

Kaupunkikuvallinen tarkastelu

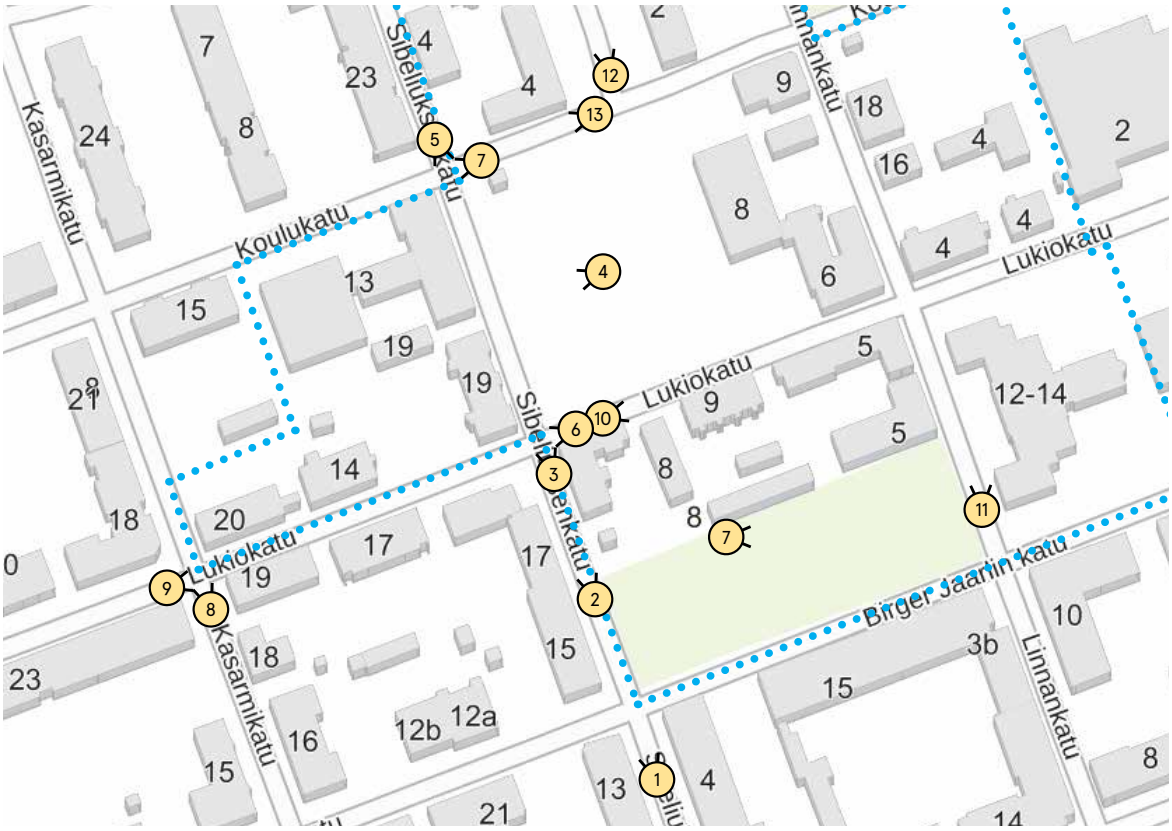

Valokuvien ottopaikat Hämeenlinnan keskustan kartalla. Sinisellä viivalla merkattuna Hämeenlinnan Koilliskulman puutalokorttelien ja koulujen valtakunnallisesti merkittävän rakennettun kulttuuriympäristön raja. Pohjakartta: MML.

Kappaleessa on valokuvien avulla tarkasteltu Hämeenlinnan maanmittauskonttorin korttelia ja sen yhteyttä kaupungin keskustaan sekä Koilliskulman puutalokorttelien ja koulujen valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön. Valokuvissa on kiinnitetty huomiota mittakaavaan sekä kaupunkikuvan säilyneisyyteen sekä siihen, miten uusi rakennuskanta yhdistyy historialliseen Hämeenlinnaan.

Näkymä Sibeliuksenkadulta pohjoiseen päin. Näkymäakseli alkaa Hämeenlinnan keskustorilta ja lähestyy maanmittauskonttorin korttelia. Torin läheisyydessä mittakaava on suurempaa ja rakennuskanta modernimpaa, maanmittauskonttorin keltaiset matalat kivirakennukset erottuvat silti päätepisteenä.

Näkymä Sibeliuksenkadulta pohjoiseen päin. Maanmittauskonttorin korttelia lähestyttäessä rakennusten mittakaava pienenee, Lukiokadun ja Sibeliuksenkadun kulmassa näkyy jo vanhalle Hämeenlinnalle tyypillistä puurakentamista.

Näkymä Lukiokadun ja Sibeliuksenkadun risteykestä pohjoiseen päin. Vasemmalla yläalkeiskoulu ja oikealla Itsenäisyydenpuisto. Kaupunkinäkymä on hyvin säilynyt esimerkki Hämeenlinnan vanhasta kaupunkirakenteesta, kauempana pohjoisessa on jo nähtävissä uudempaa, suurimittakaavaisempaa rakennuskantaa, mutta Itsenäisyydenpuiston laita-alueet ovat säilyneet hyvin.

Maanmittauskonttorin korttelin Sibeliuksenkadun puoleinen julkisivu.Tämä julkisivuasetelma on säilynyt lähes täysin vuoden 1939 asussa.

Näkymä Koulukadun ja Sibeliuksenkadun risteykestä etelään päin. Oikealla maanmittauskonttori ja vasemmalla Itsenäisyydenpuisto. Myös etelään katsottaessa on Sibeliuksenkadun Itsenäisyydenpuistoa sivuava osa säilyttänyt vanhan Hämeenlinnan tunnelman hyvin. Kahden vaalean puutalon väliin on rakennettu oletettavasti 2000-luvulla uusi puutalo, mutta se on sovitettu mittakaavaltaan onnistuneesti näkymään.

Näkymä Sibeliuksenkadun ja Lukiokadun risteyksestä länteen. Korttelin kadun pohjoispuoli on näkymänä säilynyt erityisen hyvin, pitkälti 1800-luvun tilannetta muistuttavassa asussa. Eteläisen puolen rakennuskanta on modernimpaa ja mittakaavaltaan pohjoispuolesta poikkeavaa.

Näkymä Koulukadun ja Sibeliuksenkadun risteyksestä länteen päin. Koulukadun pohjoispuolinen kortteli on rakenteeltaan moderni, kolmen väljästi asetellun lamellikerrostalon kortteli. Maanmittauskonttorin korttelin uusi toimistotalo ei ole tästä kohdin nähtävissä, sillä se on vedetty taemmas katulinjasta. 1970-luvun asuinkerrostalo näkyy taempana kuvassa vasemmalla. Maanmittauskonttorin Koulukadun puoleinen lyhyt julkisivu on säilynyt lähes täysin vuoden 1911 ulkoasussaan.

Näkymä Lukiokadun ja Kasarmikadun risteykestä pohjoiseen päin. Kasarmikadun länsipuolella mittakaava on huomattavasti vanhoja puutaloja suurempaa, eikä suunnittelussa ole pyritty mukailemaan itäpuolta. Lukiokatu 16:n ja pohjoisen asuinkerrostalon välissä on pitkä, rakentamaton korttelin osa, joka on osittain aidattu.

Näkymä Lukiokadun ja Kasarmikadun risteykestä itään päin. Lukiokadun puutalojen vastakkaiselle puolelle rakennettu moderni kivirakennus on mittakaavaltaan ja massoittelultaan lähellä 1800-luvun puutaloja. Idempänä korttelissa mittakaava on suurempaa eikä rakennusten suunnittelussa ole pyritty mukailemaan kadun pohjoispuolen rakennuskantaa.

Näkymä Lukiokadulta itään. Kadun eteläpuoli on säilynyt näkymänä erityisen hyvin, poikkipäin muihin nähden sijoitettu puutalo on oletettavasti 2000-luvulta mutta se on onnistuneesti sovitettu ympäristöönsä.

Hämeenlinnan lyseon rakennus vuodelta 1888. Lyseon toiminta muutti tähän rakennukseen yläalkeiskoulun talon jälkeen ja se kuuluu myös samaan RKY-alueeseen.

Näkymä Kustaa III:n kadulta pohjoiseen Hämeen linnalle päin. Näkymä on säilynyt erityisen hyvin mukulakivikatuja myöten. Näkymäakselin päätepisteenä on Hämeen linna.

Näkymä Koulukadulta länteen maanmittauskonttorille (vasemmalla) päin. Näkymä on säilynyt hyvin.

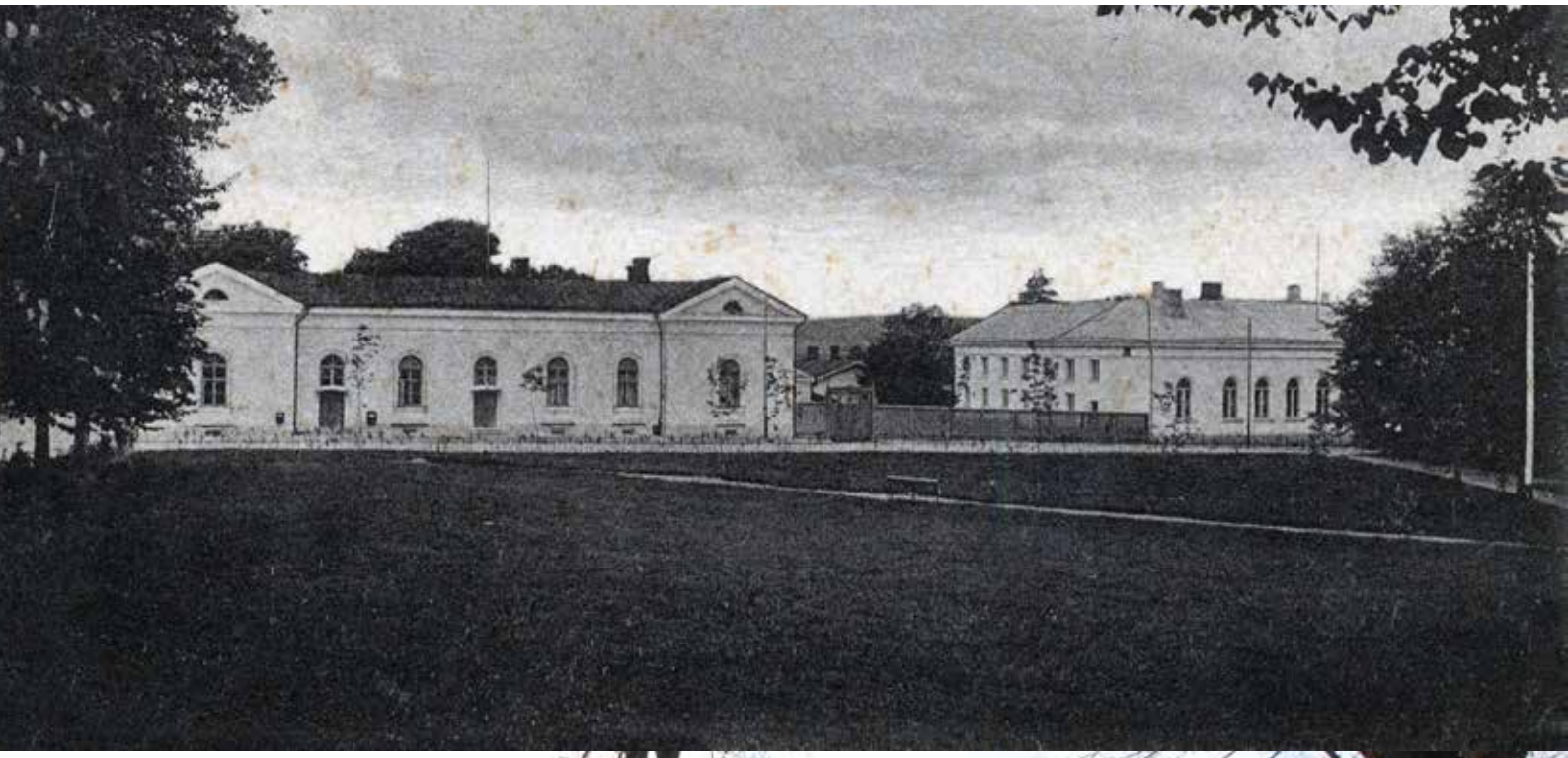

Korttelin Sibeliuksenkadun puolinen julkisivu Itsenäisyydenpuistosta kuvattuna ennen ja nyt, ylempi kuva on ajoitettavissa vuosien 1911-1939 väliin. Maanmittauskonttorin julkisivu on siinä vielä nähtävissä alkuperäisessä asussaan, yläalkeiskoulutalon tuulikaappia ei ole vielä lisätty. Kuvassa on nähtävissä myös Itsenäisyydenpuiston läpi kulkeva diagonaalinen reitti, joka pohjautuu 1770-luvun asemakaavan Hämeen linnalle päättyvään puistoakselisommitelmaan. Ylempi kuva: Lydia.

Valokuvassa Lukiokadu 16 kulma, taempana Lukiokatu 14. Kuvasta voidaan huomata, että Lukiokatu 16:n Lukiokadun puoleinen sisäänkäynti on myöhempi lisäys. Kulman takaa näkyy myös nykyistä lastenvaunukatosta edeltävä sisäänkäynti rakennuksen itäseinällä. Muutoin katunäkymä on säilynyt lähes täysin alkuperäisessä asussaan. Ylempi kuva on ajoitukseltaan 1930-1950-lukujen väliltä. Ylempi kuva: HKM.

Rakennus alkuperäisasussaan ennen vuotta 1939 sekä etelään päin pidennetyssä nykyasussaan. Ylempi kuva: HKM.

Ylemmän kuvan 1930-luvun katunäkymässä etualalla silloinen postikonttori ja taempana maanmittauskonttori vanhassa ulkoasussaan. Yläalkeiskoulu on Sibeliuksenkadulta katsottaessa säilynyt tässä asussaan nykypäivään asti. Ylempi kuva: HKM.

Samaa katunäkymää nykymuodossaan, Suurin muutos ympäröivää kaupunkirakennetta lukuun ottamatta on maanmittauskonttorin jatkettu julkisivu.

3

Yläalkeiskoulu

3.1

Rakennuttajana Intendentinkonttori

Suomen Intendentinkonttorin johtajaksi valittiin vuonna 1824 saksalaissyntyinen arkkitehti Carl Ludvig Engel, joka aikaisemmin oli toiminut kaupunginarkkitehtinä Tallinnassa ja Pietarissa. Engelin intendenttikauden alussa konttorin budjettia kasvatettiin ja kolmen virkamiehen lisäksi sinne palkattiin vahtimestari. Näiden lisäksi konttorissa opiskeli arkkitehdin ammattiin kerrallaan kaksi tai kolme oppilasta. Konttori sai myös tuolloin käyttöönsä tilat nykyisestä valtioneuvoston linnasta. Kolmannen konduktöörin virka lisättiin vuonna 1835.[19]

Engelin seuraajan E. B. Lohrmannin intendenttikaudella virkakuntaa laajennettiin jälleen toisella kolmannella konduktöörillä, lisäksi virkamiesten palkkoja korotettiin.[20] Lohrmannin intendenttikauden suurin rakennemuutos oli lääninrakennuskonttorien perustaminen. Alun perin täysin pääkaupunkiin keskitetty virasto ei enää kyennyt kunnolla valvomaan koko maan rakennustoimia. 1848 senaatti teki päätöksen asettaa lääninarkkitehdit toimimaan intendentinkonttorin alaisina jokaiseen Suomen lääniin. Kaikkia lääninarkkitehdin virkoja ei kuitenkaan pätevän työvoiman puutteen vuoksi saatu heti täytettyä.[21]

Seuraavat suuremmat mullistukset intendentinkonttorissa tulivat voimaan 1865, kun Lohrmannin ensimmäisen konduktöörin Carl Albert Edelfeltin laatimat hallinnolliset muutosehdotukset astuivat voimaan. Konttorin virkojen nimityksiä ja rakennetta muokattiin, jonka lisäksi sen nimeksi tuli Yleisten rakennusten ylihallitus. 1890-luvulla ylihallitukseen perustettiin myös erityisvirkoja esimerkiksi sairaala-arkkitehtuuriin erikoistuneille suunnittelijoille sekä rakennustekniikan asiantuntijoille.[22]

Suomen itsenäistyttyä 1917 Yleisten rakennusten ylihallitus jatkoi toimintaansa, nyt yleisten töiden toimituskunnan alaisena. Ennen tätä se oli toiminut siviilitoimituskunnan alaisena. Tällöin ylihallituksen johdosta erosi myös silloinen venäläinen ylitirehtööri insinööri Wasilj Barmin ja hänen paikalleen nostettiin suomalainen Onni Alcides Tarjanne, joka ensitöikseen vaihtoi ylihallituksen pöytäkirjakieleksi suomen. Muutoin ylihallituksessa ei tapahtunut tässä vaiheessa merkittäviä rakennemuutoksia.[23] Seuraavat suuret rakennemuutokset tapahtuivatkin vasta 1936, jolloin läänijaosta siirryttiin viiteen huonerakennuspiiriin joiden keskuksina toimisivat Helsinki, Tampere, Viipuri, Kuopio ja Oulu, joiden hallinnolliset alueet oli määritelty valtioneuvoston päätöksellä. Tällöin myös ylihallituksen nimitys vaihdettiin rakennushallitukseksi.[24]

1970-luvulla rakennushallitus siirtyi puolestaan valtiovarainministeriön alaisuuteen.[25] Tämän jälkeen ajankohtaiseksi kysymykseksi tuli rakennushallituksen muuttaminen tulosohjatuksi liikelaitokseksi. Vuonna 1995 rakennushallituksesta tulikin Valtion kiinteistölaitos, joka oli toimintamuodoltaan tulosohjattu virasto. Liikelaitokseksi Valtion kiinteistölaitos muuntui 1999, ja vuonna 2001 se otti käyttöön nykyisen nimensä Senaatti-kiinteistöt.[26]

1800-luvun puolivälissä myös autonomisen Suomen koululaitos oli saanut 1843 voimaan tulleen uuden koulujärjestyksen. Uuden koulujärjestyksen mukaan valtio oli sitoutunut rakentamaan yläalkeiskoulut, eli entiset triviaalikoulut sekä lukiot. Kaupunkien vastuulle puolestaan jäivät ala-alkeiskoulut. Valtion rakennuksina koulutalojen suunnittelu siis

19 Halila 1967, 27-31.
20 Halila 1967, 36-37.
21 Halila 1967, 40-44.
22 Halila 1967, 70-72.
23 Halila 1967, 88-94.
24 Halila 1967, 114-117.
25 Hanski 2011, 174.
26 Hanski 2011, 318-323.

Intendentti Ernst Bernhard Lohrmannin muotokuva. W. V. Engström-Ahrenbergin öljymaalaus.

oli automaattisesti Intendentinkonttorin vastuulla. Koulujärjestyksessä koulutalojen suunnittelua ei juurikaan ohjattu, eikä siinä esimerkiksi otettu kantaa aikansa kiistakysymykseen siitä, tulisiko luokkia opettaa yhtä aikaa yhdessä suuressa luokkasalissa vai erillisissä luokkahuoneissa. Intendentinkonttorin suunnittelutyötä ovat mitä luultavimmin koulurakennusten osalta ohjanneet ajan malli- sekä teoriakirjat.[27]

27 Lilius 1982, 59-62.

3.2

Arkkitehdit E. B. Lohrmann, C. J. E. Gustafsson sekä J. Wik

Carl Ludvig Engelin kuoltua vuonna 1840 ryhdyttiin uutta intendenttiä etsimään jälleen ulkomailta. Virkaan valikoitui Engelin tapaan saksalainen arkkitehti Ernst Bernhard Lohrmann, joka Engelin tavoin oli suorittanut arkkitehtiopintonsa Berliinissä. Lohrmannin intendenttikausi alkoi vuonna 1841.[28] Kotimaassaan Saksassa hän oli toiminut maa- ja vesirakennusten tarkastajana, hän oli myös ehtinyt toimimaan ainakin konduktöörinä Berliinin Kuninkaallisessa rakennuskomissiossa sekä myös arkkitehtinä yksityisessä toimistossa. Koulutuksensa osalta hänellä oli maanmittarin sekä rakennushallinnon alan tutkinnot. Lohrmannin voidaan olettaa olleen pikemminkin hallinnon alan asiantuntija kuin rakennustaiteen edistäjä.[29]

Heti töihin päästyään Lohrmann alkoikin uudistamaan intendentinkonttorin rakennetta ja toimintaa. Hänen vaikutuksestaan perustettiin muun muassa toinen kolmannen konduktöörin virka sekä ennen pitkää, vuonna 1848, myös erilliset lääninrakennuskonttorit eri puolille Suomea yhden keskitetyn rakennuskonttorin sijaan.[30] Lohrmannin intendenttikausi toi mukanaan myös tyylillisen siirtymän empirestä uusgoottilaiseen tyyliin.[31] Vaikka Lohrmannia usein onkin verrattu kielteisesti edeltäjäänsä Engeliin, on hänen arkkitehtuurinsa hillittyä ja rauhallista luonnetta myös ylistetty. Lohrmannin tunnetuimpia merkkirakennuksia ovat Hakasalmen huvila Helsingin Töölönlahdella (nykyisin Helsingin kaupunginmuseon käytössä), niin kutsuttu Uusi klinikka Senaatintorin läheisyydessä sekä Turun vanha vankila Kakolanmäellä.[32]

Lohrmannin Intendentinkonttorin kolmannen konduktöörin virkaa toimittamaan palkattiin vuonna 1843 arkkitehti Carl Johan Edvard Gustafsson. Gustafsson oli syntynyt vuonna 1815 ja ollut Intendentinkonttorin oppilaana 1820-luvun lopulla ja kirjoitti ylioppilaaksi 1831. Varsinaisesti kolmannen konduktöörin virkaan hänet nimitettiin vuonna 1846. 1847 hän siirtyi kuitenkin Intendentinkonttorin sihteerin tehtäviin. Vuonna 1849 hän sai hoidettavakseen Vaasan ensimmäisen lääninarkkitehdin viran, josta hän tosin erosi jo kolme vuotta myöhemmin vuonna 1852.[33]

Johan Erik (myöhemmin Jean) Wik opiskeli Engelin alaisena Intendentinkonttorissa yhtä aikaa Gustafssonin kanssa 1820-luvun lopulla.[34] Jo 1804 syntynyt Wik oli kuitenkin huomattavasti Gustafssonia varttuneempi, ja olikin kirjoittanut ylioppilaaksi jo vuonna 1825. Myös Wik aloitti kolmannen konduktöörin virassa, joskin jo vuonna 1835. Vuonna 1846 hänet ylennettiin toisen konduktöörin virkaan. Gustafssonin tavoin myös Wik nimitettiin lääninarkkitehdiksi 1849, hänen hoidettavakseen tuli Uudenmaan lääni, johon myös Hämeen lääni oli kuulunut aina vuoteen 1831 asti. Wik palveli virassaan aina vuoteen 1866 asti.[35] Wikin tunnetuimpiin töihin lukeutuu Sinebrychoffin nykyinen taidemuseo Helsingissä. Hän on suunnitellut myös joitakin kirkkoja, useammassa tapauksessa yhteistyönä Lohrmannin kanssa.

Vaikka heidän arkkitehtuurituotantonsa onkin jäänyt verrattain vähälle huomiolle, on sekä Wikin että Gustaffssonin kannalta merkillepantavaa, että molemmat voidaan lukea ensimmäisten Suomessa koulutettujen arkkitehtien joukkoon.

28 Halila 1967, 35-36.
29 Halila 1967, 285.
30 Halila 1967, 36-43.
31 Halila 1967, 282-285.
32 Halila 1967, 297-299.
33 Halila 1967, 479.
34 Halila 1967, 32.
35 Sinisalo 1997

3.3
Hankkeen taustat ja rakentaminen

Hämeenlinnan Triviaalikoulu, joka oli perustettu vuonna 1690 kaupungin ensimmäistä koululaitosta korvaamaan[36], oli kaupungin ja koko Hämeen läänin ainoa koululaitos vielä 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Koulu sijaitsi tuolloin kaupungin torin laidalla kirkon vieressä. Oppilaitoksen jatkuvana haasteena tuolloin oli sen käytössä olevien tilojen riittämättömyys sekä niiden huonokuntoisuus. Esimerkiksi kevätlukukaudella vuonna 1821 kerrotaan koulurakennuksen ilmanlaadun olleen niin huono, että kaksi oppilasta olivat sinne kuolleet.[37] Varsin aiheellisesti tilanteesta huolestunut opettajisto sekä opillaiden vanhemmat kirjoittivatkin asiasta senaattiin asti anoen uusien koulurakennusten pystyttämistä. Pyyntöihin myönnyttiin ja uusi koulurakennus oli valmis vuonna 1823. Uusi puinen rakennus sijaitsi saman tontin luoteisessa kulmassa ja sisälsi neljän luokan yhteiskäyttöön tarkoitetun suuren lukusalin, eteishuoneen sekä huoneen vahtimestarille[38]. Rakennus paloi maan tasalle jo vuonna 1831.[39]

Tästä eteenpäin koulu toimi jonkin aikaa vaihtelevissa vuokratiloissa, usein yksityishenkilöiden taloissa. Uuden koulurakennuksen suunnittelua Intendentinkonttorissa viivästytti kaupungin uuden asemakaavan valmistelu sekä sen valmistuttua syntynyt kiista koululle määrätystä tontista[40], jota pidettiin soisena ja epäterveellisenä paikkana koululle. Senaatti kuitenkin päätti 1846, että koulurakennus pystytettäisiin tuohon, silloisten Linnan- ja Puutarhakatujen kulmaan, ja että se rakennettaisiin kivisenä sekä saisi omakseen 4 tonttia. Koulun alue oli tuolloin useamman yksityishenkilön käytössä kasvimaana, ja se määrättiin raivattavaksi.[41]

Samaan aikaan oli valmisteltu muutosta koulujärjestyksessä, joka oli 1843 tullut voimaan ja lakkauttanut Triviaalikoululaitoksen kokonaan. Vuoden 1843 koulujärjestyksessä korvattiin vanhat triviaalikoulut ala- ja yläalkeiskouluilla, koulujärjestelmä säilyi yhä samalla tavoin kolmiporrasteisena kuin se oli ollut jo vuodesta 1620. Näistä kahdesta yläalkeiskoulut olivat nelivuotisia poikakouluja ja ne valmistivat oppilaita kaksivuotiseen lukioon pyrkimiseen. Yläalkeiskoulu erosi vanhasta triviaalikoulusta muun muassa oppiainepainotuksiltaan, muun muassa voimistelu sai uudessa yläalkeiskoulujärjestelmässä huomattavasti enemmän painoarvoa ja siitä tuli ensi kertaa pakollinen oppiaine. Lisäksi kieliä opiskeltiin peräti kahdeksaa.[42, 43]

Yläalkeiskouluja suunniteltaessa voimistelusalien lisääminen koulurakennuksiin tulikin ajankohtaiseksi, mikä näkyy myös Hämeenlinnan suunnitteluratkaisussa.[44] Konttorin arkkitehtien piirtämä uusi, kivinen koulurakennus muistutti järjestelyltään vanhaa puista rakennusta. Sen päätilana oli suuri lukusali, jossa kaikki koulun luokat opiskelivat yhdessä. Tämä katsottiin tärkeäksi, sillä erillisten luokkahuoneiden ajateltiin vahingoittavan koulun toiminnan julkista luonnetta sekä vaikeuttavan oppilaiden valvomista.[45] Pohjamuodoltaan litistettyä H-kirjainta muistuttavan rakennuksen poikittaisessa pohjoispäädyssä oli lisäksi liikuntasali ja eteläpäädyssä kirjastohuone sekä eteinen ja erillinen tampuuri. Tontille rakennettiin myös poikittainen piharakennus, johon tehtiin käymälät sekä vahtimestarin asunto. Rakennus valmistui lähteestä riippuen joko 1846 tai 1849.

36 Favén 1879, 1-3.
37 Lindeqvist 1930, 292.
38 Favén 1879, 18.
39 Lindeqvist 1930, 290-293.
40 Lindeqvist 1930, 293-294.
41 Lindeqvist 1930, 44-47.
42 Lilius 1982, 10-11, 59
43 Myyryläinen 1998
44 Lilius 1982, 59-62.
45 Lindeqvist 1930, 294-295.

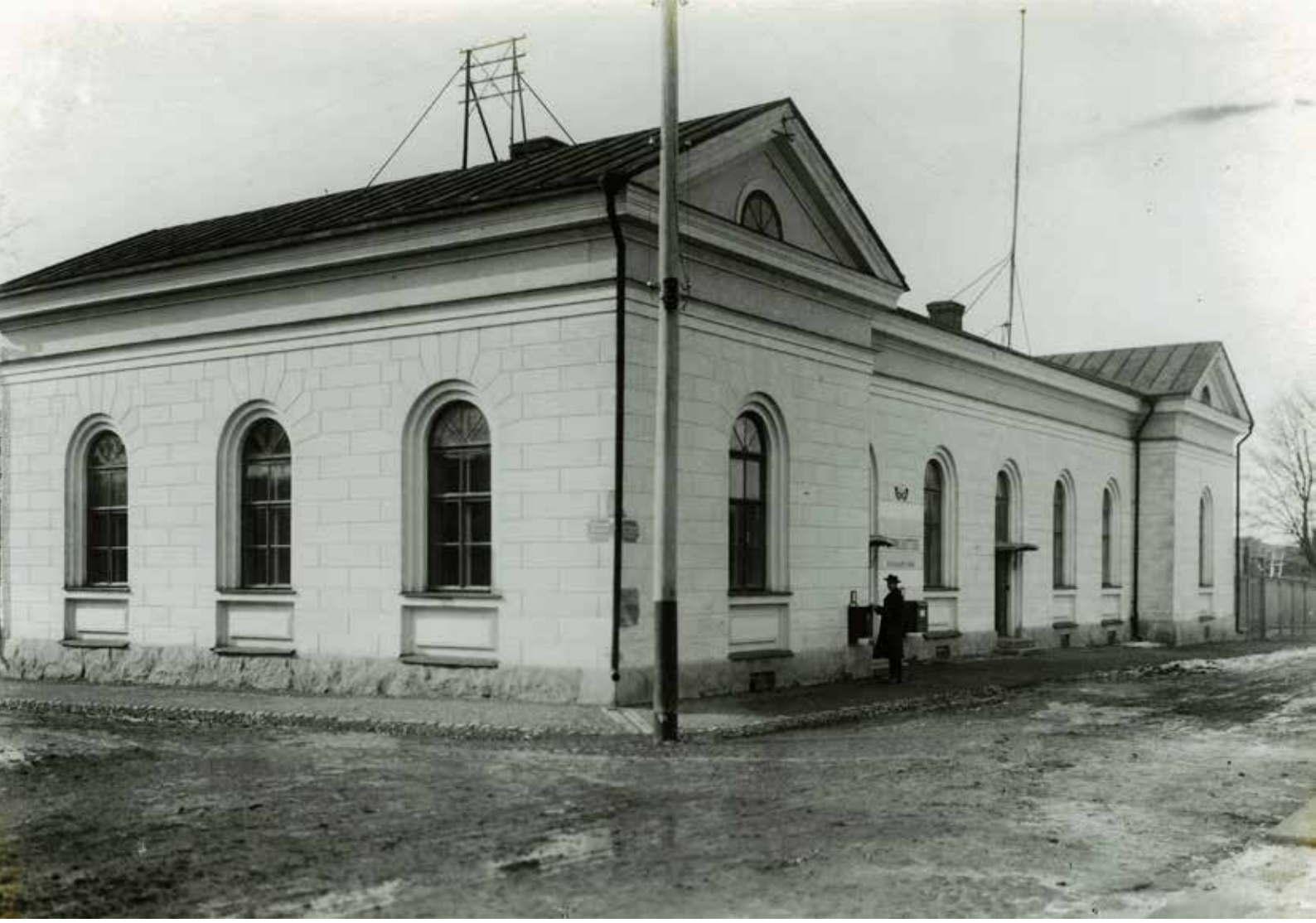

Kuvassa vanha yläalkeiskoulun rakennus on jo postikonttorikäytössä, jonka huomaa siitä, että sisäänkäynti ei enää sijaitse Lukiokadun puolella. Sibeliuksenkadun puolella on kuvassa nähtävillä kaksi sisäänkäyntiä eikä tuulikaappia ole vielä rakennettu, kuva on ajoitettu vuosien 1917–1926 välille. HKM.

3.4
Suunnitteluratkaisu

Rakennus sijoitettiin tonttinsa kaakkoisnurkkaan kutakuinkin etelä-pohjoissuuntaisesti. Se oli yleismuodoltaan pitkä suorakaide ja sen itäinen pitkä sivu sijoittui aivan Sibeliuksenkadun varteen. Alkuperäisessä muodossaan rakennuksen pääsisäänkäynti sijaitsi nykyisen Lukiokadun puoleisen lyhyen sivun keskellä. Rakennuksen päämassa oli jaettu kolmeen osaan, keskimmäiseen pitkittäiseen osaan sekä päätyjen pienempiin poikittaisiin massoihin, jotka yhdessä muodostivat litteän H-kirjaimen tapaisen pohjamuodon. Takapihan puolella oli kaksi toissijaista sisäänkäyntiä sisäänvedetyn keskiosan sisäkulmissa muuhun rakennukseen nähden diagonaalisesti sijoitettuna. Erikoista rakennuksen muodossa on, että vaikka se hahmoltaan olikin poikkiakselia korostava, oli sen toiminnot sijoitettu pitkittäisesti.[46]

Rakennuksen julkisivusommittelu oli uusklassistista. Sokkeli on osassa piirustuksia luonnonkivipintainen ja osassa tasaiseksi rapattu, vanhimmissa säilyneissä valokuvissa se on karkeasti luonnonkivipintaa mukaillen rapattu. Sokkelin yläpuolella oli harkkokuvioin rustikoitu keskikenttä, jonka yläpuolella juoksee klassinen palkisto. H-kirjainmuodon poikittaisten massojen päädyissä oli frontonit, joiden keskiosaa koristivat pienet viuhkaikkunat. Kattomuoto on harjakatto. Pääkerroksen ikkunat olivat kaikki samanlaisia, kahdeksanruu-

46 Lilius 1982. 71.

tuisia pystyikkunoita, joiden yläpuolella oli viuhkamuotoinen yläikkuna. Ulko-ovi oli kaksilehtinen peiliovi, jonka yllä oli samanlainen viuhkamallinen yläikkuna. Julkisivupinnan rustikointi myös jatkaa ikkunanpuitteiden viuhkamuotoa ikkuna- ja oviaukkojen yläpuolella. Ikkuna-aukkojen alapuolella on vaakasuuntaiset, upotetut koristepaneelit sekä pienet tuuletusaukot sokkelissa. Samanlainen ikkunatyyppi sekä rustikointi olivat käytössä jo vuonna 1835 Intendentinkonttorissa laadituissa piirustuksissa silloista triviaalikoulun rakennusta varten ja ne mitä luultavimmin ovatkin sieltä yläalkeiskoulun rakennukseen suoraan lainattuja.[47]

Rakennuksen pohjaratkaisu juontui jo kymmenien vuosien takaisista Intendentinkonttorin suunnitelmista Hämeenlinnan uutta triviaalikoulua varten. Koulua varten oli laadittu uusia piirustuksia jo vuodesta 1831, edellisen puisen koulurakennuksen tuhouduttua tulipalossa. Jo vuonna 1832 laaditussa koulutalon pohjaluonnoksessa on havaittavissa yläalkeiskoulun tuleva pohjamuoto sekä tilajärjestelyt, joskin tässä luonnoksessa rakennus on yksittäinen pitkänomainen massa, eikä siinä ole lainkaan toteutuneen rakennuksen sivurisaliitteja. Tässä vaiheessa myöskään liikuntasalia ei edellytetty koululaitoksen puolesta ja yläalkeiskoulun lopullisen liikuntasalin paikalla olikin tässä vaiheessa muita tiloja. 1835 Intendentinkonttorissa laadittiin kaksi erillistä ehdotusta triviaalikoulua varten, yksi puusta ja toinen kivestä. Kiviehdotuksessa on nähtävissä toteutuneen rakennuksen klassistiset julkisivuaiheet, joskin sen muoto on edelleen yksimassainen. Puuehdotuksen pitkää julkisivua hallitsi pilasteririvi ja sen ikkunat olivat suorakaiteen mallisia. [48]

Alkuperäinen, toteutunut pohjaratkaisu oli siis varsin yksinkertainen. Rakennuksen päätilana toimi suuri, 21,5 metriä pitkä ja 10,75 metriä leveä luokkasali, jossa eri luokka-asteiden oppilaiden oli määrä opiskella yhtäaikaisesti ajan pedagogisten aatteiden mukaisesti[49]. Luokkasali käsitti siis koko rakennuksen kapeamman keskimassan ja se oli molemmin puolin viiden suuren ikkunan valaisema. Salissa oli kaksi tulisijaa kummallakin lyhyellä sivulla. Pohjoispäädyn poikkisiipi oli puolestaan kokonaan voimistelusalikäytössä, se oli kolmelta seinältä ikkunoin valaistu ja sitä lämmittämään oli myös sijoitettu kaksi tulisijaa luokkasalin vastaiselle seinälle. Eteläpäädyssä rakennukseen käytiin sisään pitkänomaisen eteisen kautta, joka asettui rakennussiiven keskilinjaan. Eteisestä oli suora yhteys luokkasaliin sekä sen länsipuolella sijainneeseen tampuurihuoneeseen. Siiven itäosassa sijaitsi kirjastohuone, johon ei ollut kulkua eteisen kautta. Yhteensä rakennuksessa siis oli ainoastaan viisi suuripiirteistä huonetilaa.

Rakennuksen aputilat, kuten käymälät sekä vahtimestarin asunto oli sijoitettu erilliseen piharakennukseen, joka oli koulurakennukseen nähden vaakasuunnassa kutakuinkin itä-länsi-akselilla. Se rakennettiin tontilla taemmas, irti Sibeliuksenkadun katulinjasta. Vahtimestarin asunto käsitti eteisen, keittiön sekä makuuhuoneen ja siinä oli uunin lisäksi yksi tulisija makuuhuoneen puolella. Lisäksi rakennuksen keskiosassa oli varastohuone. Julkisivuiltaan lisärakennus oli päärakennusta vaatimattomampi, seinäpinnat olivat tasaiset ja rustikoimattomat ja ikkunat olivat kuusiruutuiset sekä suorakaiteen muotoiset, ilman yläikkunoita. Katteena oli harjakatto, jonka päätyjä koristivat frontoniaiheet.

Rakenteiltaan koulutalo oli pystytetty luonnonkiviperustuksille, joiden päällä lepäsi puinen lattiapalkisto. Seinät olivat kivirakenteiset ja ne tukivat puolestaan hirsirakenteista kattotuolistoa. Kellaria rakennuksella ei vielä tässä vaiheessa ollut, ryömintätilaa lukuun ottamatta. Vintti oli myös kylmätilaa, eikä sinne johtanut porrasta. Rakennuksessa oli painovoimainen ilmanvaihto.

Sisätilojen alkuperäisistä pintakäsittelyistä sekä mahdollisesta kiintokalustuksesta ei ole säilynyt tietoa. Rakennuspiirustuksissa sisäovet on esitetty kaksilehtisinä peiliovina ja tulisijat pylväsmuotoisina kaakeliuuneina. Osassa alkuperäispiirustuksia pihanpuoleisten takaovien pihanpuoleiset portaat on esitetty kevytrakenteisin, ilmeisesti puisin seinin ympäröitynä sekä katettuina.

47 Lilius, 1982. 69-71.

48 Lilius 1982, 52-56.

49 Lindeqvist 1930, 294-295.

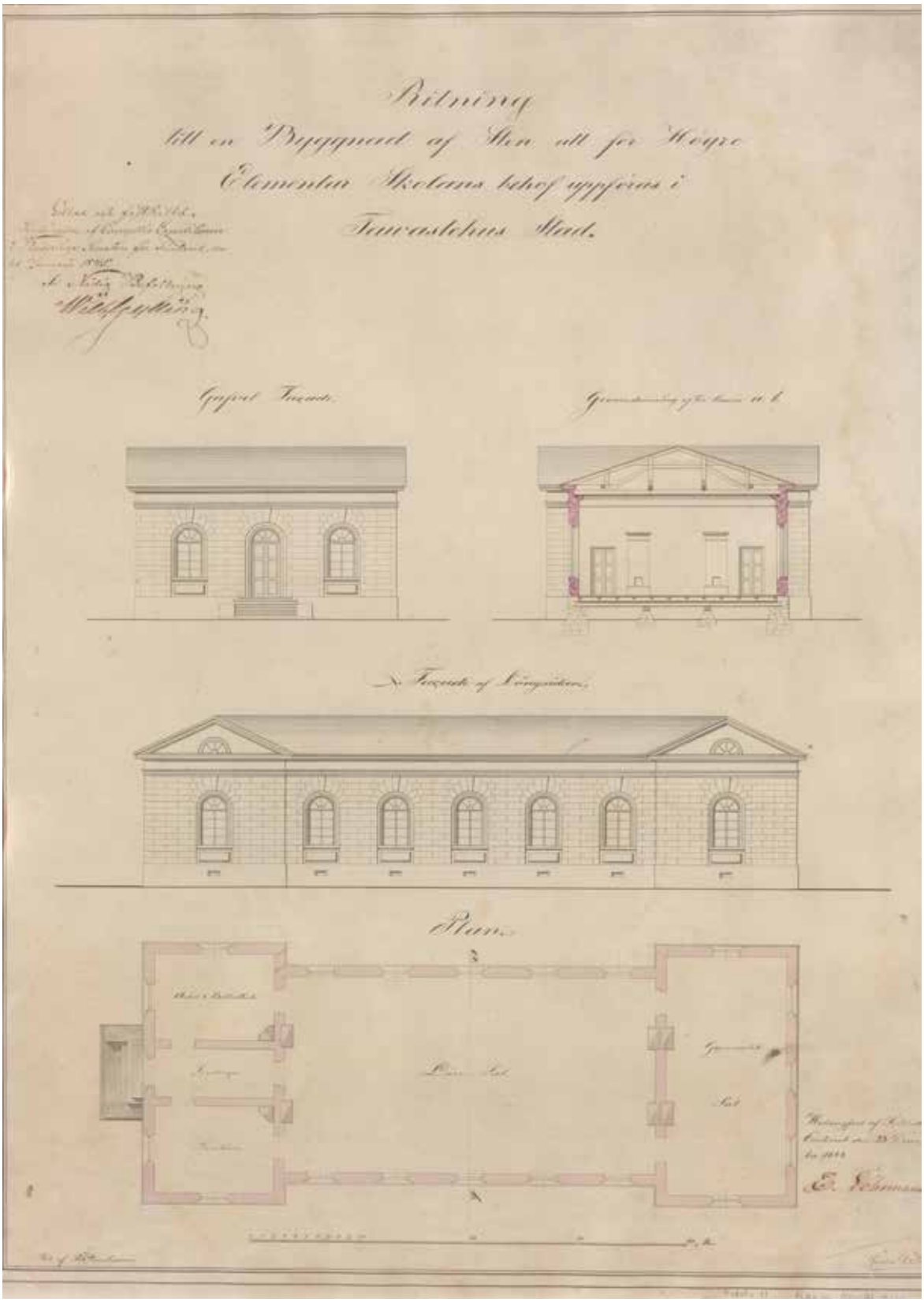

Yläalkeiskoulun alkuperäiset Intendentinkonttorin piirustukset. Allekirjoittajana on E. B. Lohrmann, piirustus on päivätty 1844. KA.

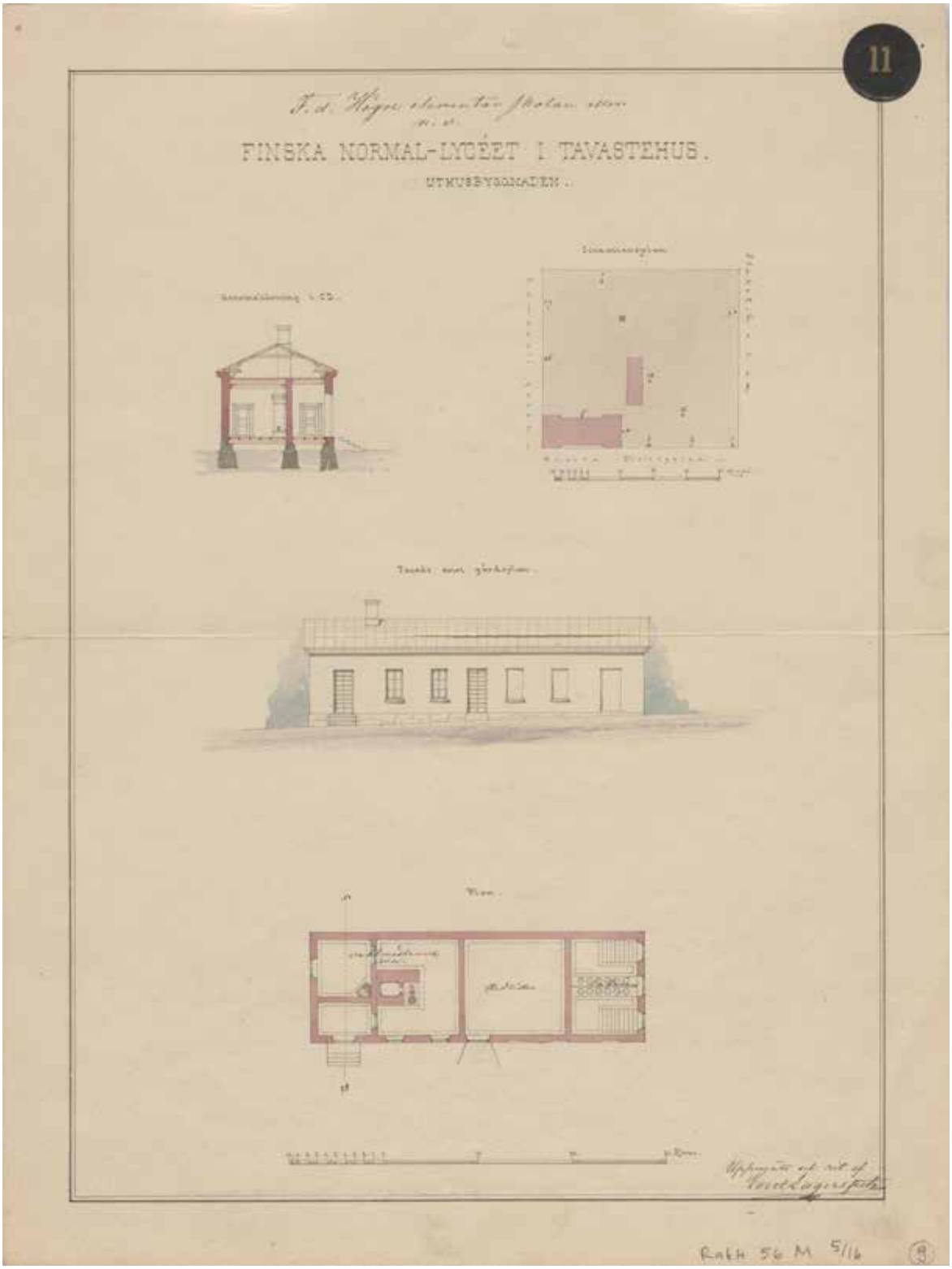

Piharakennuksen oletettavasti alkuperäisasua muistuttavat piirustukset. Kuvan on allekirjoittanut Evert Lagerspetz, joka työskenteli yleisten rakennusten ylihallituksessa 1870-luvulta alkaen. Piirustukset on otsikoitu Hämeenlinnan suomalaisen normaalilyseon nimellä, jonka perusteella ne voidaan ajoittaa tarkemmin vuosien 1873-1887 väliin, joina normaalilyseo toimi yläalkeiskoulutalossa. KA.

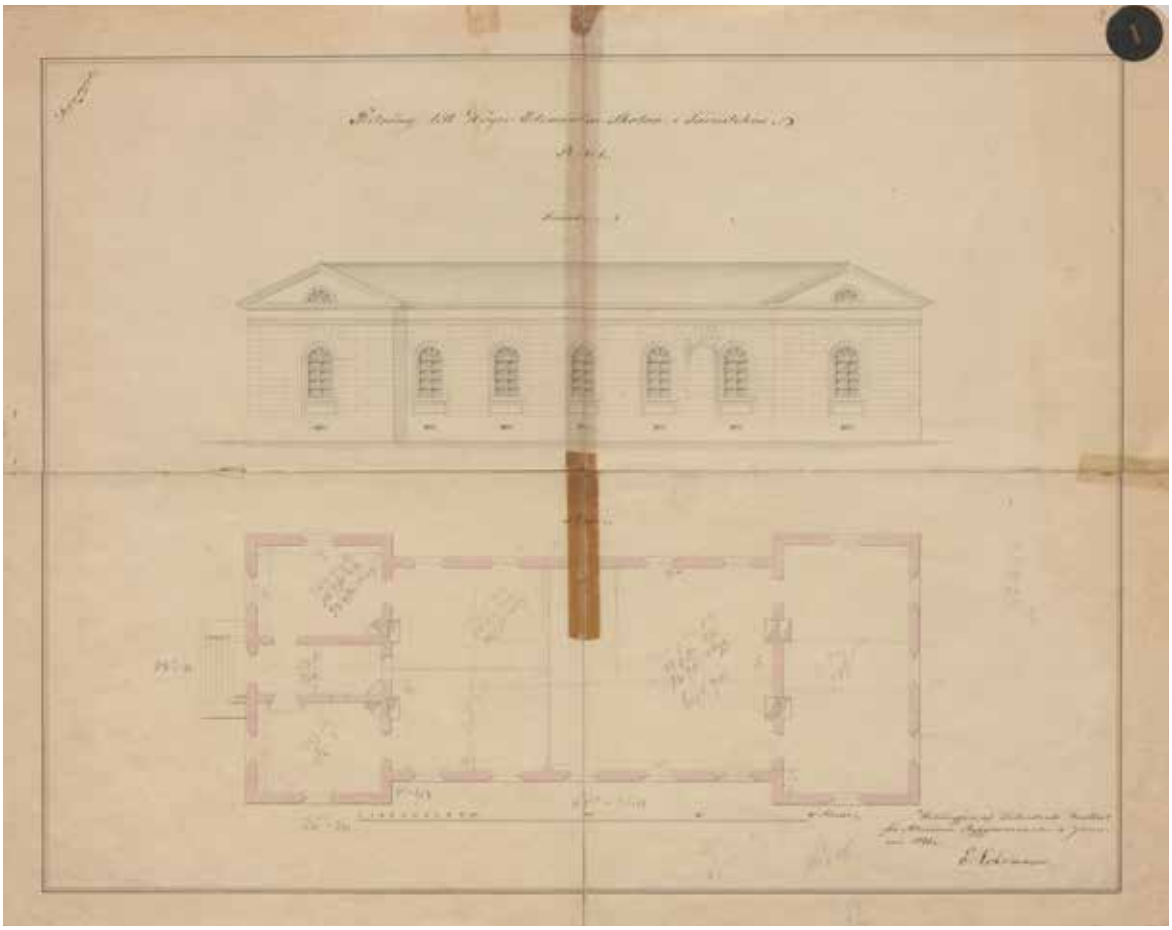

Intendentinkonttorin pohjapiirrokseen on hennolla lyijykynäviivalla luonnosteltu Hämeenlinnan normaalilyseon aikaisia huonetilajakoja sekä muita mittauksia. Piirros on päivätty 1845 ja sen on allekirjoittanut E. B. Lohrmann, joskin luonnosmerkinnät lienevät tätä uudempia ja liittyvät rakennuksen 1870-luvun vaiheeseen. KA.

3.5
Muutosvaiheet

Hämeenlinnan suomalainen normaalilyseo

Yläalkeiskoulu oppilaitoksena lakkautettiin jo vuonna 1872[50]. Vuonna 1873 aloitti Hämeenlinnassa uutena koululaitoksena toimintansa Suomalainen Normaalilyseo. Lyseon perustamisen taustalla oli vuoden 1872 koulujärjestys, jossa määrättiin, että Suomeen oli perustettava kaksi täydellistä yliopistoon johtavaa normaalilyseota, joista yksi olisi ruotsinkielinen ja toinen suomenkielinen. Alun perin molempia kaavailtiin Helsinkiin, kuitenkin kouluylihallituksen päällikön Kasimir von Kothen vaikutuksesta Suomenkielinen koulu määrättiinkin keisarillisella julistuksella perustettavaksi Hämeenlinnaan. Päätöksen taustalla on vaikuttanut ajalle ominainen kielipolitiikka, jota mukaillen vähempiarvoisena koettua suomenkielistä laitosta ei haluttu pääkaupunkiin. Koululaitoksen asema Suomen ensimmäisenä suomenkielisenä normaalilyseona on kuitenkin varsin poikkeuksellinen maamme historian kannalta, ja kouluun saapuikin oppilaita ympäri maata. Koulun sijoittaminen Helsinkiin oli kuitenkin useiden tahojen tavoitteena jo sen perustamisesta alkaen.[51]

Hämeenlinnan normaalilyseon toiminta sijoitettiin aluksi yläalkeiskoululta tyhjäksi jääneeseen koulurakennukseen. Normaalilyseo sai rakennuksesta käyttöönsä voimistelusalin sekä suuren lukusalin,

50 Lindeqvist 1930, 301.

51 Iisa 1973 (teoksessa Hämeenlinna lyseo 1873-1972 Uola toim.), 13-15

loput tiloista olivat samaan aikaan toimineen Ruotsalaisen alkeisopiston kokoelmien säilytystiloina.[52] Tässä vaiheessa yhtenäinen, luokkien kesken jaettu lukusali katsottiin kuitenkin opetukselle epäedulliseksi, ja heti ehdotettiinkin senaatille lukusalin jakamista pienempiin tiloihin väliseinin. Muutokset toteutettiinkin vuoden 1874 syyslukukauteen mennessä, jolloin suuri lukusali lohkottiin kolmeen erilliseen luokkahuoneeseen. Salin pohjoispäätyyn luotiin iso luokkahuone, joka oli pinta-alaltaan noin puolet alkuperäisestä salista, ja sitä käytettiin myös kokous- sekä rukoushuoneena. Eteläinen pääty salista jaettiin puolestaan kahteen pienempään luokkahuoneeseen.[53]

Yläalkeiskoulun vanha rakennus oli normaalilyseolle kuitenkin alusta pitäen kooltaan riittämätön. Jo koulun alkuaikoina ryhdyttiinkin tutkimaan, voisiko rakennusta johonkin suuntaan laajentaa. Selvityksestä vastasivat senaattori Von Haartman, ylitarkastaja Bergroth sekä yliarkkitehti Lindqvist. Selvityksen tuloksena todettiin, että koulun tonttimaa oli liian löyhää suurempaa kivirakennusta kantamaan, joten laajennussuunnitelmista luovuttiin ja oppilaitokselle ryhdyttiin kaavailemaan uudisrakennusta toiselle tontille. Tilantarpeen helpottamiseksi lukuvuoden 1875-76 aikana myös pohjoispäädyn liikuntasali jaettiin kahdeksi luokkahuoneeksi, ja liikunnanopetusta varten vuokrattiin tilat erillisestä rakennuksesta. Myöhemmin lukuvuonna 1876-77 myös pihanpuoleiseen lisärakennukseen, jossa ennen tuota vahtimestari oli asunut, sijoitettiin yksi luokkahuone lisää. Suunnitelmat laadittiin Yleisten rakennusten ylihallituksessa ja vahtimestarille vuokrattiin erillinen asunto muualta.[54]

Normaalilyseon toiminta laajeni jatkuvasti ja kasvavaan tilantarpeeseen jouduttiin vuokraamaan lukuisia lisähuoneistoja ympäröivästä kaupungista. Vuonna 1881 pääosa koulun toiminnasta siirtyi vanhaa yläalkeiskoulua vastapäätä sijaitsevaan, nyt purettuun rakennukseen ja yläalkeiskoulun rakennus jäi ainoastaan Normaalilyseon toissijaiseen käyttöön. Rakennusta käytettiin lähinnä liikuntasalina sekä kirjastona ja kokoelmahuoneena.[55]

Kysymys Hämeenlinnan normaalilyseon siirtämisestä Helsinkiin saatiin vihdoin ratkaistua valtiopäivillä 1885 siirtoa puoltaen. Samalla päätettiin, että Hämeenlinnan normaalilyseo jatkaisi toimintaansa tavallisena suomenkielisenä klassillisena lyseona lukuvuoden 1887-1888 alusta lähtien. Myös alunperin normaalilyseolle suunniteltu uusi koulurakennus valmistui seuraavan lukuvuoden 1888-1889 alkuun mennessä, ja vasta toimintansa aloittanut Hämeenlinnan klassillinen lyseo saikin muuttaa toimintansa sen suojiin.[56] Yläalkeiskoulun rakennus jäi täten jälleen kerran tyhjilleen.[57]

Yläalkeiskoulun rakennuksessa normaalilyseon aikana opiskeli, ja sieltä myös kirjoitti ylioppilaaksi muun muassa nuori Jean Sibelius.[58]

Postitalo

Hämeenlinnan ainoa postikonttori oli 1870- ja 1880-lukujen ajan sijainnut Birger Jaarlin kadun sekä Sibeliuksenkadun kulmassa yksityistaholta vuokratuissa tiloissa. Yläalkeiskoulun rakennuksen jäätyä taas tyhjäksi vuonna 1888 päätettiin postitoiminta siirtää sen tiloihin. Uuden käyttötarkoituksen vaatimat muutostyöt olivat valmiina vuonna 1890.[59]

Suomen koko postilaitos oli tuolloin muutosvaiheessa samana vuona voimaan astuneen niin kutsutun postimanifestin myötä. Postimanifesti oli tehnyt aikaisemmin itsenäisestä Suomen suuriruhtinaskunnan postilaitoksesta Venäjän sisäministeriölle alisteisen liittämällä sen osaksi Venäjän postilaitosta. Samalla Suomi myös muun muassa menetti omat postimerkkinsä. Manifestin myötä elokuussa vuonna 1890 lähetettiin joukko korkea-arvoisia venäläisvirkamiehiä tutustumaan Suomen postitalojen oloihin. Tarkastusmatka kohdistui Helsingin, Turun ja Viipurin lisäksi muun muassa juuri Hämeenlinnaan.[60]

Postitoimintaa varten koulurakennuksen Sibeliuksenkadun puoleiseen pitkään julkisivuun avattiin uusi sisäänkäynti symmetrisesti rakennusmassan keskilinjaan. Samaan julkisivuun avattiin myös toinen sisäänkäynti rakennuksen keskimassan eteläisimmän kadunpuoleisen ikkunan kohdalle. Tämä sivuovi on ollut asiakkaiden sisäänkäynti postikonttoriin. Keskimmäinen ovi on puolestaan johtanut postimestarin virka-asuntoon, jolle oli varattu postirakennuksen tiloista noin puolet.

52 Blomstedt 1888, 4-6.
53 Tammio 1913, 15-22.
54 Tammio 1913, 34-37.
55 Tammio 1913, 38-40.
56 Iisa 1973 (teoksessa Hämeenlinna lyseo 1873-1972 Uola toim.), 15
57 Koskimies 1966. 455.
58 Hämeenlinnan kaupunkiuutiset, 2015.
59 Koskimies 1966, 455-456.
60 Nurmio 1938, 231-263.

Sisäkuva Hämeenlinnan postikonttorista. Kuva on ajoitettu 1890-luvun loppuun, sen arvioitu ottamispaikka on merkattu sivun 49 kaavioon *-symbolilla. MV.

Muutokset rakennuksen pohjajärjestykseen olivat mittavat. Suuri luokkasali jaettiin lukuisiin pienempiin huonetiloihin, kuten myös vanha liikuntasali. Eteläpäädyn vanha eteis- ja kirjastosiipi jaettiin kahteen isompaan huonetilaan, ja sen eteläisessä julkisivussa sijainnut alkuperäinen pääsisäänkäynti muurattiin umpeen ja korvattiin ikkunalla. Rakennus oli jaettu noin sen keskilinjan mukaisesti kahteen toiminnalliseen yksikköön, eteläinen puoli oli postikonttoria ja pohjoinen puoli postimestarin virka-asuntoa. Virka-asunnon luoteiskulmaan tehtiin myös pieni kellari sekä ullakkohuone, joka toimi palvelijan asuntona.

Yleisten rakennusten ylihallituksen Helsingissä 1914 hyväksymissä piirustuksissa konttorin toiminnallisia järjestelyjä muutettiin jälleen merkittävästi. Suurin muutos oli postimestarin asunnon siirtäminen pois rakennuksesta. Postitalo oli tästä eteenpäin pääosin postilaitoksen työkäytössä, lukuun ottamatta huomattavasti pienempää vahtimestarin asuntoa sen pohjoispäädyssä.

Tässä vaiheessa muun muassa julkisivun keskiosan eteläinen, asiakkaille tarkoitettu sisäänkäynti muutettiin takaisin ikkunaksi ja entinen postimestarin virka-asunnon keskeinen sisäänkäynti otettiin myös yleisön käyttöön. Väliseiniä purettiin jonkin verran vanhasta luokkasalista tilojen avartamiseksi ja joitakin uusia tilajakoja tehtiin uusien väliseinien avulla ainakin rakennuksen eteläpäädyssä. Tuloksena on julkisluonteisempi ja edustuksellisempi postikonttori. Rakennuksen keskiosaa jaettiin myös korkeussuunnassa välipohjalla tehden rakennuksesta osittain 2-kerroksisen.

Seuraavissa, Yleisten rakennusten ylihallituksen 1927 allekirjoittaneissa piirustuksissa konttorin edustusluonnetta on korostettu entisestään. Keskilinjan sisäänkäynnin eteen oli lisätty ulostyöntyvä, rakennuksen alkuperäisen arkkitehtuurin mukainen tuulikaappi. Pääoven yläpuolella oli myös puoliympyrän muotoinen postiaiheinen reliefikoriste. Vanhan luokkasalin tiloja avarrettiin edelleen niin, että sen keskiöön syntyi suurempi postisali asiakaspalvelutiskeineen. Tässä muutosvaiheessa koko pohjakerros on otettu postikonttorin käyttöön, vahtimestarin asunto on tiivistetty pohjoisosan vinttikerrokseen, jota myös on hieman laajennettu.

Ajanmukaisena uutuutena postin pohjakerroksen tiloihin on sijoitettu myös puhelinasema sekä lennätinosasto. Alkuperäistä kantavaa muuria purettiin pienehkö osa eteläpäädyssä uusien huonejärjestelyiden mahdollistamiseksi. Muita väliseiniä purettiin myös huomattava määrä.

Postikonttori toimi rakennuksessa aina vuoteen 1953 asti.[61] Nykytilassaan rakennus on toimistokäyttöön sopeutettu. Huonejärjestystä on muutettu edelleen luomalla rakennukseen keskikäytävä, jonka varrelle on rajattu kooltaan samantapaisia toimistotiloja. Sibeliuksenkadun sisäänkäynnin yhteyteen on rakennettu uusi pääporras ja toista kerrosta on laajennettu kattamaan talon läntinen osa sekä siitä on tehty lämmitettyä tilaa. Itäosa on yhä kylmää ullakkoa. Toisessa kerroksessa on lisää toimistohuoneita. Lisäksi sisäpihan puoleisen (läntisen) julkisivun kattolinjaa on nostettu ja siihen on puhkottu uusi, nelikulmainen ja kolmijakoinen ikkunarivistö. Rakennus on nykyisin osittain virastokäytössä. Suomen Päämaanmittauskonttorin perustaminen sitoutuu Venäjän vallan ja autonomian ajan alkuun

61 Putkonen (toim.) 2003, 102.

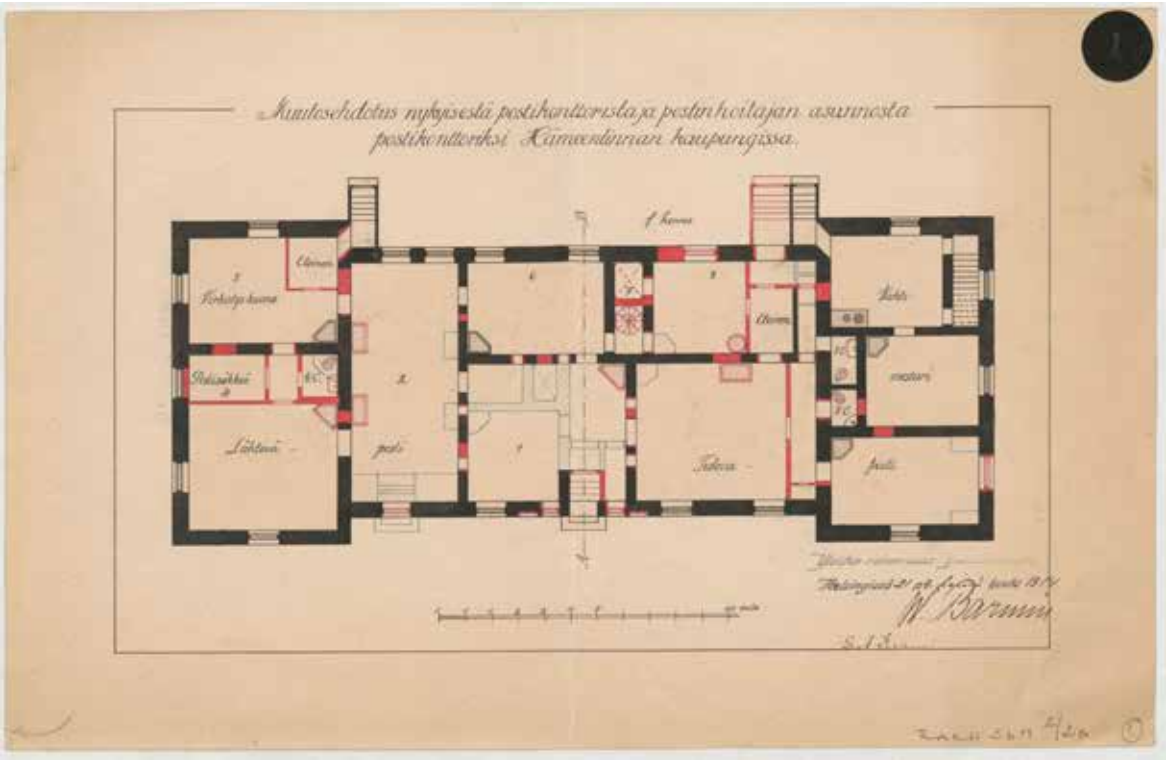

1914 päivätyissä pohjapiirroksessa huonejärjestystä on muutettu hieman. Postimestarin suurelle asunnolle ei ole enää osoitettu tiloja postikonttorista, asunnon vanhat tilat ovat nyt postikonttorin sekä pienemmän vahtimestarin asunnon käytössä. Piirustuksen on allekirjoittanut silloinen Yleisten rakennusten ylihallituksen ylitirehtööri V. A. Barmin. KA.

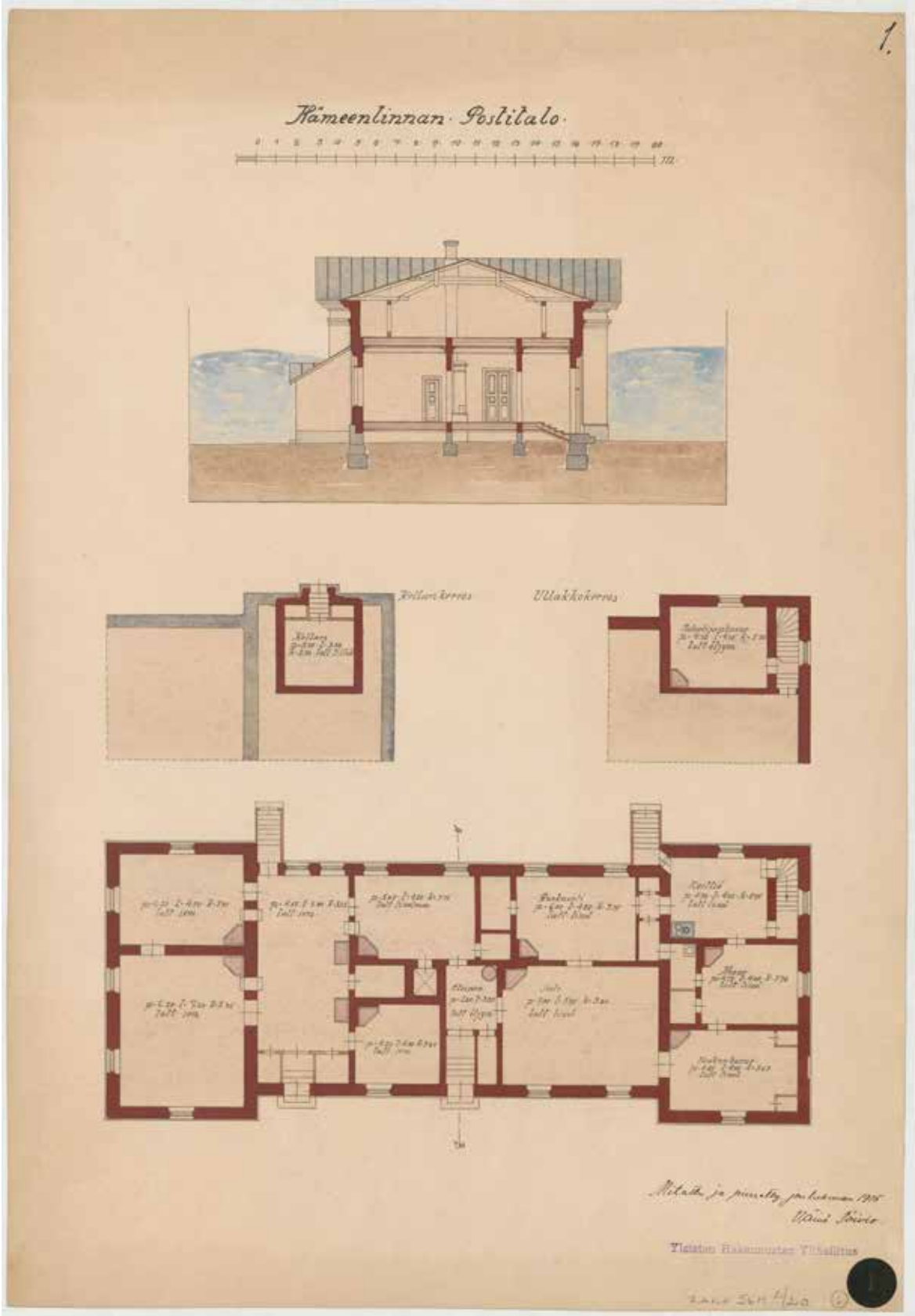

Vuoden 1915 laadituissa mittauspiirustuksissa postitalo nähdään lähellä 1890-luvun muutostöiden jälkeistä asua. Mittauspiirustukset on laatinut Yleisten rakennusten ylihallituksen ylimääräinen arkkitehti Väinö Toivio. KA.

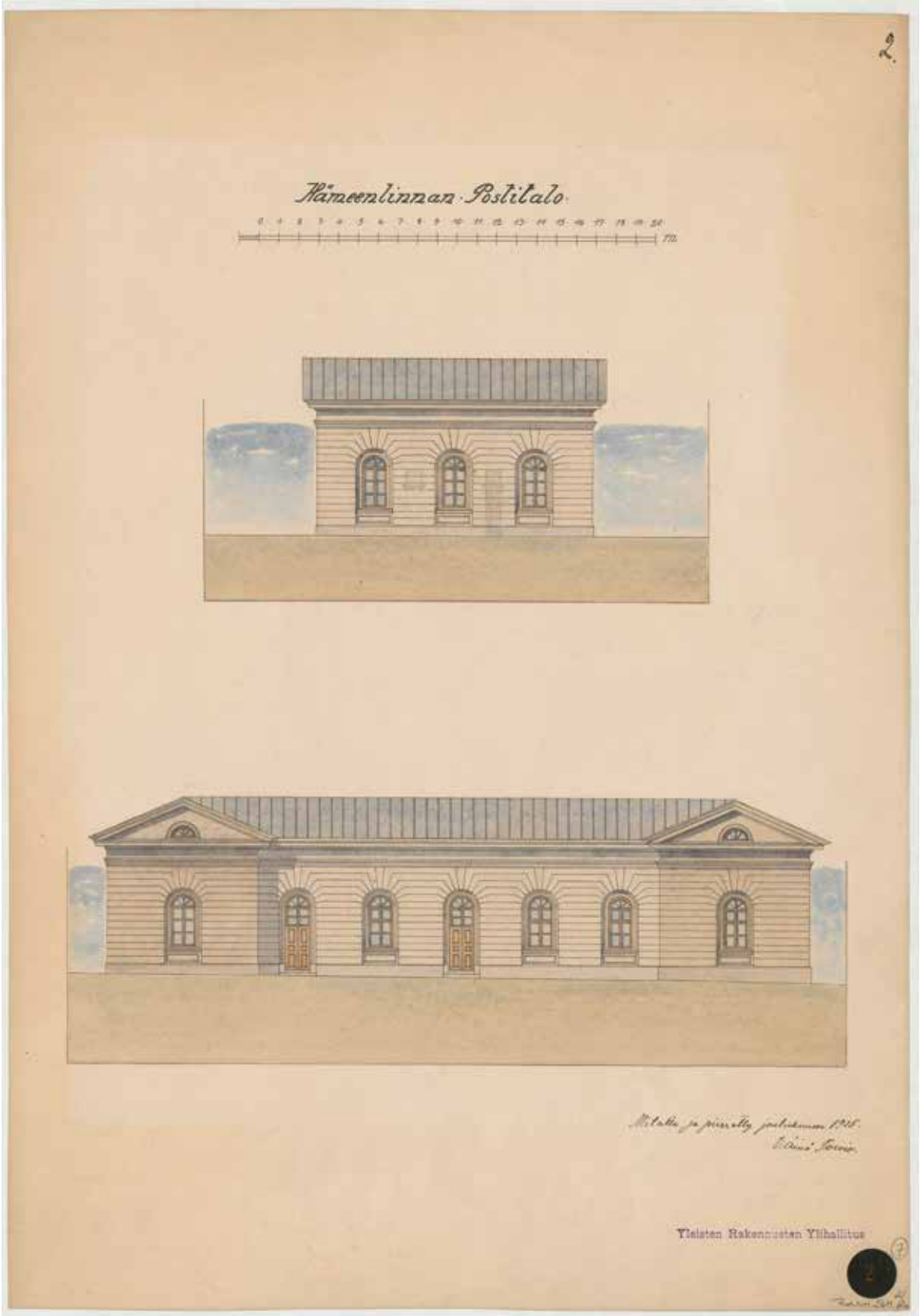

Julkisivumittauspiirustukset on laatinut Yleisten rakennusten ylihallituksen ylimääräinen arkkitehti Väinö Toivio. Piirroksissa rakennus esiinty 1800-luvun lopun ulkoasussaan kahdella Sibeliuksenkadun puoleisella sisäänkäynnillä varustettuna. KA.

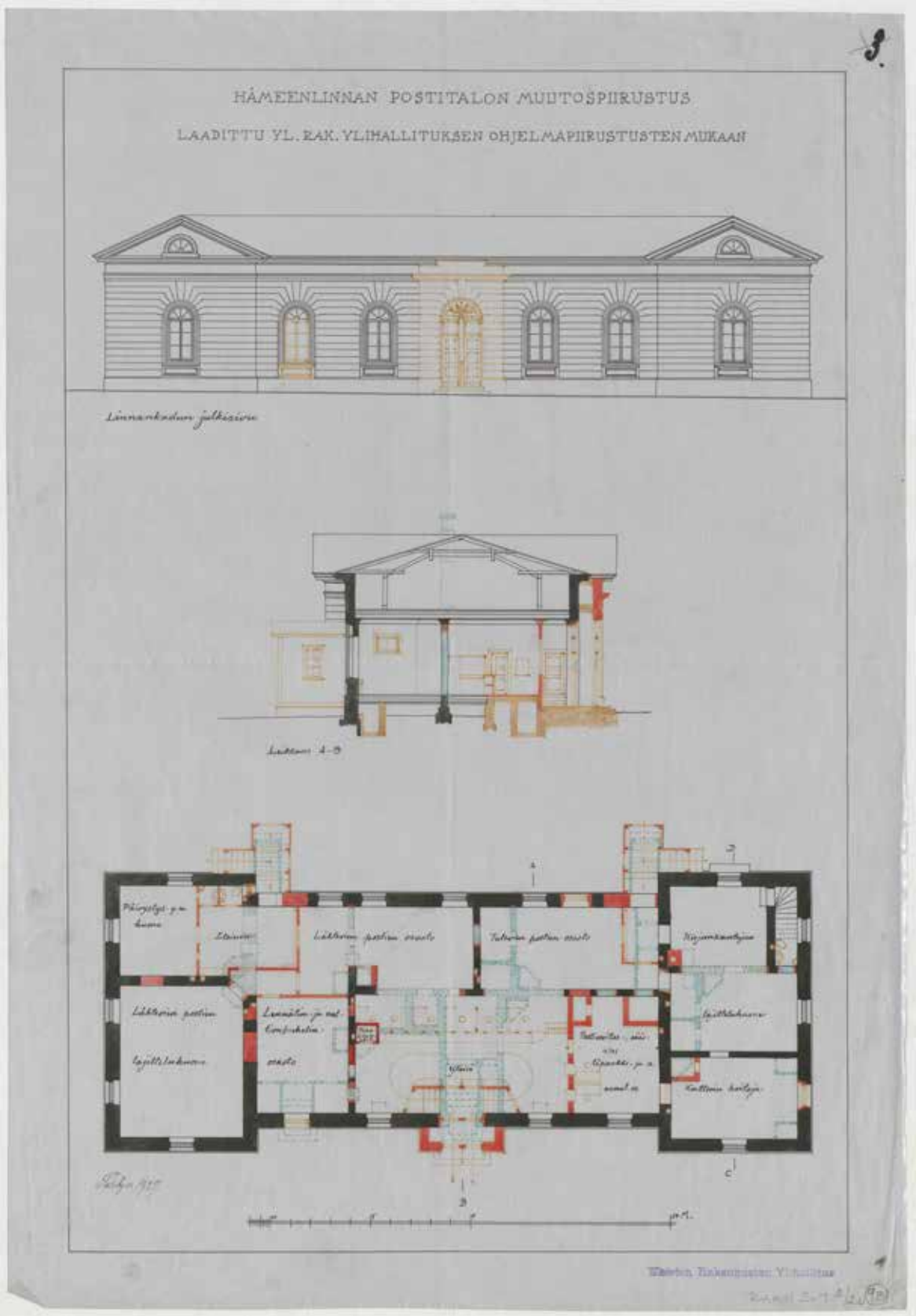

Vuonna 1927 päivätyissä muutospiirustuksissa postikonttorin sisätiloja on avarrettu julkisemman liiketilan aikaansaamiseksi. Tässä vaiheessa rakennukseen on myös lisätty sen keskiakselia nykyisin hallitseva jykevä tuulikaappi sekä takapihan puiset kuistit. Piirustukset on laadittu Yleisten rakennusten ylihallituksessa. KA.

Yläalkeiskoulutalon käyttövaiheita

Julkinen käyttö | Virasto- tai toimisto-käyttö | Asuintilaa | Ei käytössä

1849

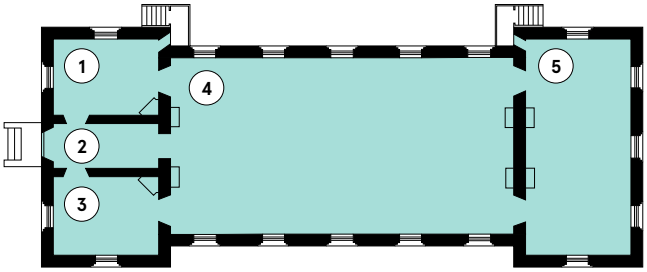

Yläalkeiskoulu

1. Kirjasto/arkisto
2. Eteinen
3. Tampuuri
4. Koulusali
5. Voimistelusali

1890

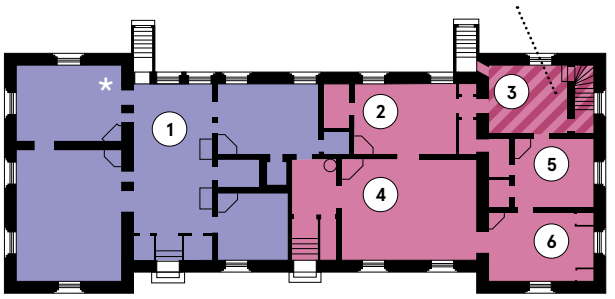

Postitalo

1. Postikonttori (koko huoneisto)
2. Ruokasali
3. Keittiö
4. Sali
5. Huone
6. Makuuhuone

1930

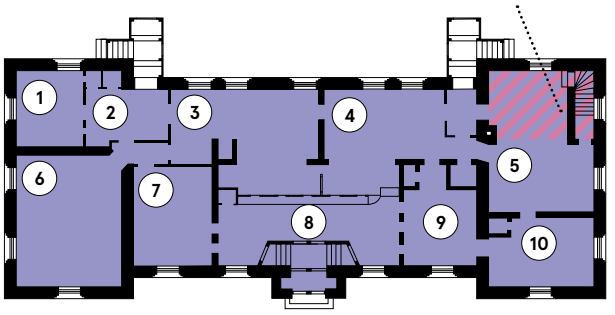

Postitalo

1. Päivystyshuone
2. Eteinen
3. Lähtevä posti
4. Tuleva posti
5. Kirjeenkantajien lajitteluhuone
6. Lähtevien postien lajitteluhuone
7. Lennätin- ja puhelinosasto
8. Yleisötilat
9. Postiosoitus ja säästöpankki
10. Konttorin hoitaja

2018

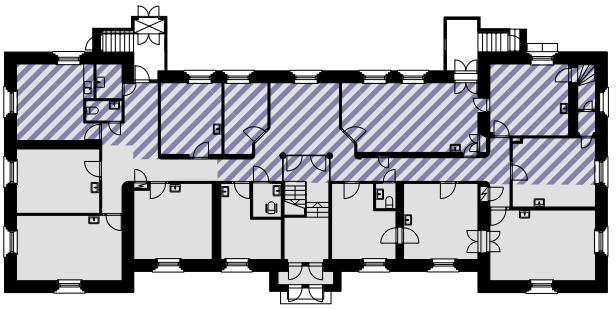

Virastorakennus

Yläkerros on toimistokäytössä, alakerros on tyhjillään.

Yläalkeiskoulun rakennusvaiheita

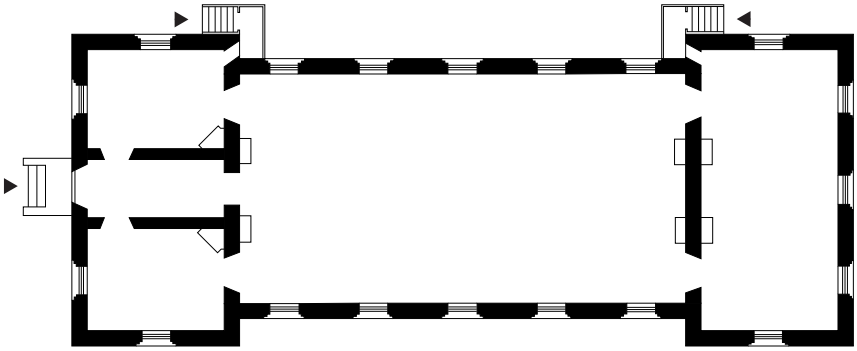

1849

Alkuperäinen pohjaratkaisu oli yksinkertainen viiteen huoneeseen jaettu tilasarja. Eteläpäädyn sisäänkäyntipäädyssä oli eteisen molemmin puolin kirjasto sekä tampuuri kun taas iso keskitila oli opetusta varten. Pohjoispäädyn poikkisuuntainen sali oli voimistelua varten.

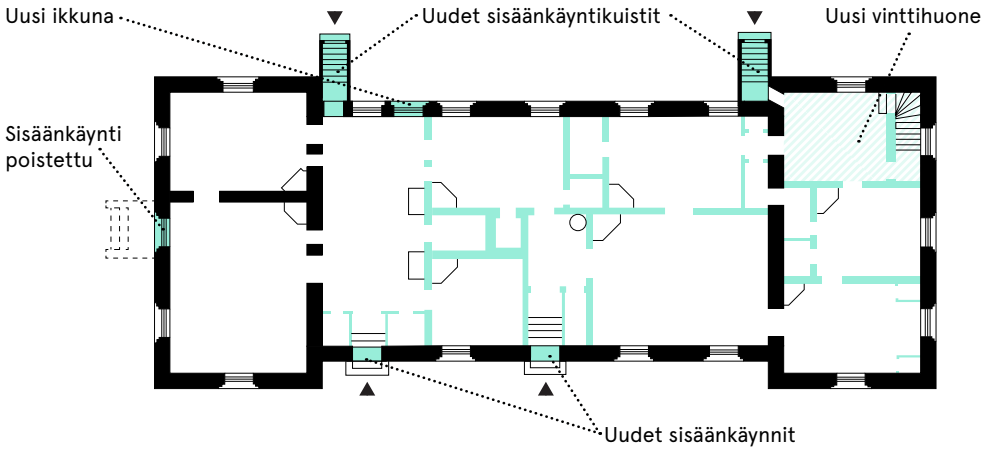

Uudet rakennusosat 1890

1890

Rakennuksen muututtua postikonttoriksi on pohjaratkaisu jouduttu myös uudistamaan täysin. Iso koulusalitila on jaettu pienempiin huoneisiin, sisäänkäynti on siiretty Sibeliuksenkadun puolelle. Pohjoispäätyyn on lisätty pieni ullakkohuone, jossa sijaitsee palvelijan huone.

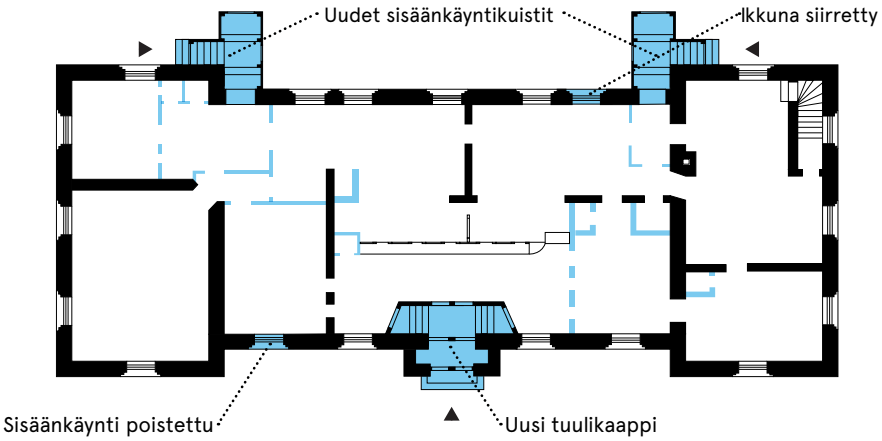

1927

Postikonttorin pohjaratkaisua on yksinkertaistettu ja avarrettu. Toinen Sibeliuksenkadun puoleisista sisäänkäynneistä on muurattu kiinni ja muutettu takaisin ikkunaksi, pääsisäänkäynti on nyt pitkän julkisivun keskellä. Sen yhteyteen on lisätty tuulikaappi. Myös takapihan kuistit on uudelleenrakennettu.

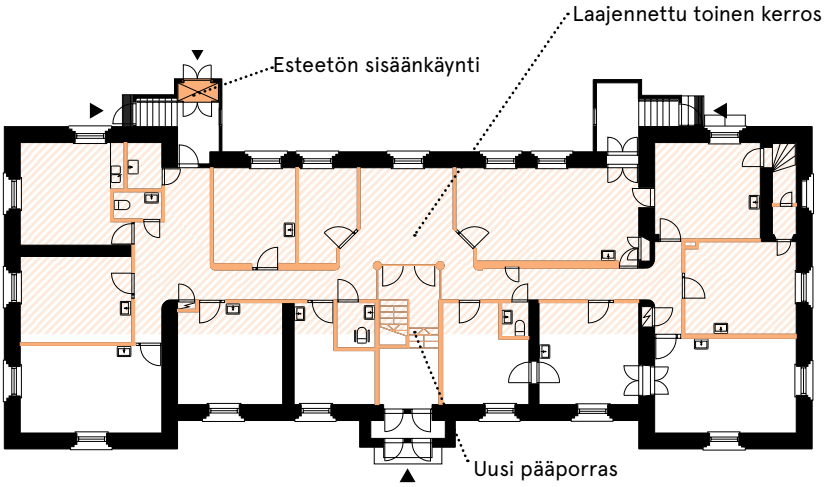

Uudet rakennusosat 1890

Uudet rakennusosat 1950-l—

Uudet rakennusosat 1927

2018

Nykytilaiseen rakennukseen on lisätty osittainen toinen kerros, joka avautuu takapihalle. Huonetilat on jälleen uudelleenjärjestetty. Sisäänkäynnin yhteyteen on lisätty uusi pääportaikko.

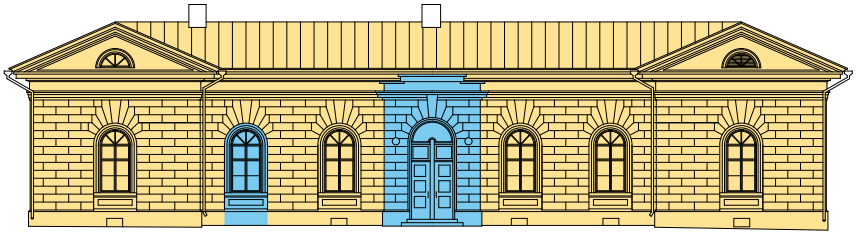

2018

Sibeliuksenkadun julkisivu on pitkälti rakennuksen alkuperäisasun mukainen. Tuulikaappi on 1920-luvulta ja yksi ikkunoista on välillä ollut toisena sisäänkäyntinä.

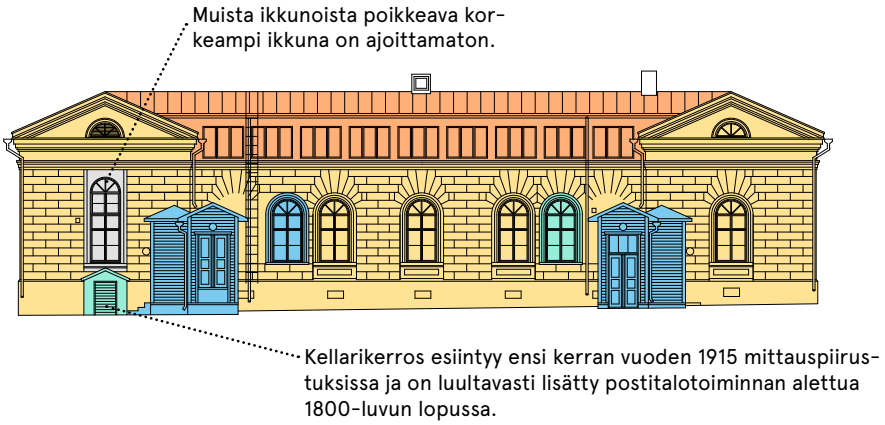

- Alkuperäiset rakennusosat 1849
- Uudet rakennusosat 1890
- Uudet rakennusosat 1927
- Uudet rakennusosat 1950-l—
- ajoittamattomat muutokset

2018

Takapihan julkisivu nykytilassaan on katujulkisisivua kerroksellisempi, ikkunoiden vanhat sijainnit näkyvät vielä rustikointikuvioinneissa. Pohjoispäädyn muita ikkunoita korkeampi ja kapeampi ikkuna on ajoittamaton muutos. Yläkerran ikkunarivistö on 1950-luvun lopulta.

3.6
Nykytila

3.6.1 Yläalkeiskoulu

Yläalkeiskoulu, 1. kerros

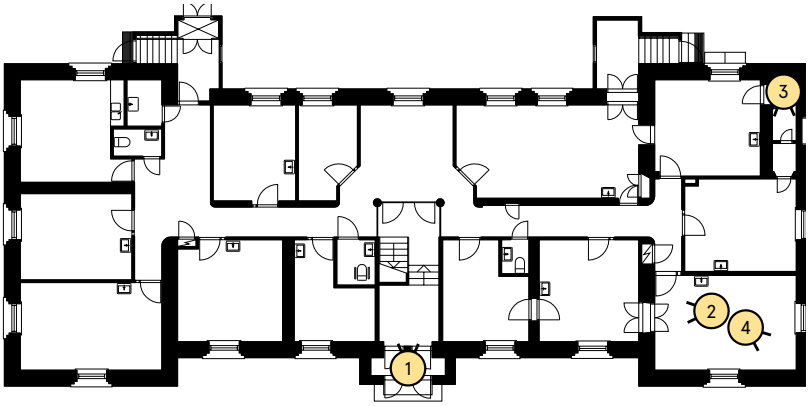

Yläalkeiskoulu, 2. kerros

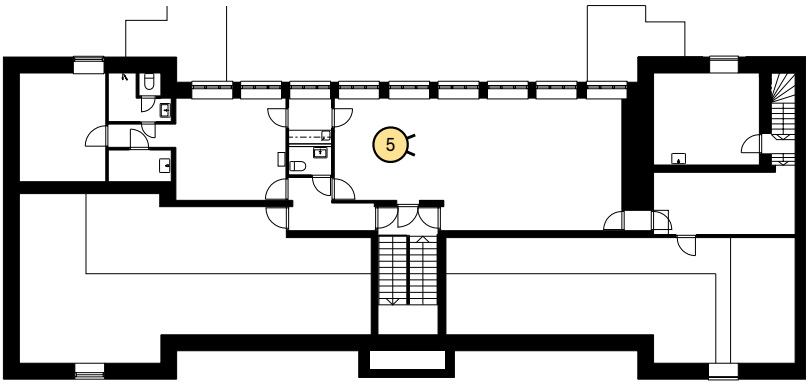

Yläalkeiskoulun nykytilaiset pohjapiirrokset, joihin on merkattu myös sisätilavalokuvien ottopaikat. Senaatti.

Inventointikortti

Yläalkeiskoulu

YLEISTIEDOT

YLEISKUVA

TONTTI

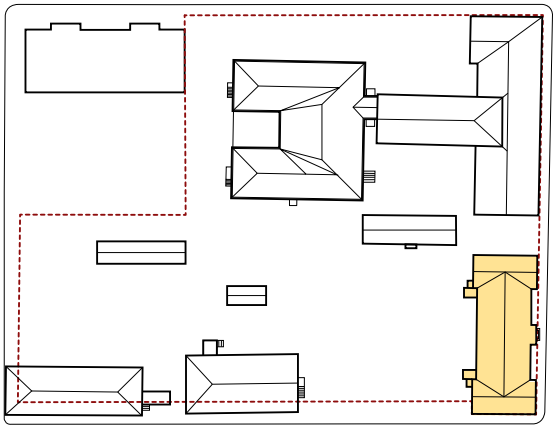

ARKKITEHTI

E. B. Lohrmann, Jean Wik, C. J. E. Gustaffson

RAKENNUTTAJA

Suomen valtio (Intendentinkonttori)

NYKYINEN KÄYTTÖ

Virastorakennus

RAKENTAMISAJANKOHTA

1849

KERROSALA

729.0 m²

TÄRKEIMMÄT MUUTOSVAIHEET

1890 postitalotoiminnan alkamisen yhteydessä sisäänkäynti siirrettiin Lukiokadun puolelta Sibeliuksenkadulle. Lisäksi mittavia huonejärjestysmuutoksia rakennuksen sisällä.

1900-luvun alkupuolella lukuisia muita huonejärjestysmuutoksia postitalokäyttöön liittyen, uusi sisäänkäyntierkkeri Sibeliuksenkadun puolelle. Rakennukseen on lisätty pieni kellari sekä yläkerrostiloja.

Pieni porrashuone Sibeliuksenkadulle on lisätty 1927.

Toisen kerroksen toimistotilat sekä pihan puolen ikkunat on lisätty 1956.

Rakennuksen sisätilat on tämän jälkeen uudistettu lähes täysin myös ensimmäisessä kerroksessa, muutosten ajankohta on tuntematon.

KÄYTTÖHISTORIA

1849-1888 koulurakennuksena, ensiksi Hämeenlinnan yläalkeiskouluna ja myöhemmin Hämeenlinnan normaalilyseenä

1890-1953 Hämeenlinnan postitalona

Postilaitoksen jälkeen rakennus on ollut Hämeen läänin-hallituksen käytössä, siinä on toiminut erinäisiä virastoja, esimerkiksi veronkantotoimisto, läänirakennustoimisto sekä piirirakennustoimisto. Myöhemmin ainakin 1980-luvun alussa siellä on toiminut myös maanmittauskonttorin toimistoja. Nykytilassaan rakennuksen alakerros on tyhjillään, yläkerroksen käyttäjänä on tullilaitos.

YLEISHAHMO

Rakennus koostuu pitkänomaisesta keskimassasta sekä sen reunoille asettuvista sivurisaliiteista, jotka yhdessä muodostavan litteän H-kirjaimen muodon. Rakennus on harjakattoinen. Se on yleisilmeeltään horisontaalinen ja ulkoisesti yksikerroksinen, joskin sen sisään on myöhemmin lisätty myös toinen kerros. Ikkunajako on tasainen ja symmetrinen. Rakennuksen seinät ovat vaalean keltaiseksi rapattuja ja rustikoituja. Sokkeli on harmaa ja matalahko.

SÄILYNEISYYS

Rakennuksen ulkohahmo on Sibeliuksenkadulle päin säilynyt uutta sisäänkäyntiä ja tuulikaappia lukuun ottamatta käytännössä täysin alkuperäisessä asussaan. Lukiokadun julkisivun alkuperäinen pääsisäänkäynti on muurattu umpeen mutta muuten julkisivu on myös alkuperäisessä asussaan. Eniten muutoksia on tehty takapihan julkisivuun, jossa ikkunoita on siirrelty useaan otteeseen, lisäksi takapihan pohjoisrisaliitissa ikkunaa on suurennettu. Suurin julkisivumuutos on kuitenkin takapihalle avattu ikkunarivistö vinttikerrokseen, jota ainoana julkisivun osana ei ole tyylillisesti pyritty sovittamaan rakennuksen alkuperäisilmeeseen. Sisätiloissa ei ole jäljellä käytännössä mitään alkuperäistä, joskin pieniä fragmentteja on säilynyt esimerkiksi 1800-luvun lopulta, kuten pohjoispäädyn vintinporras.

Inventointikortti

Yläalkeiskoulu

ULKOTILAT

SOKKELI

Sokkeli on harmaaksi slammattua luonnonkiveä ja tiiltä. Tiiliholvaus on lisätty myöhempien aukkojen yläpuolelle. Kulmissa on muotoon hakattua luonnonkiveä, muutoin kiviaines on osittain hakkaamatonta. Sisäänkäyntiulokkeen sokkeli on hakattua graniittia. Sokkeli on huomattavasti matalampi kadun puolella.

JULKISIVU

Julkisivu on pääosin roiskerapattu ja keltaiseksi maalattu. Valkoiset yksityiskohdat on rapattu sileäksi. Seinäpinnassa on harkkorustikointi, sekä lakikivirustikointi ikkunoiden yllä. Julkisivun yläosassa kulkee palkistoa, joiden välissä on sileä keltainen friisikerros. Myös päätykolmion alla on palkisto. Syvennetty kenttä ja valkoinen koristepaneeli löytyy kaikkien ikkunoiden alta. Ikkunat on upotettu kahden sisäkkäisen kaaren sisälle. Julkisivuja hallitsee tiukka symmetria.

IKKUNAT

Hallitseva ikkunatyyppi on kuusiosainen korkea ikkuna, sen päällä on puolipyöreä viuhkamainen osa, joka on sittemmin muurattu umpeen valeikkunoiksi. Ikkunat ovat uudehkot, vinttiportaan kohdalla on säilynyt vanha viuhkaikkuna. Ulkopuitteet ovat vanhoja ja niiden ylin osa on ollut yläsaranoitu. Alimmat osat, joissa on kaksi puitetta rinnan, eivät ole erotettu pystykarmilla. Sen sijaan ikkunassa on poikkivälikarmi. Pihan puolelle on lisätty vinttikerrokseen ikkunarivi, jossa ikkunat ovat kolmiosaisia ja nelikulmaisia. Sisäpuite on mahdollisesti 1930-luvulta. Avausmekanismina on pukinsarvivedin. Ulkopuite on samaa ikää tai uudempi ja ilman lämpölasia. Alakerrassa sisäpuite on uudehko, mahdollisesti 1980-luvulta, ja se on jälkikäteen varustettu lämpölasilla. Ulkopuite on vanhempi ja kuluneempi, siinä on samanlaiset hakaset kuin maanmittauskonttorin vuonna 1911 valmistuneessa osassa. Ulkopuitteessa on profilointia enemmän kuin suorakulmaisessa sisäpuitteessa. Puitteiden väliin on asennettu sälekaihtimet ja niiden säätimet on porattu sisäpuitteista läpi. Ikkunapenkit on puiset, päästä profiloidut ja ne työntyvät seinäpinnasta ulos.

SISÄÄNKÄYNNIT

Katujulkisivuun on lisätty 1920-luvulla ulkoneva tuulikaappi sekä keskilinjainen pääsisäänkäynti. Rakennuksen pihajulkisivussa on puiset kuistit toissijaisina sisäänkäynteineä. Eteläiseen on sovitettu invahissi. Kuisteissa on betonisokkeli, poikkilaudoitus, pieni harjakatto, kulmalista, kuusiruutuiset ikkunat, paloposti sekä pienet päätykolmiot. Lastauslaituri ja toinen lännenpuoleinen ovi ovat vanhoja, toinen ovista on laskettu maantasoon ja sen yläpuolelle on lisätty ikkuna. Lastauslaituri on pohjoisessa sisäänkäynnissä. Muut ovet on uusittu.

KATTO

Katto on mustaksi maalattua rivipeltiä, iältään se on vanhahko. Kattoon on lisätty ilmastointipiippuja. Muodoltaan se on harjakatto. Nivelessä on myös vanhan piipun paikka. Pihan puolen kattolape on loivemmassa kulmassa katujulkisivun lappeeseen nähden laajennettujen toisen kerroksen toimistotilojen sekä uuden ikkunarivin sovittamiseksi.

MUITA HUOMIOITA

Sisäpihan puolella näkyy harkotuksessa siirrettyjen ikkunoiden paikat. Pohjoisrisaliitin länsiseinän ikkuna on ainoa, joka on eri muotoinen kuin muut. Se on nykymuodossa korkeampi, kymmenenruutuinen. Ikkuna leikkaa palkiston.

Takapihan pohjoispuolen ikkuna poikkeaa muodoltaan ja kooltaan muista rakennuksen ikkunoista.

Lukiokadun puoleinen julkisivu oli rakennuksen pitkittäisaksiaalisesta sommittelusta huolimatta alun perin sen pääjulkisivu, jonka keskellä myös pääsisäänkäynti sijaitsi vuoteen 1890 asti. Nykyisin paikalla on ikkuna.

Eniten julkisivumuutoksia on tapahtunut takapihan puolella. Toisen kerroksen ikkunarivistö on lisätty 1950-luvulla, alemman kerroksen kaari-ikkunat ovat myös vaihtaneet paikka useaan otteeseen, tästä kertoo muun muassa rustikoinnissa näkyvät epäsäännöllisyydet sekä ikkunoiden alta puuttuvat koristepaneelit. Myös puiset sisäänkäyntikuistit ovat myöhemmästä vaiheesta, oletettavasti 1920-luvulta.

Inventointikortti

Yläalkeiskoulu

SISÄTILAT

LATTIAT

Lattiat ovat vaaleat ja niiden materiaaleina on käytetty uudehkoa muovimattoa sekä lattia- ja mattolistoja.

SEINÄPINNAT

Seinät ovat sileäksi rapatut ja valkoiseksi maalatut.

SISÄKATOT

Yläkerrassa kattopinta on viisto lappeen mukaisesti, pinnassa on akustolevyja ja niiden alapuolella roikkuvat loisteputkivalaisimet. Alakerrassa toimistohuoneissa kattopinta on osin lähes alkuperäisellä tasolla, mutta sen pintaan on kiinnitetty akustolevyt. Seinän ja katon rajan pyöristys on havaittavissa. Käytävässä on alaslaskettu metallisälekatto.

OVET

Ovet ovat pääosin uusia, arviolta 1980-luvun laakaovia, yläkerrassa on pelkästään näitä ovia. Alakerrassa näitä ovia on uusissa ja vanhoissa väliseinissä, välillä vanhojen ovien sisäovina, ja monet niistä ovat desibeliovia (E. Rantala ky Hämenlinna, ei vuosilukua). Joissain huoneissa on jäljellä vanhoja puupeiliovia, joissa on kolme peliä. Osa näistä ovista on kaksilehtisiä, osa yksilehtisiä. Peileistä ylin on korkein ja alemmat matalampia. Peileissä on paljon profilointia. Vuorilista, vedin ja helat ovat uudemmat, mutta oven karmi ja kynnys ovat yhtä vanhat kuin säilyneet vanhat ovet. Vanhat saranat ovat varsin järeitä. Uusimmat ovet vuodelta 2006. Joihinkin vanhoihin oviin on lisätty pintaan salvat, ehkä 1930-luvulla.

KIINTOKALUSTEET

Toisen kerroksen toimistotilan päädyssä on rivi kiintokalusteita, niissa on lyhyehköt ja paksut, ehkä 1980-luvun saranat. Huoneissa on laakapatterit, akustolevytetystä katosta roikkuu putkivalaisimet. Rakennuksen yhteen päätyyn on lisätty invahissi, jotta alakerrokseen pääse kadulta.

MUITA HUOMIOITA

Yläkerta on tullin käytössä ja avokonttorimaista tilaa. Ilmanvaihtoritilöitä löytyy rakennuksen sisäisten väliseinien yläosista, ne ovat malliltaan vanhahkot. Sittemmin rakennukseen on lisätty uusia ilmanvaihtokoneita toiseen kerrokseen pintavetoina. Yläkerrassa on myös kylmää vinttitilaa. Alakerrassa keskikäytävän varrella on toimistotiloja. Alakerran tilajäsentely on täysin muutettu alkuperäisestä. Päätyjen huonetilat ovat parhaiten sälyttäneet vanhan tilahahmon. Paljon levyttettyjä väliseiniä, myös muutamia paksuja alkuperäisiä seiniä. Alakerta on nyt tyhjillää, se ollut viimeksi RISEn käytössä.

PÄÄPORRAS

Pääporras on puurakenteinen, sen askelmat on päällystetty muovimatolla. Kaide on lattarautaa. Muodoltaan se on kaksivartinen u-porras. Sivut ovat massiivista paksua lankkua. Ilmeeltään porras on uusvanha.

POHJOISPÄÄN PORRAS

Säilyneet, vanhalle vintille johtaneen portaat. Ylimmät portaat ovat kuluneet, niiden materiaalina on vaakaan sijoitettuja tiiliä, jotka on maalattu. Porras johtaa toimistotilaan. Muut osat portaasta ovat puuta. Porras on taitteellinen, ikkuna julkisivussa jää sen peittoon osittain. Luonteeltaan porras on kapea huoltoporras vintille. Puolipallon muotoinen säteittäinen yläikkuna voi olla alkuperäinen, lasissa on kuplia ja se on epätasainen. Ikkunassa on vain yksi puite, lasi on jaettu moneen osaan säteittäin.

TUULIKAAPPI

Tuulikaapin lattiana on massiivinen graniittilaatta. Tuulikaapin kummatkin erilliset pariovet ovat korkeita maalattuja puisia peiliovia. Vetimet on vaihdettu. Ovien välissä on profiloitu osa. Ovien yllä on neliosainen viuhkamuotoinen ikkuna. Molemmat puolet ovat identtisiä. Tuulikaappi edustaa klassisimia muotoilultaan. Ovet ovat ulkoa punaiset, niissä on uudet potkupellit.

Uusi tuulikaappi on lisätty rakennukseen postikonttorivaiheen aikana 1920-luvulla. Se on sovitettu ulkoasultaan rakennuksen vanhaan arkkitehtuuriin.

Tuulikaappi on säilyttänyt vanhan asunsa, se on mittasuhteiltaan vaikuttava sekä mielenkiintoinen tila.

Yläalkeiskoulun sisätilat ovat täysin uudenaikaistettuja, vanhemmasta arkkitehtuurista näkyvissä ovat lähinnä enää muutamat vanhat peiliovet sekä ikkunat. Myös huonejako on uudistettu täysin.

Vanha vintin porras rakennuksen pohjoispäädyssä on yksi harvoista 1800-luvun lopun säilyneistä rakennusosista.

Ikkunan yläosan kaari on useimmissa ikkunoissa valeikkuna ja ikkunamuoto on sisätiloissa nelikulmainen.

Koulutalon yläkerrokseen on järjestetty nykyaikaiset toimistotilat. Nykytilassaan yläkerros on rakennuksen ainoa käytössä oleva osa.

3.6.2 Yläalkeiskoulun ulkorakennus

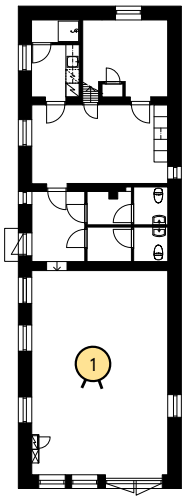

Ulkorakennuksen nykytilainen pohjapiirros johon on merkattu myös sisävalokuvan ottopaikka. Senaatti

Piharakennus on ulkomuodoltaan yhä alkuperäisten suunnitelmien kaltainen.

Inventointikortti

Yläalkeiskoulu (ulkorakennus)

YLEISTIEDOT

YLEISKUVA

TONTTI

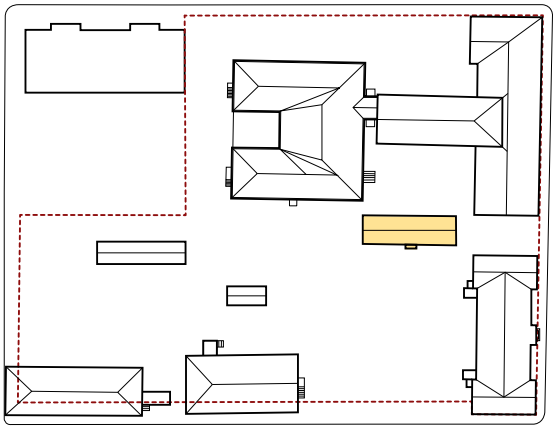

ARKKITEHTI

E. B. Lohrmann, Jean Wik, C. J. E. Gustaffson

RAKENNUTTAJA

Suomen valtio (Intendentinkonttori)

NYKYINEN KÄYTTÖ

Virastorakennus

RAKENTAMISAJANKOHTA

1849

KERROSALA

147.0 m²

TÄRKEIMMÄT MUUTOSVAIHEET

Koulun toimiessa päärakennuksessa vuonna 1876 joudut-tiin tilanpuutteen vuoksi piharakennukseen sijoittamaan yksi luokkahuone, joka on mahdollisesti johtanut muu-tostöihin. Muista toteutuneista muutoksista ei ole säilyn-yt dokumentaatiota, mutta jossain vaiheessa sisätiloista on muokattu nykyaikaiset toimistotilat.

KÄYTTÖHISTORIA

Alunperin piharakennuksessa oli talonmiehen asunto, ulkovarasto sekä yläalkeiskoulun käymälät. Sittemmin rakennukseen sijoitettiin tilanpuutteen vuoksi yksi luok-kahuone koulun käyttöön. Myöhemmässä vaiheessa, ole-tettavasti 1950-luvun jälkeen ulkorakennus on muutettu toimistotiloiksi. Nykyään rakennus on tyhjäkäytössä.

YLEISHAHMO

Rakennus on yksikerroksinen pitkänomainen ja harjakat-toinen piharakennus. Siinä on matala sokkeli ja epätasai-nen ikkunajako.

SÄILYNEISYYS

Rakennuksen yleishahmo ulkoa päin on säilynyt jokseen-kin ennallaan, joskin ikkunoiden sekä ovien paikat ovat vaihdelleet eivätkä vastaa alkuperäisiä. Sisätiloiltaan ra-kennus on käytännössä täysin uusittu.

Inventointikortti

Yläalkeiskoulu (ulkorakennus)

ULKOTILAT

SOKKELI

Sokkeli on matala harmaaksi maalattu ja lohkottu luonnonkivisokkeli, sokkeli on porrastettu. Oven kohdalla on tasoero, sen itäpuolella sokkeli on rapattu, tasapintainen ja harmaaksi maalattu.

JULKISIVU

Julkisivu on pääosin keltaiseksi maalattu ja sileäksi rapattu, siinä on valkoiset koristelistat. Vain kadulle näkyvä itäpääty on roiskerapattu.

IKKUNAT

Itäpäässä on enemmän ikkunoita. Ikkunat ovat ruskeaksi maalattuja, niiden alla on ulkoneva ikkunapenkki ja päällä tippapelti. Ikkuna on kuusiruutuinen. Päätykomion neliosainen ikkuna on vanha, ehkä jopa alkuperäinen. Maantasokerroksen ikkunat on uusittu. Itäpäässä päätykolmiossa on pyöreä ikkuna. Pohjoisseinässä on kaksi pientä ikkunaa, joista vaakasuuntaisessa on vanhat puitteet.

SISÄÄNKÄYNNIT

Sisäänkäynti eteläpäässä on keskellä ja itäpäädyssä on myös vaakapaneloidut kaksoisovet, jotka muistuttavat autotallin ovia. Eteläpäädyn ovi on uusi ja vaakapaneloitu, sen yllä on ikkunoita ja uusi metallinen katos. Oven edessä on graniittiporraskivi.

KATTO

Katto on muodoltaan harjakatto, materiaalina on mustaksi maalattu saumapelti.

MUITA HUOMIOITA

Päädyissä on avoimet päätykolmiot palkistoineen. Sisätilat on muutettu, ovet ja ikkunat ovat uudet.

Piharakennuksen julkisivu näkyy myös kadulle, joskin se on sijoitettu muita rakennuksia taemmas.

Inventointikortti

Yläalkeiskoulu (ulkorakennus)

SISÄTILAT

LATTIAT

Lattiamateriaalina on harmaa muovimatto.

SEINÄPINNAT

Seinäpinnat on sileäksi rapatut ja maalatut, muuten valkoiset. Itäpäässä on kaksoisoven kohdalla punainen seinä.

SISÄKATOT

Itäpäässä on iso avoin tila, jossa katon harjamuoto on näkyvissä. Betonivalun lankkumuotitus on edelleen näkyvissa katon korkeimmassa kohdassa, sivuilla on akustolevyjä. Muualla alaslaskettuja kattoja, joissa on integroitu ilmavaihto. Tilat ovat melko korkeita ja niitä on madallettu vain vähän. Välikatossa on akustolevyjä.

OVET

Ovina on pääosin moderneja laakaovia, joista uusimmat ovat 2000-luvulta. Osa ovista on mahdollisesti 1980-luvulta.

KIINTOKALUSTEET

Tiloissa on laakapatterit sekä katosta alas roikkuvia loisteputkivalaisimia.

MUITA HUOMIOITA

Tilat ovat olleet Senaatin käytössä, nyt ne ovat työmaavarastona. Tiloissa on myös kaakeloituja pintoja, joista osa luultavasti 1980-luvulta. Uudet kevytrakenteiset puuportaat johtavat vintille. Rakennuksessa on kylmä vintti ja iv-konehuone, mutta ei kellaria. Tiloissa on sisäilmaongelmia. Itäpäädyn kaksoisovi on muurattu umpeen sisäpuolelta.

Yläalkeiskoulun vanha piharakennus on myös täysin nykyaikaistettu sisätiloiltaan. Tällä hetkellä käyttämätön rakennus on muunnettu toimistokäyttöön eikä sen sisätiloissa ole jäljellä lainkaan alkuperäisiä rakennusosia tai yksityiskohtia.

Talvinäkyvä maanmittauskonttorista alkuperäisasussaan. Kuva on otettu aikaisintaan 1928 ja myöhäisintään ennen vuoden 1939 muutostöitä, sillä Sibeliuksenkadun julkisivu on tässä kuvassa vielä alkuperäisessä, lyhyemmässä mitassaan. HKM.

4
Maanmittauskonttori

4.1
Maanmittauslaitos ja läänimaanmittauskonttorit

ja se tapahtui vuonna 1812. Konttorin päätehtäväksi tuli Ruotsin vallan aikaisten maanmittausprojektien loppuun saattaminen sekä Venäjän valtaan liittyvät sotilaalliset mittaustehtävät. Venäjän vallan valopuolena oli nyt maanmittaustoimen käytössä olevat ennennäkemättömän suuret resurssit.[62] Ensimmäiset lääninmaanmittauskonttorit oli perustettu jo vuonna 1725. Saman vuoden määräyksen mukaan lääninkonttorille tuli varata asianmukaisesti kalustettu huone paikallisen maaherran virkatalossa.

62 Huhtamies 2008, 207–210.

Konttorien oli tarjottava myös tietopalveluita yleisölle sekä arkistopalveluita toisille maanmittareille.[63]

Hämeenlinnasta tehtiin 1770 silloisen Uudenmaan ja Hämeen läänin pääkaupunki, jolloin läänin maanmittauskonttorille oli saatava tilat kaupungista. Alkuaikoinaan maanmittauskonttori on toiminut yhdessä muiden lääninhallinnon elinten kanssa puisessa virkatalossa torin laidalla, joka kuitenkin tuhoutui tulipalossa 1831.[64] Seuraavat tilat maanmittauskonttorille annettiin C. L. Engelin suunnittelemasta Maaherrantalosta saman torin laidalla. Maanmittauskonttorin tilat oli osoitettu rakennuksen pohjakerrokseen, konttori sai käyttöönsä useamman työhuoneen sekä arkistotilan.[65] Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherran virasto sekä maanmittauskonttori siirtyivät 1829 Hämeenlinnasta Helsinkiin.[66] Uudenmaan ja Hämeen läänit kuitenkin erotettiin toisistaan 1831 ja Hämeen läänin maaherran virasto sekä sen yhteydessä maanmittauskonttori palautettiin Hämeenlinnaan.[67]

Maanmittauskonttorille osoitetut tilat maaherrantalon pohjakerroksessa osoittautuivat kuitenkin pian erityisesti hauraan kartta-aineiston kannalta haitallisiksi kosteusongelmien vuoksi, konttorin johtaja on laatimassaan muistiossa vuodelta 1842 kuvannut niitä ”kelvottomiksi”. Konttori siirrettiinkin pian maaherrantalon vuonna 1846 valmistuneeseen pihasiipeen. Osoittautui kuitenkin, että myös uusia pihasiiven puoleisia tiloja vaivasi kosteusongelma, ja intendentti Lohrmannin henkilökohtaisen tarkastuksen jälkeen vuonna 1852 hän määräsi konttorin siirrettäväksi vuokratiloihin muualle kaupunkiin sekä tilasi intendentinkonttorilta piirustukset uudelle maanmittauskonttorirakennukselle. Suunnitelmat uudisrakennuksen pystyttämiseksi jäädytettiin kuitenkin pian ja konttori palautettiin maaherrantalon pihasiipeen vuonna 1854, sillä kenraalikuvernöörin ehdotuksesta vanhoihin tiloihin tuli ensiksi kokeilla puhkoa uusia ikkuna-avauksia kosteuden vähentämiseksi. Uudet ikkuna-aukot puhkaistiin pihasiiven aukottomaan länsifasadiin. Seuraavan kerran lääninmaanmittauskonttorin tilantarve tuli ajankohtaiseksi 1871, jolloin intendentinkonttori laati useamman muutosehdotuksen sen laajentamiseksi. Lisälaajennuksia tapahtui 1898, mutta jo 1909 päätti Yleisten rakennusten ylihallitus uudisrakennuksen olevan väistämätön ratkaisu maanmittauskonttorin kannalta.[68]

1800-luvun loppuvaiheilla lääninmaanmittauskonttoreiden esimiehenä toimi lääninmaanmittari, joka oli virkamiehenä melko korkea-arvoinen. Hänen vastuualueeseensa kuului 1800-luvun puolivälissä paitsi oman läänin arkiston hoito myös koko läänin maanmittaustoiminnan johto sekä valvominen. Lääninmaanmittari oli konttorinsa toiminnasta vastuussa kuvernöörille. Lääninmaanmittarin tuli myös päivystää ja vastaanottaa asiakkaita päivittäin kolmen tunnin ajan. Tyypillisessä lääninmaanmittauskonttorissa oli noin yhdestä kolmeen työntekijää.[69]

Lääninmaanmittauskonttoreita ympäri maata leimasi tilojen ahtaus, joka 1800-luvun loppuvuosina oli jo käynyt sietämättömäksi. Tiloja vaivasivat usein myös heikko paloturvallisuus sekä homeiset arkistohuoneet. Uuden vuosisadan alkupuolella ryhdyttiinkin useille lääninmaanmittauskonttoreille suunnittelemaan uusia kivirakennuksia.[70] Hämeenlinnan maanmittauskonttorin uudisrakennus 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä on oletettavasti sidoksissa tähän uudistusvaiheeseen.

Valtion laitoksena Hämeenlinnan maanmittauskonttorin piirustukset on laadittu Yleisten rakennusten ylihallituksen toimesta. Piirustusten laatijana on toiminut silloinen ylihallituksen ylimääräinen arkkitehti Ricardo Björnberg.

63 Huhtamies 2008, 119-120.

64 https://www.hamewiki.fi/wiki/H%C3%A4meen_l%C3%A4%C3%A4ninhallitus

65 Huhtamies 2008, 310.

66 Huhtamies 2008, 312.

67 Lindeqvist 1930, 83.

68 Heste Oy 1988, 29-43.

69 Huhtamies 2008. 311-312.

70 Huhtamies 2008, 312.

C. R. Björnberg. Arkitekten 15 (1917), 2.

4.2
Arkkitehti Ricardo Björnberg

Carl Ricardo (Richard) Björnberg syntyi Porissa 9. Elokuuta 1861 Myllykoski Oyj:n omistajina tunnettuun Björnbergin teollisuussukuun. Björnberg aloitti opiskelunsa kotikaupungissaan Porissa ja valmistui ennen pitkää arkkitehdiksi Helsingin polyteknillisestä opistosta vuonna 1884. Opiskeluaikanaan hän toimi Polyteknillisen seuran puheenjohtajana. Valmistuttuaan hän työskenteli hetken aikaa arkkitehtinä yksityisomisteisessa toimistossa. Hän suoritti myös jatko-opintoja valmistumisensa jälkeen Wienin Teknillisessä korkeakoulussa vuosina 1885-86. [71]

Björnberg aloitti uransa Yleisten rakennusten ylihallituksessa (Intendentinkonttorin uusi nimitys vuodesta 1865 lähtien[72]) seuraavana vuonna 1887 ylimääräisen arkkitehdin virassa. Vuonna 1891 hän alkoi toimia Helsingin kaupungin ylimpänä rakennustarkastajana, Björnberg työskenteli virassa aina vuoteen 1905 saakka.[73, 74] Tänä aikana Björnberg toimi myös nykyisen Valtioneuvoston linnan johtavana arkkitehtina vuosina 1892-1905. Tässä tehtävässään hän suunnitteli muun muassa rakennuksen pohjoispuolen kolmikerroksisen uudisosan Hallituskadun julkisivuineen sekä linnan sisäpihalle rakennetun erillisen kirjapainotalon.[75]

Vuodesta 1891 aina kuolemaansa asti Björnberg oli osakas C. R. Rosenbergin arkkitehtitoimistossa.[76] Helsingissä hänen suunnittelemiaan asuinkerrostaloja löytyy muutamia kantakaupungin alueelta, muun muassa Tehtaankadulta, Tähtitorninkadulta sekä Muukalaisenkadulta. Helsingin ulkopuolella hänen suunnittelemiinsa merkkirakennuksiin lukeutuu ainakin Tampereen teknillisen opiston rakennus Pyynikintiellä vuodelta 1912.[77]

Björnberg oli ahkera opintomatkailija ja hänen lempikohteisiinsa lukeutui Espanja, josta hänen äitinsä oli alun perin kotoisin. Hänen kiinnostuksenkohteisiin arkkitehtuurin ohella lukeutuivat myös puunjalostuskoneet sekä kehittyvä polttomoottoriteknologia. Ricardo Björnberg menehtyi äkilliseen sydänkohtaukseen Helsingissä 20. 2. 1917.[78]

71 Schjerfbeck 1917. 13.
72 Sinisalo 1998. 34.
73 Halila 1967. 476.
74 Schjerfbeck 1917. 14.
75 Sinisalo 1998. 34-36.
76 Halila 1967. 476.
77 Schjerfbeck 1917, 15.
78 Schjerfbeck 1917, 13-14.

4.3
Rakentaminen

1910-luvulle tultaessa oli Maanmittausylihallitus saanut osakseen paljon kysyntää uusille lääninmaanmittauskonttoreille. Määrärahoja uusia konttoreita ja konttorilaajennuksia varten myönnettiin tällöin Hämeenlinnaan 85 500 markkaa. Maaliskuussa 1909 Ylihallitus sai käskyn teettää piirustukset Hämeenlinnan uudesta lääninmaanmittauskonttorista ja sen sijainniksi valittiin valtion omistama tontti, jonka eteläosassa yläalkeiskoulu sijaitsi. Tontin pohjoisosa olikin tuolloin vielä tyhjillään.

Rakennustyöt tarjottiin urakalle ja niiden suorittajaksi valittiin rakennusmestari W. F. Alanen 50 600 markan palkkiolla. LVI-työt sai vastuulleen Aktiebolaget Högfors bruk och Wattola ja teräsbetonityöt Aktiebolaget Beton Osakeyhtiö.

Rakennustöitä johti Hämeenlinnan silloinen lääninarkkitehti W. A. Tötterström ja töiden valvonta jäi C. R. Björnbergin vastuulle. Rakennustyöt aloitettiin huhtikuussa 1910 ja ne valmistuivat 1911.[79]

79 Yleisten rakennusten ylihallitus 1912.27-34.

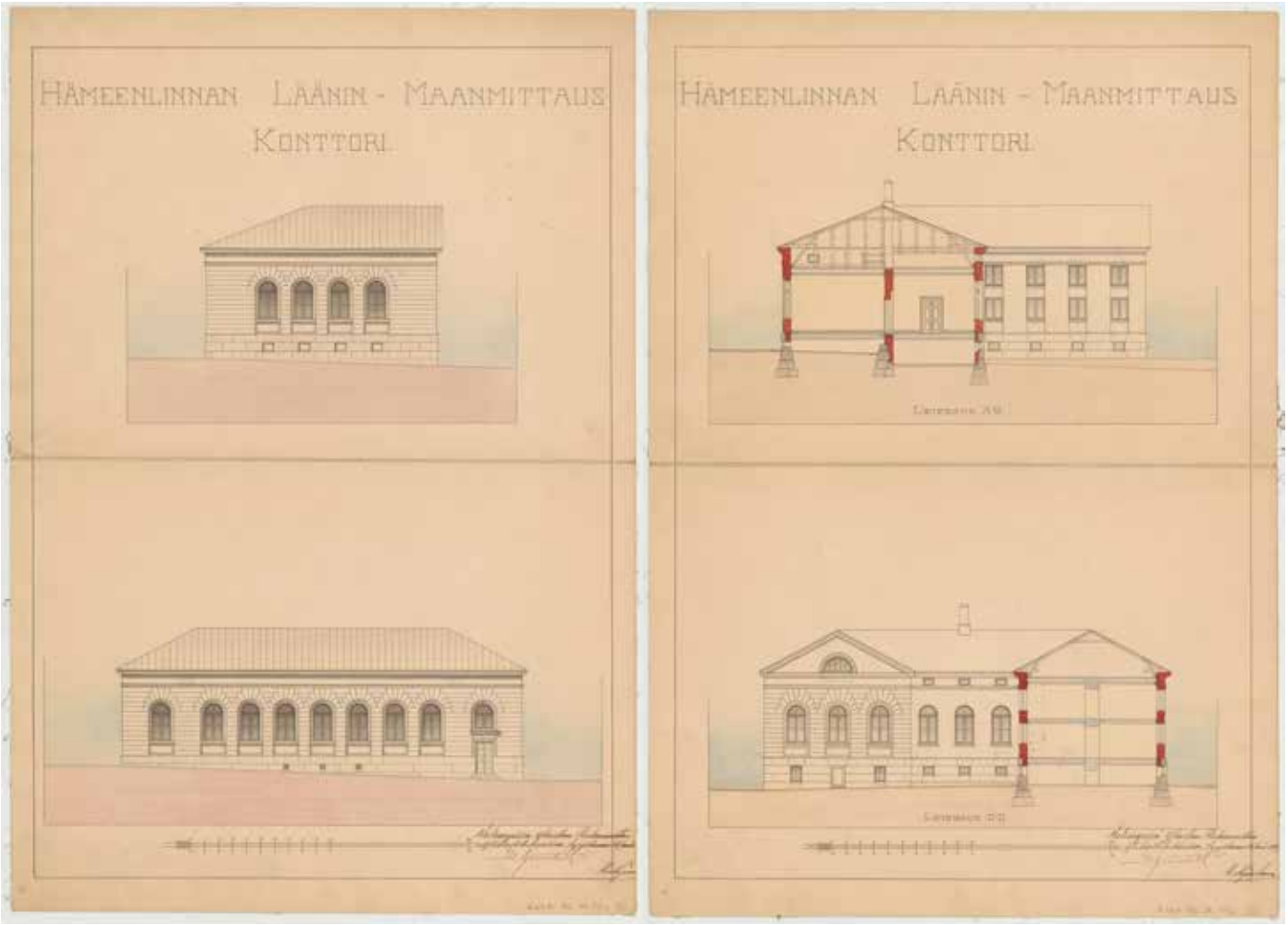

Hämeenlinnan maanmittauskonttorin alkuperäiset C. R. Björnbergin Yleisten rakennusten ylihallitukselle laatimat julkisivu- ja leikkauspiirustukset. KA.

4.4
Suunnitteluratkaisu

Björnbergin tavoitteena maanmittauskonttoria suunniteltaessa on selkeästi ollut luoda korttelille ilmeeltään yhtenäinen katujulkisivu Sibeliuksenkadun puolelle. Käytännössä kaikki maanmittauskonttorin julkisivuaiheet on mukailtu yli 60 vuotta sitä aikaisemmin valmistuneesta yläalkeiskoulun rakennuksesta (silloinen postitalo). Yläalkeiskoulun talosta poiketen maanmittauskonttorin Sibeliuksenkadun julkisivu oli yksi tasainen seinäpinta, eikä siinä ole sisäisiä huonetiloja mukailevia sisennyksiä. Kattomuodoltaan se oli aumakattoinen eikä siinä ollut päätykolmioita. Ikkunajako oli koulurakennusta tiheämpi, koulurakennuksen poikkilaivojen päätyseinien keskitetyt ikkunat oli myös peilattu maanmittauskonttorin julkisivuun erottamalla reunimmaiset ikkunat muusta rivistöstä selkeästi irrallisiksi.

Julkisivussa käytetty ikkunamuoto sekä -koko oli sama kuin koulurakennuksessa, ikkunan suorakaiteen muotoinen osuus oli kuitenkin vain neliruutuinen ja sen yläpuolista kaari-ikkunaa ei ollut jaettu säteittäisiin ruutuihin vaan se oli yksittäinen ikkunaruutu. Julkisivun rustikointi ei myöskään ollut harkoittainen vaan ainoastaan horisontaalilinjoin jaoteltu, ikkunankaarien yläpuolella käytettiin silti samanlaista viuhkaharkoitusta kuin koulutalossa. Ikkunoiden alla oleva sisennetty koristepaneeli mukailtiin koulutalon malliin. Nykyiselle Koulukadulle kääntyvän rakennusmassan katujulkisivu toisti jälleen samoja aiheita, se päättyi Koulukatuun nähden poikittaiseen päätykolmioaiheeseen, jota koristi suuri kaari-ikkuna.

Pohjamuodoltaan epäsymmetrisen U-kirjaimen mallisen rakennuksen sisäpihan puolella julkisivukäsittely oli vapaampaa eikä sitä enää sidottu mukailemaan naapuritaloa. Pidemmän sisäpihalle työntyvän siiven kahden kerroksen ikkunat olivat nelikulmaisia ja kaksiruutuisia eikä julkisivun pintaa ollut rustikoitu lainkaan. U:n sisäpuolen kantaosassa ikkunat olivat silti kadun puolen mukaisia, joskaan tässäkään ei rustikointia ollut käytetty. Tämän rakennussiiven koulutalon puoleinen aukotus oli toisen puolen tavoin nelikulmaista ja kahdessa kerroksessa.

Rakennuksen pääsisäänkäynti oli sen koilliskulmassa, Sibeliuksenkadun puolella. Sisään tultiin kellarikerroksen kautta tontilla tässä kohtaa nousevan loivan rinteen matalimmasta kohdasta. Eteisessä noustiin porrasta ensimmäiseen kerrokseen. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsivat konttorin päätilat, sisääntuloportaan jälkeen saavuttiin eteiseen, josta oli käynti lääninmaanmittarin virkahuoneeseen, erilliseen asiakkaiden vastaanottohuoneeseen sekä maanmittareiden piirustussaliin. Kaakkoiskulmassa oli vahtimestarin asunto. Sisäpihalle työntyvä pitkä rakennussiipi oli kokonaan arkiston käytössä ja se oli jaettu kahteen kerrokseen välipohjalla. Arkistotilojen huonekorkeus oli siis huomattavasti muita huonetiloja matalampi, mikä näkyi edellä käsitellyssä ikkunajaossa. Lisäksi kellarikerroksessa oli lukuisia piirustuksissa käyttötarkoitukseltaan nimeämättömiä tiloja. Kellarin ja vintin porraskäytävään oli erillinen sisäänkäynti rakennuksen eteläjulkisivussa, koulutaloa vastapäätä. Tästä portaasta käytiin sisään vahtimestarin asuinhuoneistoon, joka käsitti eteisen, keittiön sekä yhden asuinhuoneen.

Rakennuksen ainoa tulisija oli vahtimestarin asuinhuoneistossa. Muilta osin rakennuksen lämmitysratkaisuja ei piirustuksissa ole esitetty.

Maanmittauskonttori oli pääosin kivirakenteinen, hirsikattorakenteita lukuun ottamatta. Välipohjat lienevät olleet teräspalkein tuetut tai teräsbetonirakenteiset.

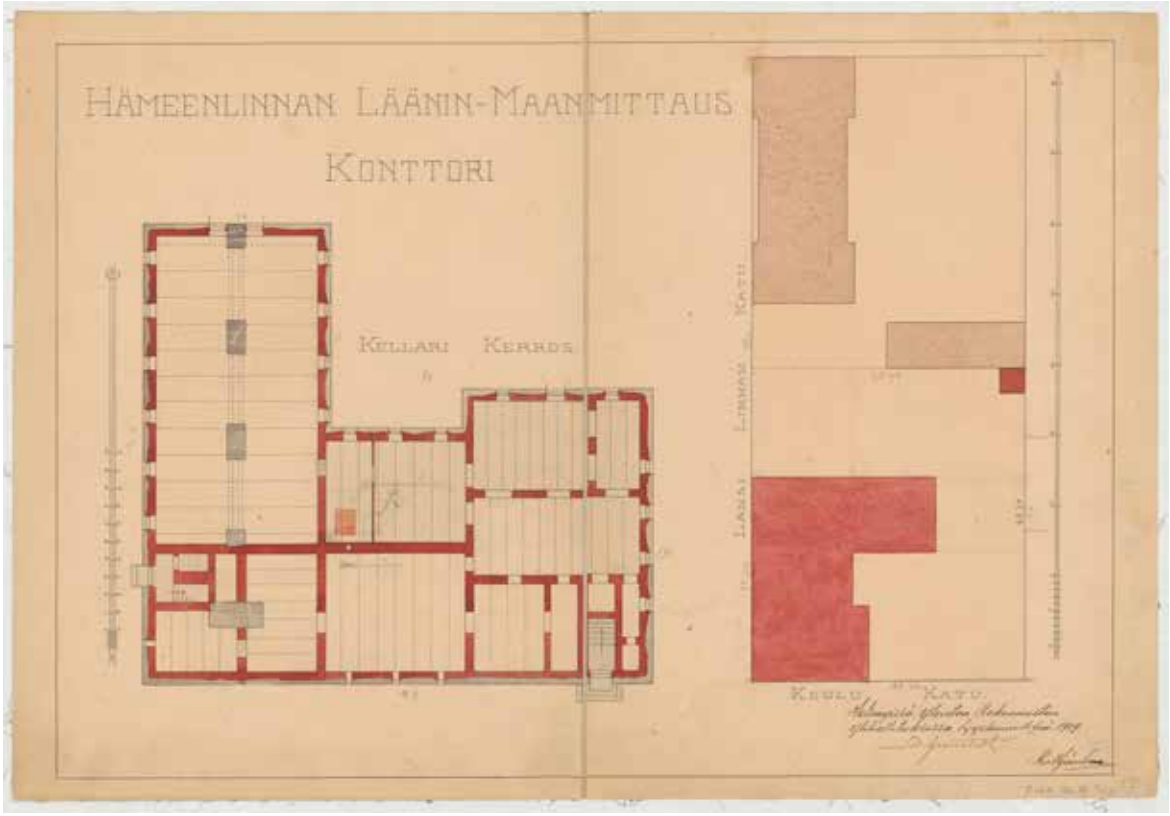

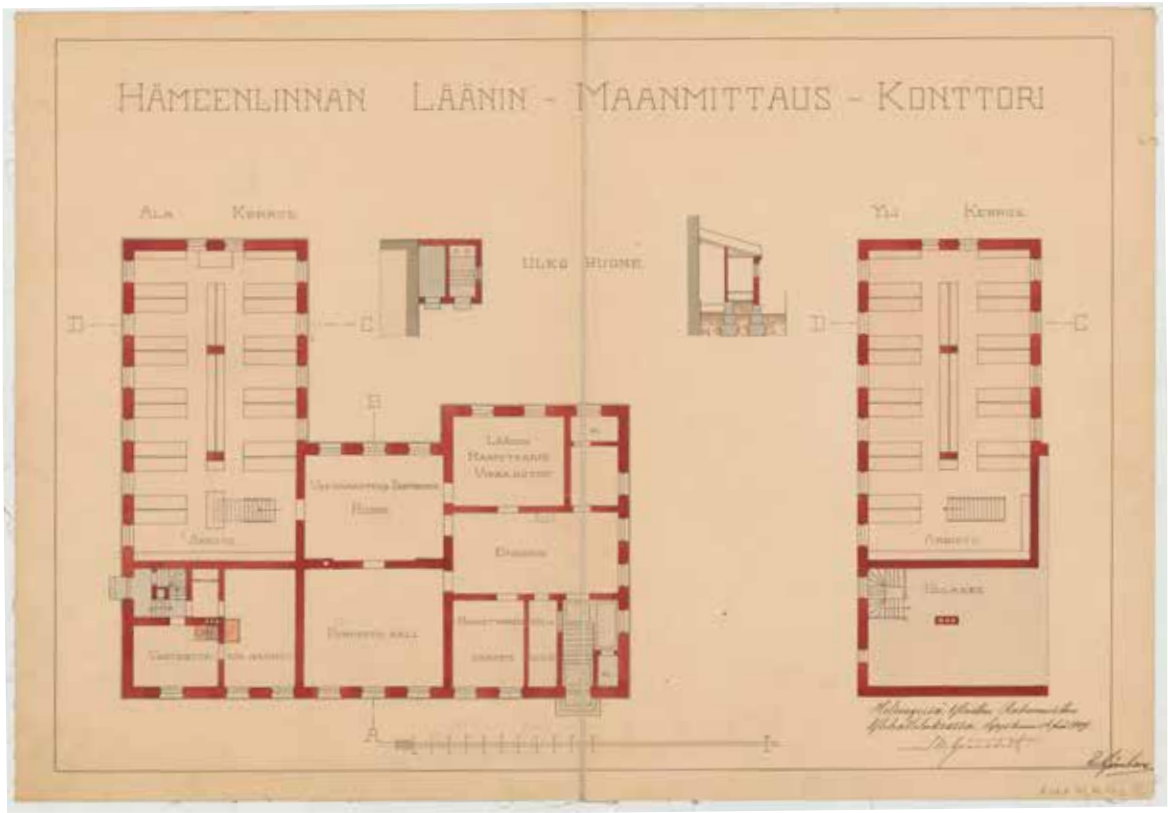

Hämeenlinnan maanmittauskonttorin C. R. Björnbergin Yleisten rakennusten ylihallitukselle laatimat pohjapiirrokset, ylimpänä kellari ja alempana pääkerros. KA.

4.5
Muutosvaiheet

1917 maanmittauskonttorin ja koulutalon (silloisen postitalon) väliin on kaavailtu pientä samojen julkisivuaiheiden mukaisesti suunniteltua rakennusta lääninarkkitehdin konttoriksi, joka käsitti pienen odotushuoneen, lääninarkkitehdin työhuoneen sekä piirustussalin. Rakennus ei ilma- ja valokuva-aineistosta päätellen ole koskaan toteutunut.

Lisäsiivet etelään ja länteen 1939

Ensimmäinen merkittävä laajennus maanmittauskonttoriin toteutettiin vuonna 1939. Tällöin rakennukseen lisättiin uusi eteläsiipi jatkamalla vanhaa julkisivulinjaa kuuden ikkunan verran etelään yläalkeiskoulun rakennukselle päin. Uuden siiven rakentamisen yhteydessä vanha vahtimestarin asunto siirrettiin uuteen eteläpäätyyn ja asunnon vanhalle paikalle järjestettiin toimistotiloja. Muita tiloja jaettiin myös pienempiin osiin ja piirustussali siirrettiin uuden eteläsiiven länsipuolelle. Myös vanha porraskäytävä siirrettiin uuden siiven eteläpäätyyn.

Samassa yhteydessä laajennettiin sisäpihan läntistä arkistosiipeä. Arkistosiiven pituus kuta kuinkin kaksinkertaistettiin. Uusi tila oli myös arkistokäyttöön tarkoitettua. Siiven sisällä ei juurikaan tapahtunut muita huonetilajärjestysmuutoksia. Jatkettu arkistotila oli vanhan osan tavoin kaksikerroksista.

Rakennuksen ullakkotiloihin lisättiin uusi lämmitetty piirustussali rakennuksen pohjoispäädyn ylle, olemassa olevan kaari-ikkunan taakse. Saliin tuotiin lisävaloa myös kattoikkunoin. Uuteen piirustussaliin johdettiin porras pääsisäänkäynnin vierestä.

Sibeliuksenkadun julkisivussa uusi eteläinen rakennussiipi sulautettiin vanhaan rakennusmassaan täysin. Ikkunajako sekä ikkunoiden muoto ja puitteet tehtiin täsmälleen alkuperäisten mukaisiksi ja ne sijoiteltiin samaan tapaan tasavälein. Tässä vaiheessa myös alun perin muista ikkunoista kauemmas koulutalon ikkunajakoa peilaten sijoitettu reunimmainen ikkuna asetettiin saman ikkunarytmin jatkeeksi. Seinäpinnan rustikointi toteutettiin jälleen totutun mukaisesti, poikkeuksena uuden eteläpäädyn neljän reunimmaisen ikkunan alle ei sijoitettu samanlaista koristepaneelia kuin muiden ikkunoiden. Näiden ikkunoiden alla oli pelkkä syvennys. Eteläpäädyn vanha aumakatto myös vaihdettiin harjakatoksi. Myös arkistosiiven jatkeen julkisivut tehtiin täysin alkuperäistä mallia mukaillen ikkunajakoja myöten.

Rakennusteknisesti uudet osat perustettiin betonisokkelin päälle. Muurit olivat tiiliset ja välipohjat betoniontelolaattaa. Kattotuolirakenteet olivat puuta.

Ullakon korotus 1956

Ullakolle on lisätty toimistotilaa korottamalla julkisivua pihan puolelta ja lisäämällä vanhan julkisivun kattolinjan yläpuolelle uusia ikkunarivejä. Ullakkotiloihin on tuotu lisää valoa myös kattoikkunoita lisäämällä. Ullakkotilan korotusta ei ole jatkettu aivan julkisivun eteläpäätyyn asti, vaan se loppuu ”kesken”, jolloin päädyn kattomuoto on pysynyt symmetrisenä. Muutokset on suunnitellut Hannu Vainio Hämeen läänin rakennustoimistosta.[80]

Länsisiiven lisäkerros 1959

Sisäpihan puolen läntiseen arkistosiipeen on vuonna 1959 lisätty kolmas kerros. Kolmannen kerroksen julkisivu poikkeaa tasaisine seinäpintoineen sekä vaakasuuntaisine ikkunoineen muusta rakennuksesta ja se erottuu rakennusmassasta oman aikansa tuotteena. Muutospiirustukset on laadittu Hämeen läänin rakennustoimistossa.[81]

Läntinen lisärakennus 1984

1980-luvun alussa maanmittauskonttoriin suunniteltiin suuri kolmikerroksinen lisärakennus, joka liittyi alkuperäiseen rakennukseen yhdyskäytävän välityksellä. Lisärakennus sijoitettiin vanhan rakennusmassan taakse, irti Koulukadun katulinjasta. Uusi rakennus oli massaltaan neliömäinen U-muoto, joka avautui poispäin vanhasta rakennuksesta. Uuden lisärakennukseen sijoitettiin monimuotoisia maanmittauslaitoksen muuttuvia tarpeita vastaavia huonetiloja. Lisärakennuksen pystytyksen yhtey-

80 Pietilä 1980,
81 Pietilä 1980,

dessä myös vanha läntinen arkistosiipi muunnettiin toimistotiloiksi. Arkistotilat on siirretty uuden lisärakennuksen pohjakerrokseen.

Uuden lisärakennuksen julkisivuja ei enää suunniteltu yhtä ankarasti vanhaa arkkitehtuuria mukaileviksi, vaan ne muistuttavat pääpiirteiltään 80-luvulle tyypillistä toimistoarkkitehtuuria. Silti joitain vanhaan arkkitehtuuriin viittaavia, joskin modernisoituja piirteitä on julkisivusommittelussa myös nähtävissä. Julkisivuja aukottavat tasavälein neliömäiset ikkunat sekä joissain kohdin nauhamaiset kapeiden ikkunoiden rivit. Julkisivun pintaa jäsentävät julkisivuelementtien näkyvät saumat sekä ikkunoiden välissä yksinkertaiset pilasteri- sekä palkkiaiheet. Rakennusta kattaa monikulmainen aumakatto.

Lisärakennus on kauttaaltaan betonirakenteinen, sen suunnittelivat Arkkitehtitoimisto Perko & Rautamäki Ky. Lisärakennuksen sisätilat kolmatta kerrosta lukuun ottamatta on uudenaikaistettu vuoden 2016 paikkeilla.[82]

82 Huoltomies Jussi Kariniemen suullinen tiedonanto 16. 10.

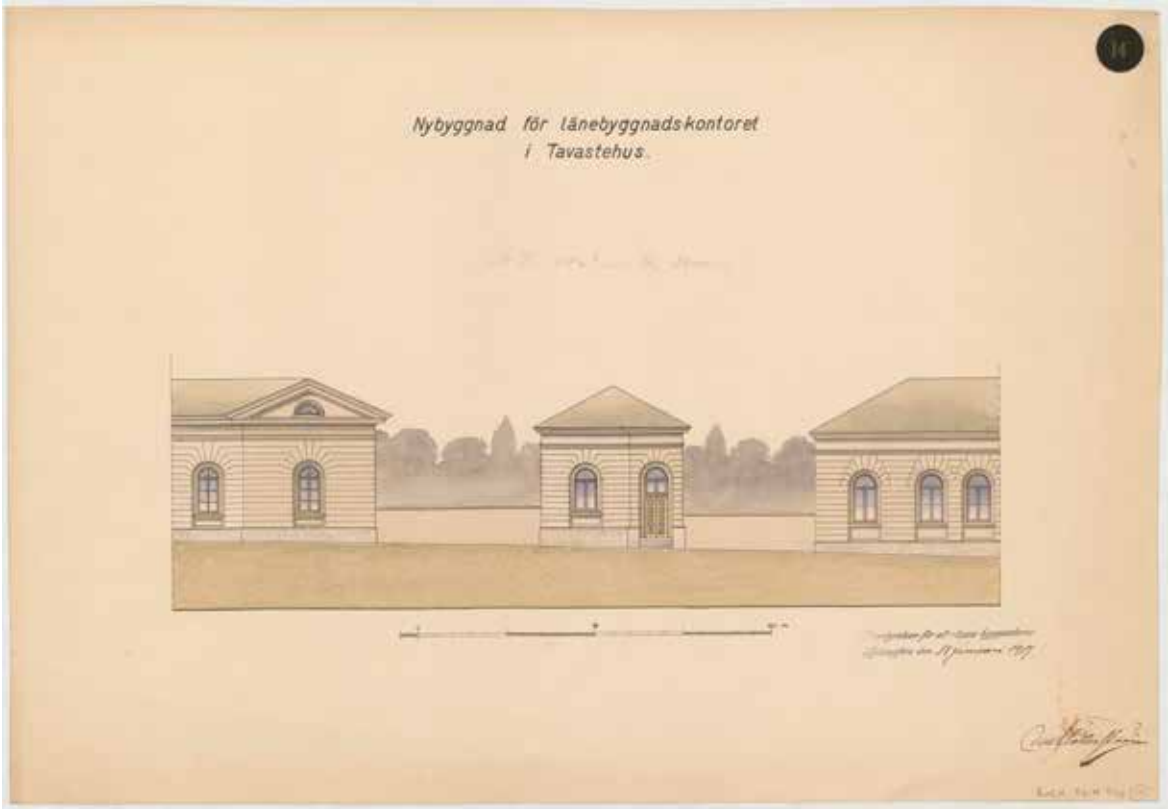

Vaihtoehtoinen julkisivusuunnitelma lääninrakennuskonttorille. Piirustukset on päivätty 1917 ja ne on allekirjoittanut Yleisten rakennusten ylihallituksen 1. arkkitehti W. A. Tötterström. KA.

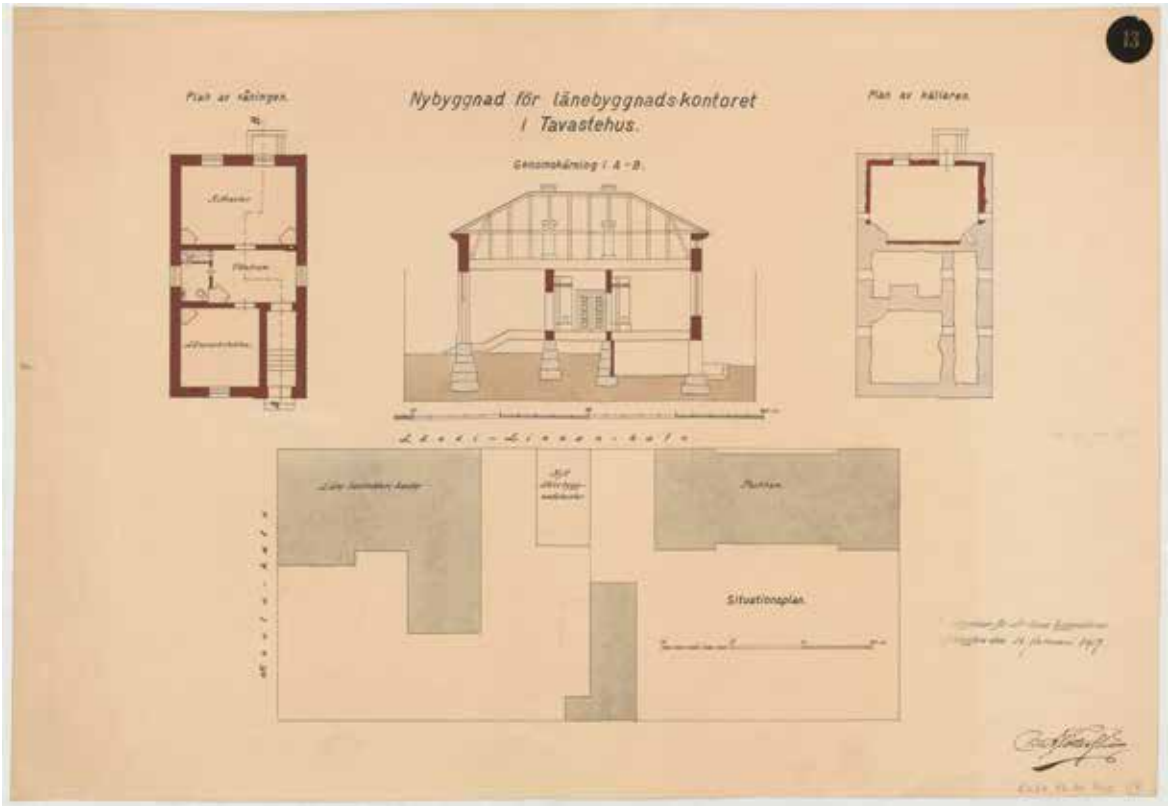

Leikkaus, pohjapiirros ja asemapiirros lääninrakennuskonttorille. Piirustukset on päivätty 1917 ja ne on allekirjoittanut Yleisten rakennusten ylihallituksen 1. arkkitehti W. A. Tötterström. KA.

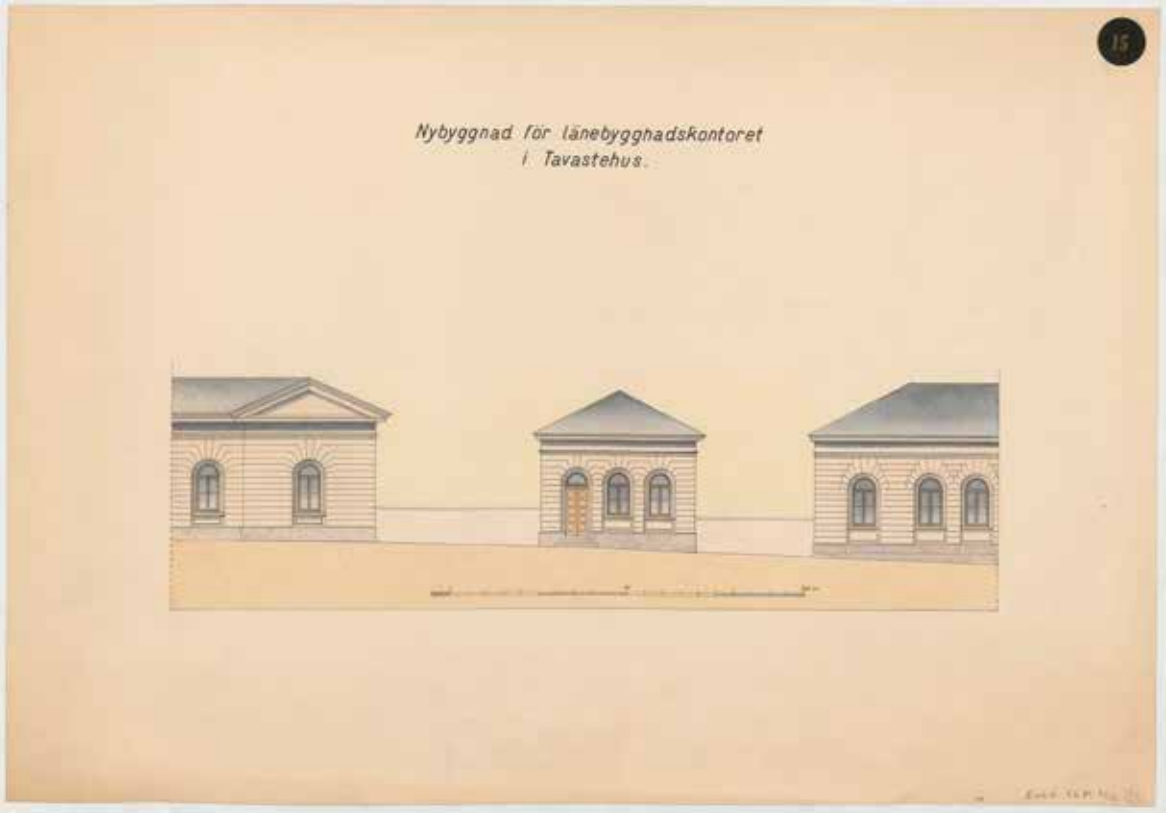

Ilmeisesti toteutumattomissa piirustuksissa maanmittauskonttorin ja yläalkeiskoulun väliin on suunniteltu pientä lisärakennusta lääninrakennuskonttorin käyttöön. Rakennus olisi seurannut viereisten rakennusten klassistista julkisivumaailmaa. Julkisivun osalta oli tehty ainakin kaksi hieman toisistaan poikkeavaa ehdotusta. Piirustukset on päivätty Yleisten rakennusten ylihallituksessa vuonna 1917. Rakennus ei toteutunut. KA.

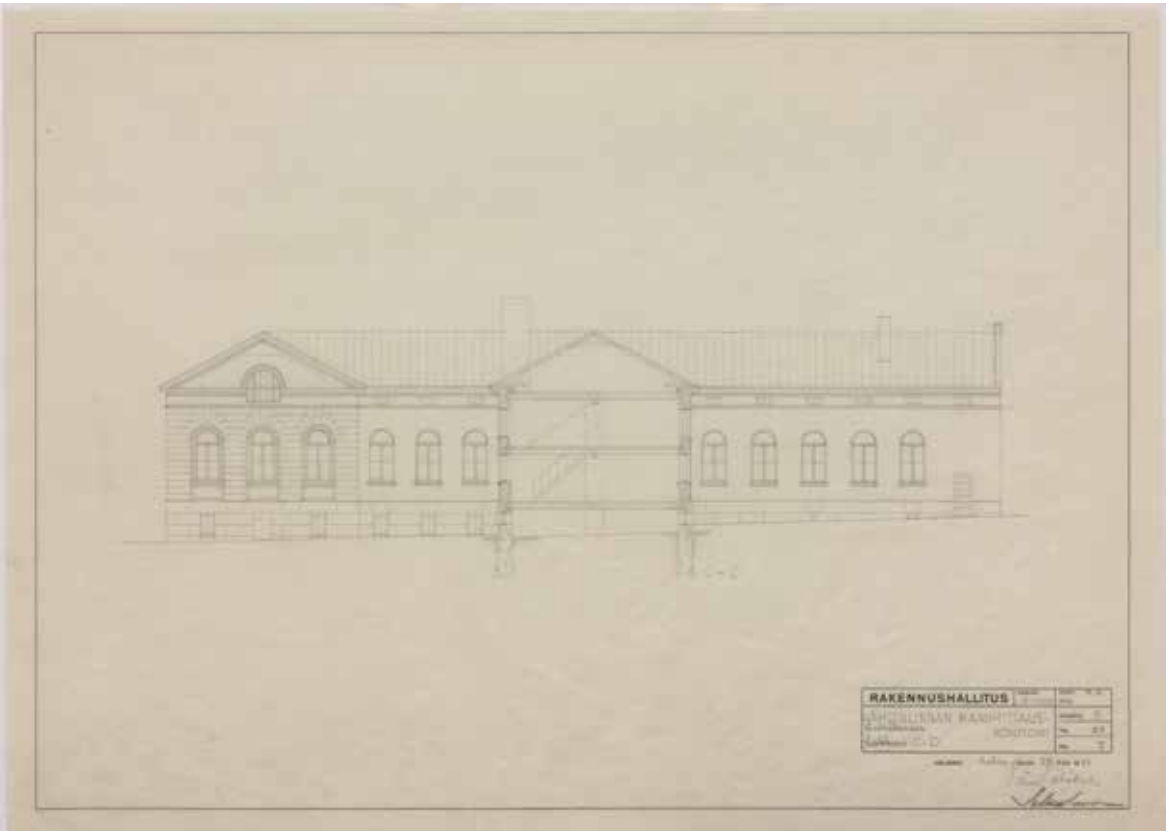

Maanmittauskonttorin muutospiirustukset vuodelta 1939, leikkaus D-C. Piirustukset on Rakennushallitukselle laatinut Väinö Vähäkallio. KA.

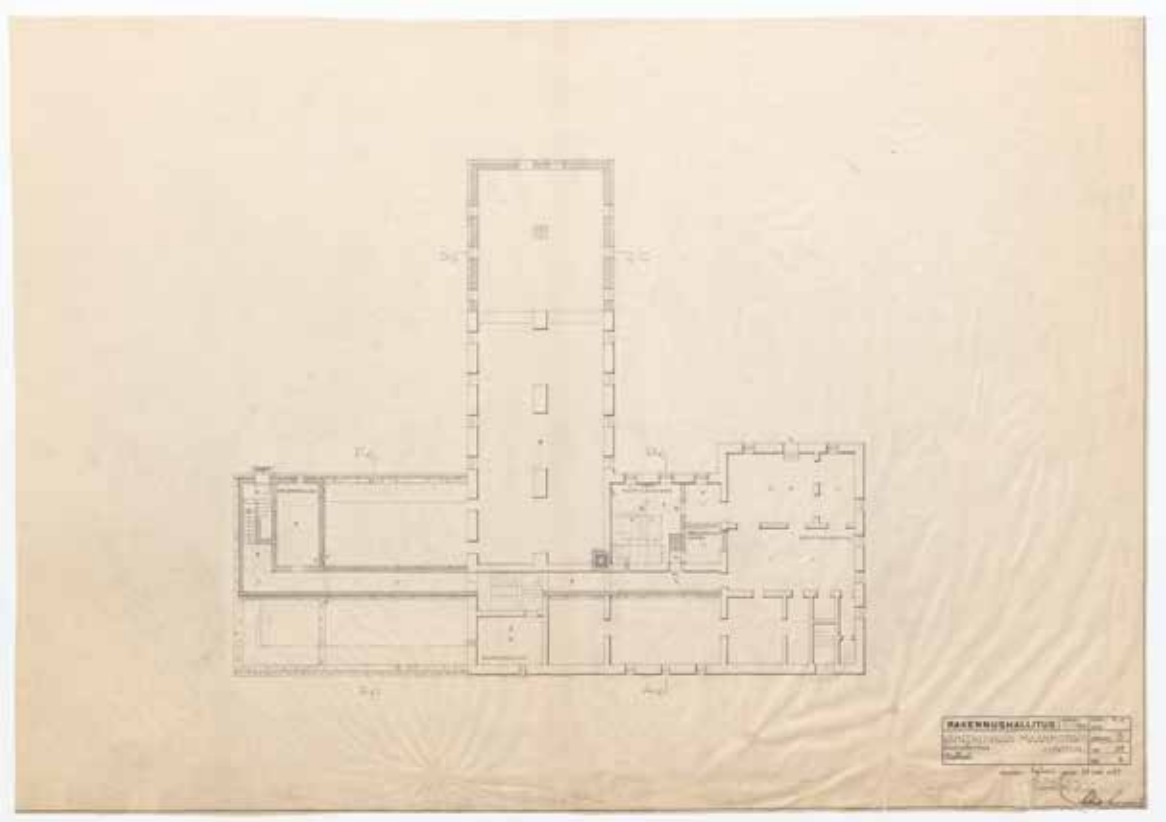

Maanmittauskonttorin muutospiirustukset vuodelta 1939, kellarikerros. Piirustukset on Rakennushallitukselle laatinut Väinö Vähäkallio. KA.

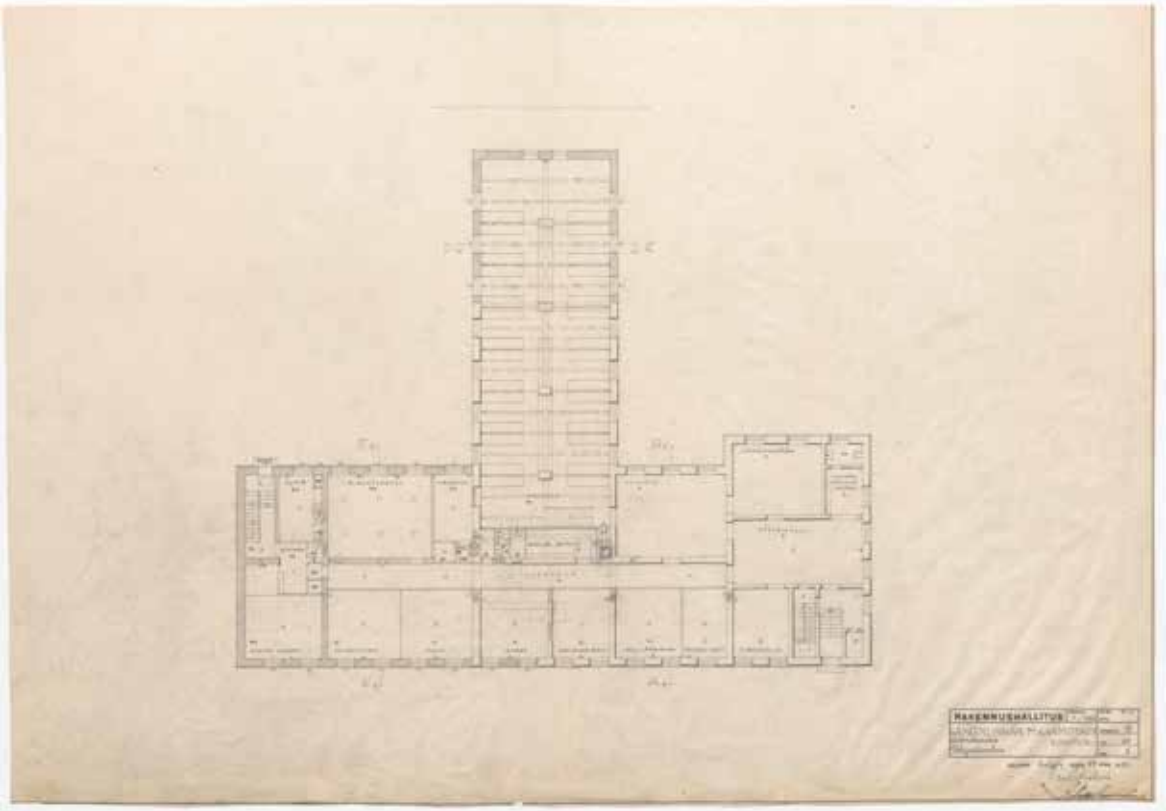

Maanmittauskonttorin muutospiirustukset vuodelta 1939, 1. kerros. Piirustukset on Rakennushallitukselle laatinut Väinö Vähäkallio. KA.

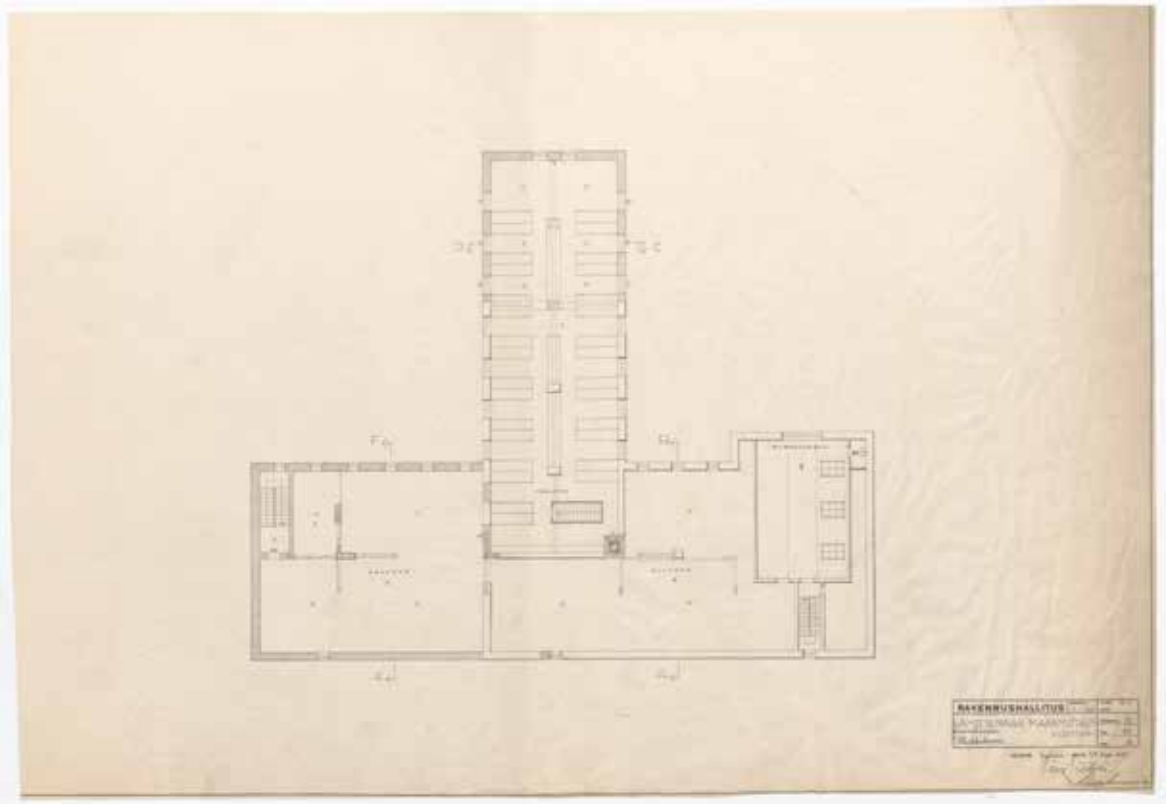

Maanmittauskonttorin muutospiirustukset vuodelta 1939, 2. kerros. Piirustukset on Rakennushallitukselle laatinut Väinö Vähäkallio. KA.

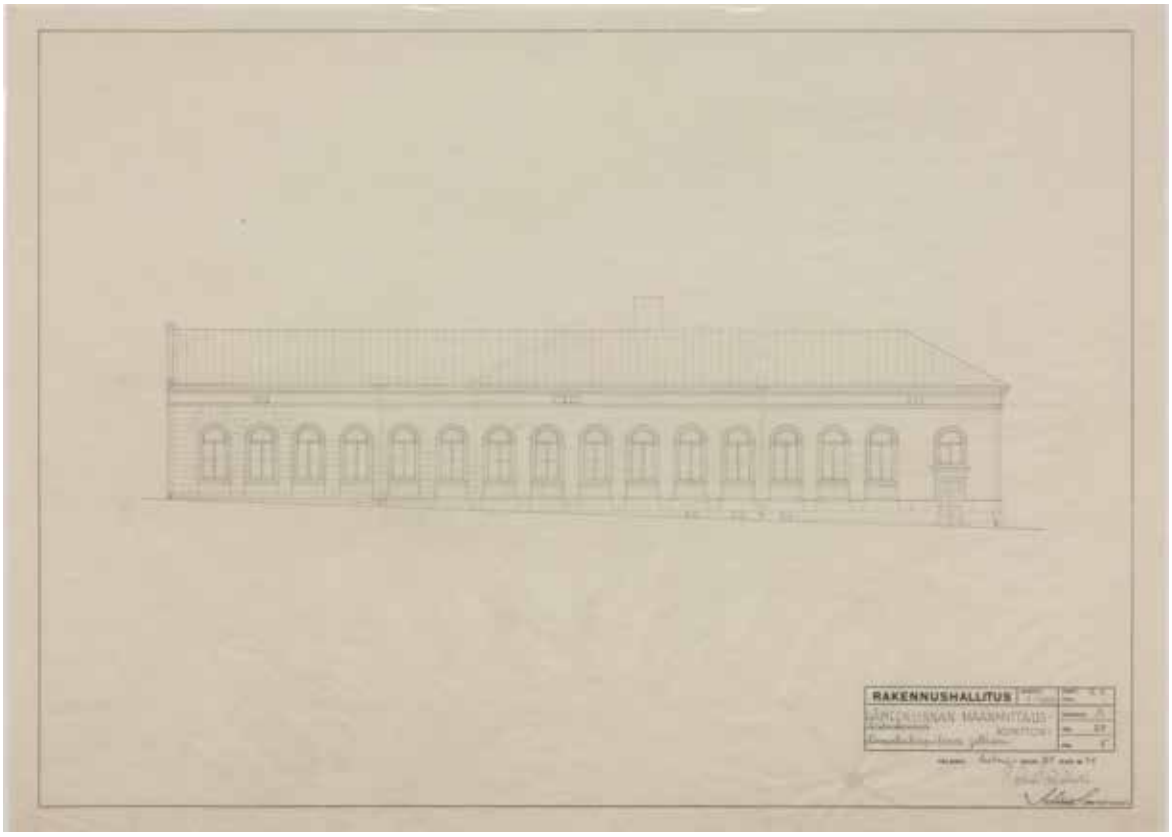

Maanmittauskonttorin muutospiirustukset vuodelta 1939, julkisivu itään. Piirustukset on Rakennushallitukselle laatinut Väinö Vähäkallio. KA.

Maanmittauskonttorin rakennusvaiheita

1911

1939

1956-59

1984

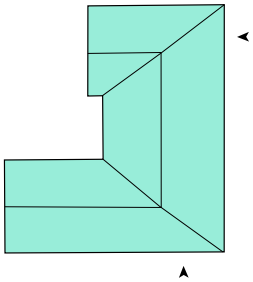

1911

Valmistuessaan maanmittauskonttori on hahmoltaan U-muotoinen, siinä on yksi pääkerros, kellari, sekä eteläisessä pihan puolelle ulottuvassa arkistosiivessä toinen kerros. Kaakkoiskulmassa on vahtimestarin asunto. Käymälät ovat irrallisessa ulkorakennuksessa.

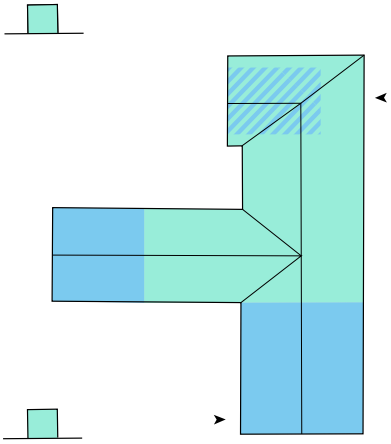

1939

Ensimmäisessä laajennusvaiheessa konttorin tiloja jatketaan etelään sekä pihan puolella länteen. Etelänpuoleiseen siipeen sijoitetaan lisää työtiloja sekä vahtimestarin asunto, lännen puolella arkistoa laajennetaan. Lisäksi ullakolle sijoitetaan piirustussali rakennuksen pohjoispäähän.

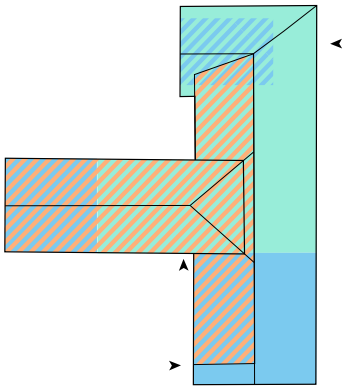

1956-59

1950-luvun loppupuoliskolla maanmittauskonttoria korotetaan kahdessa osassa. Ensiksi pihan puolelle lisätään uusia ullakkotiloja joiden ikkunat avataan sisäpihalle jottei katujulkisivua jouduttaisi muuntamaan. Lisäksi arkistosiipi saa uuden kolmannen kerroksen.

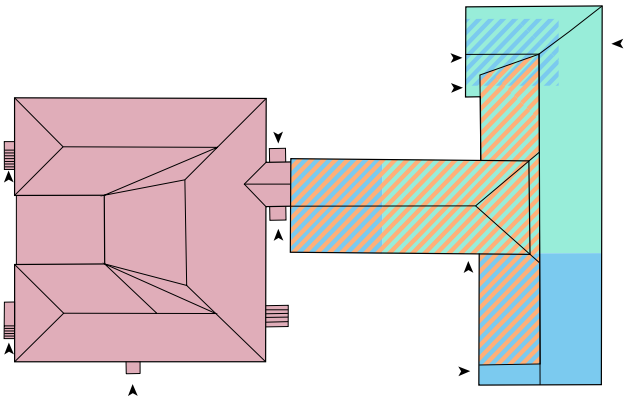

2018

Nykypäivänä rakennuksen runko-osa on säilynyt ulkoisesti 1950-luvun muokatussa asussaan. Maanmittauskonttorin tilantarpeen kasvaessa rakennuksen taakse on sijoitettu uusi, hahmoltaan irrallinen lisärakennus, joka on yhdyskäytävällä kiinni vanhassa rakennusmassassa.

1911

1939

1956-59

1984

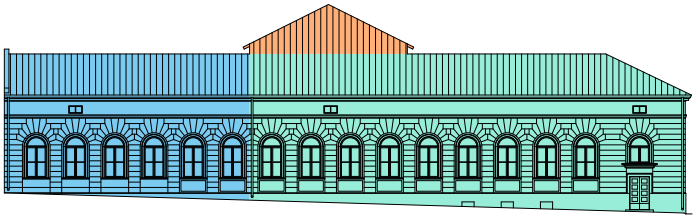

Maanmittauskonttorin julkisivut nykyasussaan. Senaatti

4.6
Nykytila

4.6.1 Maanmittauskonttorin vanha osa

Maanmittauskonttori, 1. kerros
Senaatti

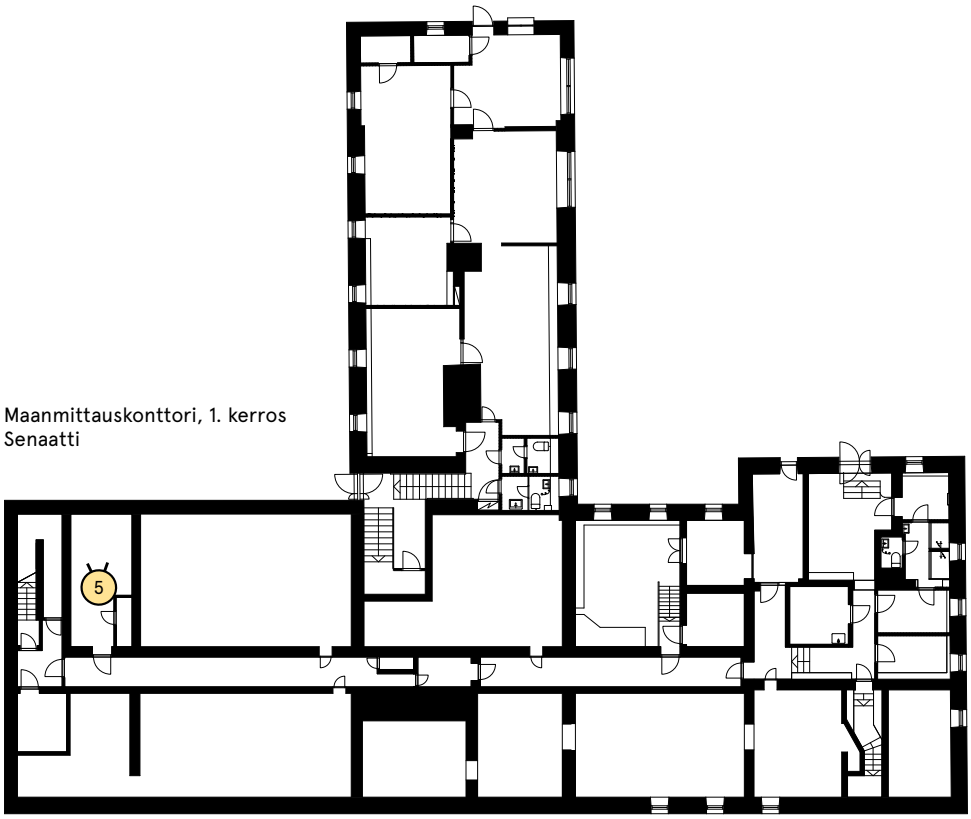

Maanmittauskonttori, 2. kerros
Senaatti

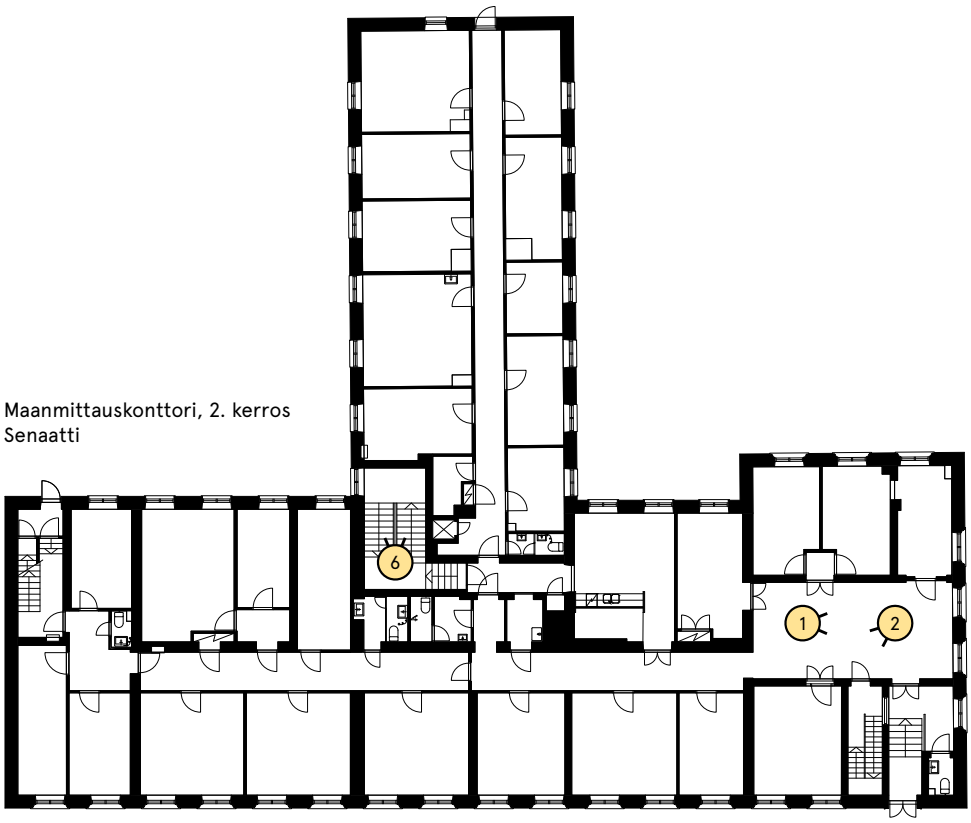

Maanmittauskonttori, 3. kerros
Senaatti

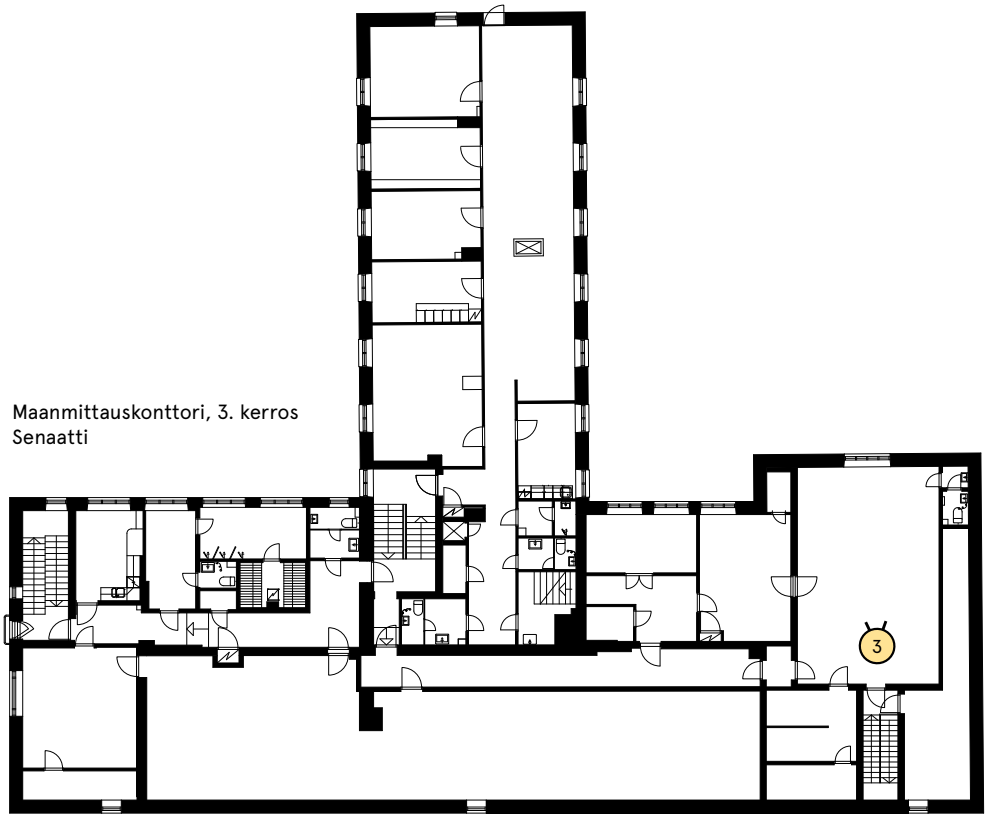

Maanmittauskonttori, 4. kerros
Senaatti

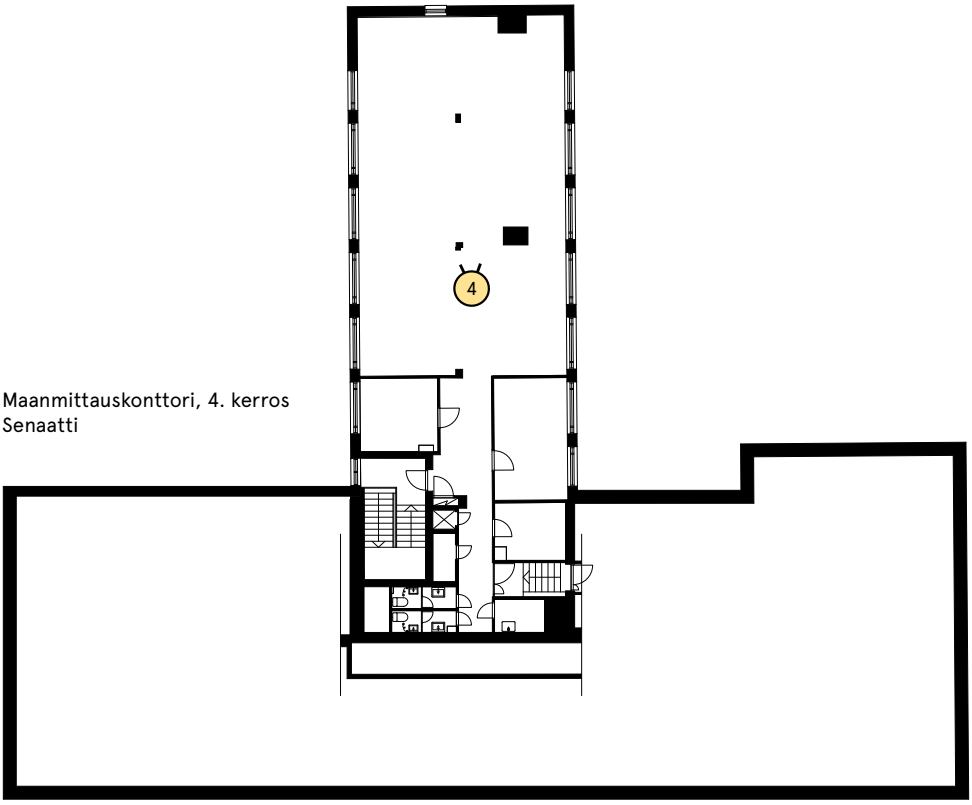

Inventointikortti

Maanmittauskonttori (vanha osa)

YLEISTIEDOT

YLEISKUVA

TONTTI

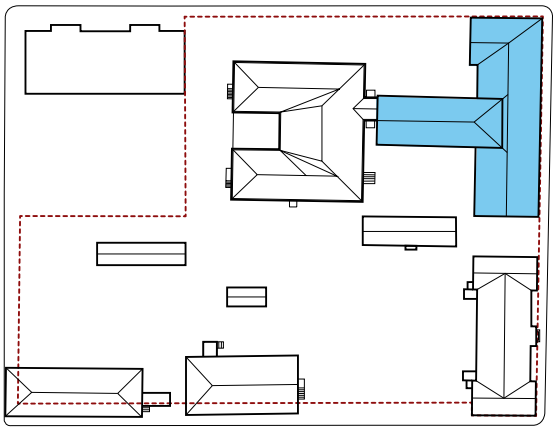

ARKKITEHTI
Ricardo Björnberg

RAKENNUTTAJA
Suomen valtio

NYKYINEN KÄYTTÖ
Maanmittauskonttori, oikeusaputoimisto

RAKENTAMISAJANKOHTA
1911

KERROSALA
2088.0 m²

TÄRKEIMMÄT MUUTOSVAIHEET
1939 lisäsiivet länteen ja etelään
1956 lisää ullakkotilaa pihan puolelle kattoa korottamalla
1959 lisäkerros pihan arkistosiipeen
1965 nimeämätön muutostyö
1984 uusi lisärakennus länteen

KÄYTTÖHISTORIA
Rakennuksen vanhassa osassa toimii Hämeenlinnan oikeusaputoimisto sekä rikosseuraamuslaitos. Osa tiloista on vailla käyttöä.

YLEISHAHMO
Alunperin epäsymmetrisen U-kirjaimen muotoista rakennusmassaa on jatkettu etelään ja länteen päin. Nykymuodossaan rakennuksen muodostavat katulinjaa muotoileva L-kirjainta muistuttava osuus sekä korttelin sisäosaan jäävä pihasiipi. Katulinjaa mukaileva massa on horisontaalinen ja arkkitehtoniselta ilmeltään yläalkeiskoulua mukaileva. Ikkunajako on tasainen ja katteena on harjakatto. Sisäpihan puolelle on lisätty yläalkeiskoulun tavoin uusi vinttikerros, myös pihasiipeen on lisätty kolmas kerros joka poikkeaa julkisivultaan kahdesta alemmasta kerroksesta. Pihan puoleiset rakennusmassat ovat korkeampia eikä julkisivujen ilmeessä ole pyritty mukailemaan yläalkeiskoulua. Pääväri on vaalean keltainen, kadun puolella yksityiskohdissa on käytetty myös valkoista.

SÄILYNEISYYS
Sibeliuksenkadun julkisivu on säilynyt vuoden 1939 asussa. Julkisivun pohjoinen osa on siis yhä alkuperäisestä rakennusvaiheesta. Koulukadun lyhyt julkisivu on myös käytännössä alkuperäisen rakennusvaiheen mukainen. Eteläpäädun julkisivu on oletettavasti peräisin 50-luvun lopun muutosvaiheilta eikä vastaa alkuperäistä. Pihan puolella alkuperäisiä julkisivuelementtejä on säilynyt sekä runko-osassa alimman kerroksen että pihasiivessä kahden alimman kerroksen osalta, molempien päälle on lisätty uuden ullakkokerrokset 1959, jotka erottuvat julkisivussa omina ajalleen tyypillisinä kerrostumina. Sisätilojen osalta alkuperäinen tilahahmo on säilynyt sisääntuloaulassa, muutoin huonejako on muuttunut laajalti. Alkuperäisiä oven paikkoja on näkyvillä useassa kohdassa, mutta niihin on upotettu pienemmät, uudet ovet. Pinnat eivät sisätiloissa ole alkuperäisasussaan.

Inventointikortti

Maanmittauskonttori (vanha osa)

ULKOTILAT

SOKKELI

Sokkelimateriaalina on käytetty hakattuja graniittiharkkoja. Sokkeli on korkea länsipuolelta ja katujulkisivussa matala, tosin pohjoiseen päin nouseva. Harkot ovat karkeapintaisia mutta muotoon hakattuja. Arkistosiiven sokkeli nousee länteen päin kahdesta kolmeen kiveen. Kadun puolella sokkeli on sileäksi hiottu ja se porrastuu ylöspäin etelästä katsoen neljännen ikkuna-akselin jälkeen kadun noustessa. Porraskivi on alkuperäinen pohjoispään sisäänkäynnissä. Koulukadun puoleisessa pihasiiven sokkelissa on kaksi poikkeuksellisen suurta ikkuna-aukkoa.

JULKISIVU

Julkisivupinta on pääosin roiskerapattu ja keltaiseksi maalattu valkoisilla koristelistoilla sekä ikkunasyvennyksillä. Keltainen seinäpinta on harkkorustikoitu, ikkunoiden yläpuolella on lakikivikuvio. Rustikointi perustuu vaakalinjoihin eikä siinä ole erillisiä harkkoja. Ikkunoiden alla on penkit. Takapihan puolella ikkunasyvennyksiä ei ole maalattu valkoisiksi. Seinäpinnassa ei myöskään ole harkotusta. Kerroslista erottaa uuden lisäkerroksen mutta räystäslistaa ei ole takapihalla. Pihasiiven ikkuna-akselit on syvennetty kaikkialla paitsi uudessa kolmannessa kerroksessa. Katujulkisivun puolella kulkee räystäslista, sileä friisi sekä toinen lista yläalkeiskoulua mukaillen. Listat jatkuvat kulman yli vähän matkaa. Koulurakennukseen katsova sivu on täysin sileä ja siinä on kaksi ikkunaa ja ranskalainen parveke, päädyssä ei ole edes räystästä. Vieressä oleva koulu on pitkälti sanellut kadunpuoleisen julkisivun sommittelun. Maanpinta laskee länteen. Räystäs on laudoitettu alapuolelta ja maalattu valkoiseksi. Kadun puolella paneloinnit ovat matalammat kuin koulussa, neljässä reunimmaisessa ei ole valkeita kenttiä. Julkisivun keltainen väri on haaleampi kuin koulurakennuksessa.

IKKUNAT

Ikkunoiden alapuolinen panelointi mukailee viereisen koulurakennuksen julkisivua. Pihan puolella karmeja ei ole maalattuja valkoisiksi. Pihasiiven alkuperäisen ja vuoden 1939 jatkeosan ikkunat ovat kaksiruutuisia ja neliömäisiä, myöhemmin lisätyn kolmannen kerroksen ikkunat ovat suurempia ja kolmiruutuisia, keskimmäinen ruutu on muita isompi. Sibeliuksenkatua mukailevan runko-osan lisätyn ullakkokerroksen ikkunat ovat myös kolmeruutuisia, mutta ruudut ovat keskenään saman kokoisia.

SISÄÄNKÄYNNIT

Sibeliuksenkadun pohjoispäässä on yhä alkuperäinen sisäänkäynti. Toinen sisäänkäynti on pihan puolella eteläsiiven ja länsisiiven nivelessä. Nivelsisäänkäynnissä on uusi teräsovi sekä lankalasinen yläikkuna vanhoilla puitteilla. Eteläinen sisäpihan sisäänkäynti on moderni puuovi. Molempien sisäänkäyntien edessä on graniittilaatat.

KATTO

Eteläpäädyssä on harjakatto, se on pohjoiseen ja länteen taitteinen, kaari-ikkunan yllä harjakatto. Lappeet ovat eri tasoissa lisättyjen kerrosten takia. Arkistosiiven katto on aumattu idän puolelta.

MUITA HUOMIOITA

Pääjulkisivun jäsentely jatkuu Sibeliuksenkadulta Koulukadulle ja osaan, jonka yllä on kaari-ikkuna. Kaari-ikkunaosan sokkelin graniittiharkot ovat viimeistelemättömämmät kuin muissa pääjulkisivuissa.

Koulukadun puoleisella piha-alueella näkyy rakennuksen kerroksellisuus. Sekä runko-osaa että arkistosiipeä on korotettu yhdellä kerroksella 1950-luvulla.

Maanmittauskonttorin runko-osan Koulukadun puoleinen julksivu on pitkälti säilyttänyt alkuperäisen asunsa. Katolla näkyvät kattoikkunat ovat 1950-luvun lisäys.

1950-luvun yksityiskohtana erottuu myös rakennuksen eteläpäädyn koruton julkisivu, joka muodostaa kiinnostavan kontrastin kadulle päin kulman takana hallitsevaan uusklassistiseen julkisivumaailmaan.

Nykyasussaan maanmittauskonttorin Sibeliuksenkadun puoleinen julkisivu on huomattavasti alkuperäissommitelmaa pidempi, jossa yläalkeiskoulu sekä maanmittauskonttori olivat kutakuinkin samanarvoiset.

Takapihan puoleisessa julkisivussa on yläalkeiskoulun tavoin selkeämmin nähtävissä myöhempien rakennusvaiheiden merkit. Toisen kerroksen ikkunarivi on 1950-luvun muutoksia, samoin arkistosiiven kolmas kerros.

Inventointikortti

Maanmittauskonttori (vanha osa)

SISÄTILAT

LATTIAT

Rakennuksen vanhimmassa pohjoisessa osassa on vaaleanharmaa-tummanharmaa linoleum-laattalattia aulatilassa, ympäröivissä huoneissa yksivärinen vaalean harmaa linoleum-laattalattia. Mattolista on matala, suora ja yksinkertainen. Jalkalista on loivasti pyöristetty, pullomainen ja noin 10 cm korkea, se on mahdollisesti alkuperäinen aulatilassa. Rakennuksen eteläosassa on huonetiloissa muovimatto, keskikäytävillä on samoja laattoja kuin pohjoisosassa. Länsisiivessä on myös linolaattalattia keskikäytävällä ja huoneissa. Kolmannen kerroksen tiloissa on muovimatto.

SEINÄPINNAT

Pinnat ovat sileäksi rapattuja ja maalattuja, pohjoispään aulassa alaosa on vaalean sininen ja yläosa valkoinen, välissä kulkee ohut harmaa nauha. Muualla seinät ovat valkoiset. Länsisiiven käytävällä on kuitutapetti.

SISÄKATOT

Pohjoisessa osassa on alkuperäinen korkea kattopinta ilman alaslaskua, kattoon on kiinnitetty akustolevyjä. Kattopinta on suora. Länsisiiven huonetiloissa kattokorkeus on matalampi ja kerrroskorkeus on pienempi kuin muualla. Sileäksi rapattujen, suorien kattopintojen alapuolella on näkyvissä kantavana rakenteena palkkeja. Länsisiiven käytävällä on alas laskettu metallisälekatto.

OVET

Rakennuksen pohjoisessa osassa on jugendia edustavat kaksilehtiset pariovet. Ovissa on korkea yläpeili ja sen alla kaksi kapeampaa alapeiliä. Päätilojen ovet ovat pariovia, pienempiin ja sekundäärisiin tiloihin on johtanut yksilehtinen ovi. Säilyneitä ovat myös alkuperäiset metallivahvikkeiset puukynnykset ja vuorilistat, joiden keskellä kulkee kolme uurretta. Painikkeet ja heloitus on vaihdettu, uudet helat ovat messinkiset. Oviaukkojen sisälle on lisätty toiset ovet äänieristeeksi rakennuksen pohjoisessa osassa, pienempiin osiin jaetuissa tiloissa on myös uudet ovet. Rakennuksen eteläpäässä on säilynyt keskikäytävän varsilla 1930-luvun laakaovet, joissa rihlattua lasia olevat ikkunat. Myös näiden laakaovien kapeat vuorilistat ja paksut moniosaiset jykevät saranat ovat alkuperäset 1930-luvulta. Helat ja painikkeet ovat pääosin uudet. Länsisiivessä on ruskeat uudehkot laakaovet. Myös kolmannen kerroksen kaari-ikkunalla varustetussa tilassa on säilynyt muutamia jugendaikaisia peiliovia. Näissä on säilynyt myös alkuperäinen messinkinen painike. Kolmannen kerroksen länsisiivessä on Ilves-desibeliovia vuodelta 2009.

KIINTOKALUSTEET

Tiloissa on uudehkot laakapatterit. Länsisiivessä on tavarahissi. Länsisiivessä näkyy ikkunaseinällä valurautaisia ilmaventtiilejä. Niissä lukee Högfors bruk. Länsisiivessä kulkee koneellisen ilmanvaihdon kanavia toimistohuoneissa, ne on sijoitettu ovien päälle kuten pohjoissiivessä. Eteläsiivessä korvausilmaa tulee vain käytäviltä. Kellarissa sijaitsevat paikoillaan vanhat öljysäiliöt.

MUITA HUOMIOITA

Tiloissa on toiminut ainakin sosiaalitoimisto ja lastentarha, nyt se on tyhjillään. Rakennukseen on sisäänkäynnit päissä ja keskellä, mikä viittaa siihen, että se on joskus jaettu kolmeen eri toimintoon tai huoneistoon. Vähän sokkeloinen, eri osat talosta lattiakorkeudeltaan poikkeavat. Rakennuksessa ei ole keskikäytävää vaan ainoastaan keskimuuri, jonka kumminkin puolin on huoneita. Rakennuksessa on myös joitain välittäviä tiloja. Märkätilat keskittyvät rakennuksen keskiosiin. Huonejako on osin alkuperäinen, isompia huoneita on lähinnä pilkottu pienempiin osiin.

TILAHAHMOT

Pohjoispään aula ja sitä ympäröivien huoneiden tilahahmot ovat parhaiten säilyneet. Aulasta etelään jatkuvan osan kaksi alun perin vierekkäin sijoitettua huonetta on muutettu 1930-luvulla keskikäytävän ja sitä ympäröivien huoneiden tilaksi. Rakennuksen etelä- ja länsiosissa olevat tilat on muutettu alkuperäisasustaan laajennusten yhteydessä. Rakennuksen eteläosa, jota muutettiin ja jatkettiin 1939, on lähellä tätä muutosvaihetta tilajäsentelyltään. Länsisiipi on tilajäsentelyltään vaatimattomampi. Pohjoisen osan ullakon kaari-ikkunallinen tila on peräisin vuoden 1939 vaiheesta. Eteläosan ylemmässä kerroksessa on kadun varrella kylmää avoullakkoa, pihan puolella taas tilajäsentelyltään ja pinnoiltaan modernia toimistotilaa. Länsisiiven toinen kerros on tilajänetelyltään samanlainen kuin ensimmäinen, eli muutettu vuoden 1939 uudisvaiheessa, pinnat ovat sitäkin uudempia. Länsisiiven kolmannen kerroksen tilat on remontoitu 2000-luvulla. Kerrokseen on rakennettu lasisilla väliseinillä varustettuja tiloja ja avokonttoritilaa aivan kerroksen länsipäätyyn.

NIVELOSAN PORRAS

Porrashuone on 1930-luvulta. Tilassa on mosaikkilattia ja -portaat, ikkunoissa on rautalankalasi 1930-luvulta. Syöksyä reunustaa ruskea metallisesta putkesta tehty yksinkertainen kaide, jonka päälle on lisätty muovinen käsijohde. Tila on yksinkertainen, katossa on akustolevyt. Seinässä näkyy valurautainen ilmanvaihtoritilä. Portaassa on uudet kaartovalaisimet, ylätasanteelta johtaa vielä tikkaat kylmälle vintille, jossa on iv-konehuone.

Maanmittauskonttorin vanhimmassa osassa toimii nykyisin Hämeenlinnan oikeusaputoimisto. Tiloissa on säilynyt joitain alkuperäisiä piirteitä, kuten vanhoja ovien paikkoja joiden sisään uudet, kapeammat ovet on upotettu.

Maanmittauskonttorin runko-osan aulatila on säilynyt jokseenkin alkuperäisessä hahmossaan. Pintoja on uusittu mutta tiloissa on myös vanhoja peiliovia.

Runko-osan pohjoispäädyssä on 1939 lisätty vanha piirustussali, jossa on iso takapihalle avautuva kaari-ikkuna.

Arkistosiiven 1950-luvun lopulla lisätty kolmas kerros on sisätiloiltaan uudenaikaistettua toimistotilaa.

Rakennuksen nivelosan porraskäytävä on myöhempi lisäys ja liittynee 1950-luvun lopun muutosvaiheisiin.

4.6.2 Maanmittauskonttorin uusi osa

Maanmittauskonttorin lisärakennus, kellari. Senaatti.

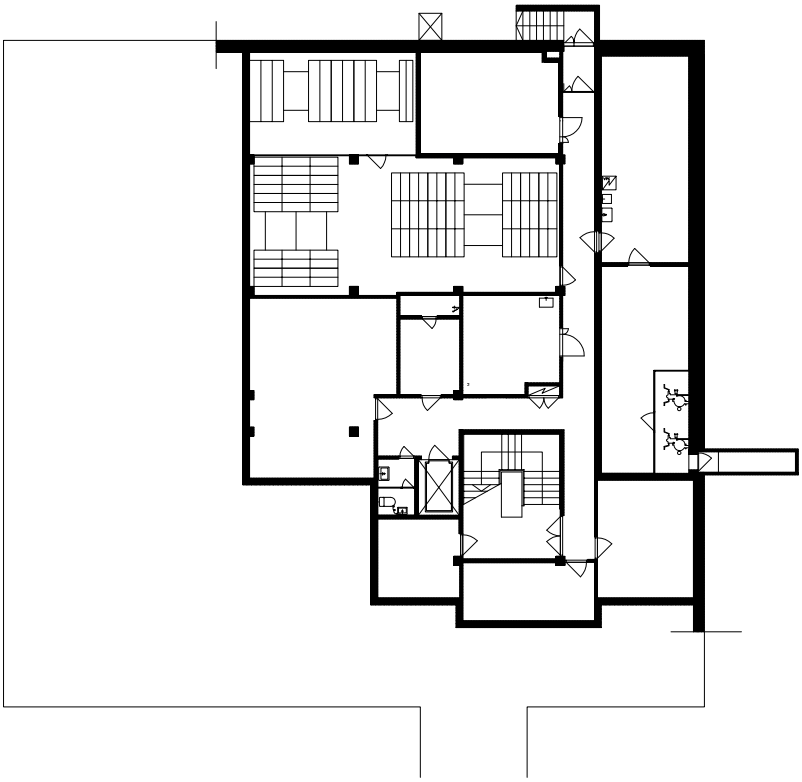

Maanmittauskonttorin lisärakennus, maantasokerros.
Senaatti.

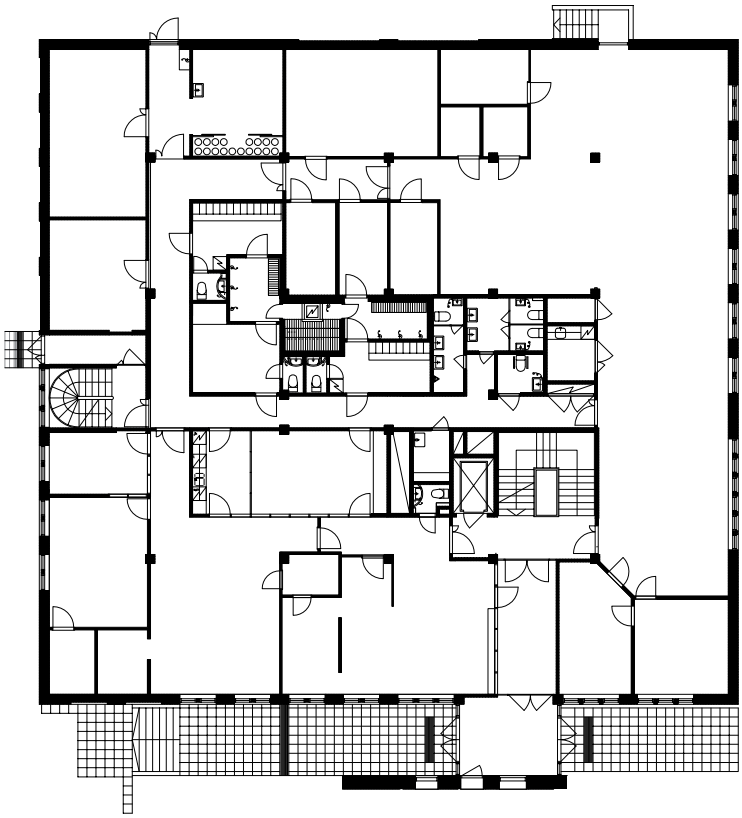

Maanmittauskonttorin lisärakennus, 1. kerros. Kuvaan on merkattu sisävalokuvien ottopaikat. Senaatti.

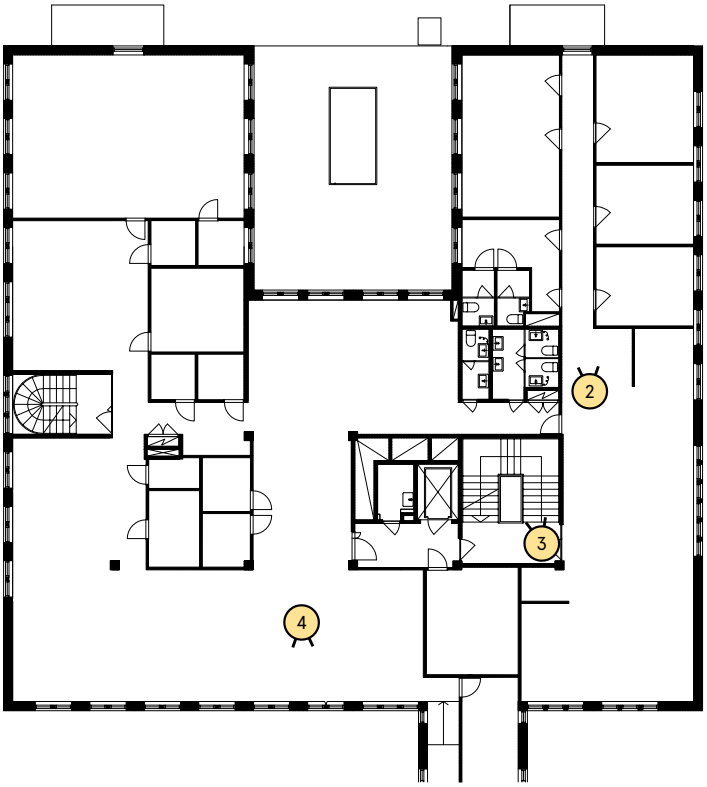

Maanmittauskonttorin lisärakennus, 2. kerros. Kuvaan on merkattu sisävalokuvien ottopaikat. Senaatti.

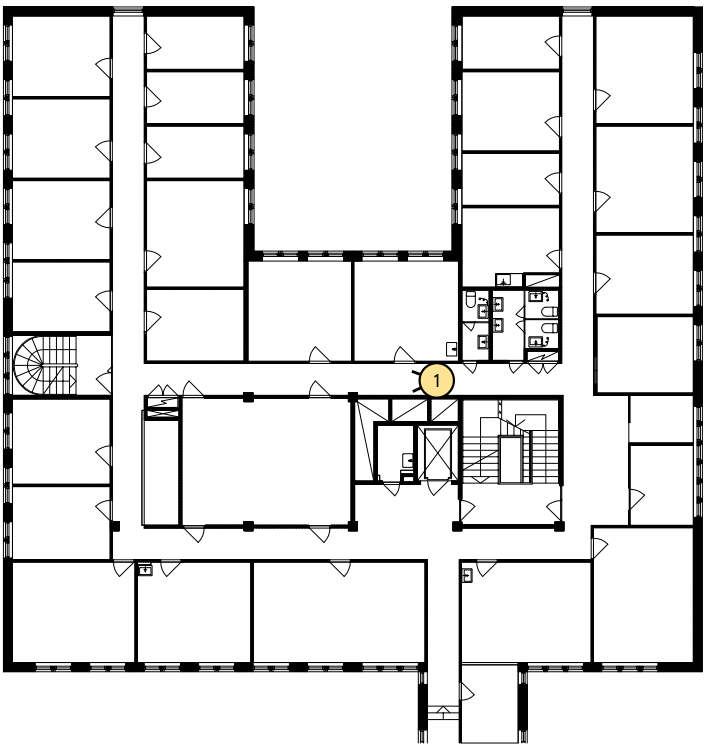

Inventointikortti

Maanmittauskonttori (uusi osa)

YLEISTIEDOT

YLEISKUVA

TONTTI

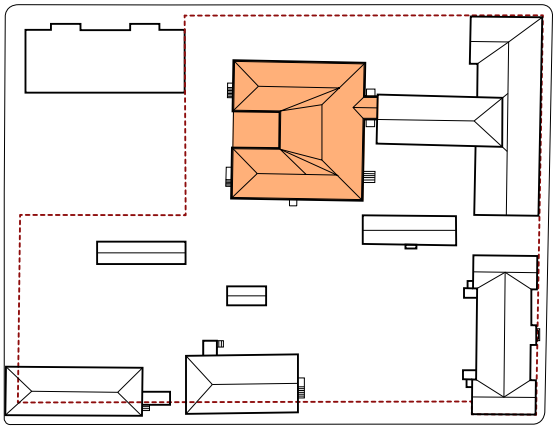

ARKKITEHTI
Arkkitehtitoimisto Perko & Rautamäki Ky

RAKENNUTTAJA
Suomen valtio

NYKYINEN KÄYTTÖ
Maanmittauskonttori, oikeusaputoimisto

RAKENTAMISAJANKOHTA
1984

KERROSALA
2975.0 m²

TÄRKEIMMÄT MUUTOSVAIHEET
2000-luku: sisätilojen uusiminen

KÄYTTÖHISTORIA
Rakennuksen 1980-luvun osa on edelleen pääosin maanmittauslaitoksen käytössä.

YLEISHAHMO
Toimistorakennus on massaltaan kuutiomainen kolmikerroksinen rakennus. Sen alin kerros on neliömäinen ja kaksi ylempää kerrosta U-kirjaimen muotoisia, jolloin sisäosaan jää pienehkö syvennys tai sisäpiha. Katteena on matalahko aumakatto. Rakennuksen ikkunajako on epäsäännöllistä ja julkisivuja on jäsennelty erinäisin pilasteri- ja listamaisin elementein, myös itse rakennuselementtien saumat on jätetty näkyviin. Rakennus on väriltään sinapinkeltainen ja se on vedetty kauemmas katulinjasta niin, että se jää vanhalle rakennusosalle toisarvoiseksi.

SÄILYNEISYYS
Rakennuksen ulkoasu on alkuperäisen mukainen. Kahden alemman kerroksen sisätilat on uusittu vastikään eivätkä muistuta enää alkuperäisilmettä. Kolmas kerros on jätetty pitkälti alkuperäisasuunsa.

Inventointikortti

Maanmittauskonttori (uusi osa)

ULKOTILAT

SOKKELI

Sokkelina on betonisokkeli, jossa on sepelipinnoite. Sokkeli työntyy ulos seinälinjasta.

JULKISIVU

Julkisivun päämateriaali on läpivärjätty betoni, se on keltaista ja elementtirakenteista, saumat ovat havaittavissa. Kerrosten välillä on poikkilistoja. Ikkunoiden välissä on paikoittain ulos työntyvät pylväsmäiset ulokeosat.

IKKUNAT

Ikkunat ovat yksiruutuisia, ruudun alapuolella on joissain ikkunoissa alumiinipaneeli. Ikkunat ovat paikoittain nauhoissa.

SISÄÄNKÄYNNIT

Nivelosassa on läpikuljettava tuulikaappi, josta kulku tapahtuu Koulukadulle ja takapihalle. Lisäksi lännen puolella kaksi hätäuloskäyntiä ja etelän puolella yksi.

KATTO

Katteena on musta aumattu saumapeltikatto, katto on u-muotoinen.

MUITA HUOMIOITA

Julkisivun jaksottelussa on haettu samaa aiheistoa kuin viereisessä maanmittaukonttorin vanhemmassa rakennuksessa, kuitenkin muun muassa materiaalit eroavat ja julkisivun horisontaalilinjat ovat eri tasoissa. Julkisivuelementteinä on käytetty kerroslistaa, pystypilasteria, ikkunasarjoja ja yksittäisi ikkunoita. Sommittelu on hieman sekavaa. Koulukadun julkisivussa on nauhamainen ohuiden ikkunoiden sarja sekä parillisia ikkunoita, toisen ja kolmannen kerroksen välissä kulkee leveä lista.

Uuden lisärakennuksen pääsisäänkäynti on nivelosassa, joka myös yhdistää sen vanhaan rakennukseen.

Uuden konttorinosan julkisivua on jäsennelty palkein ja pilasterein, lisäksi seinäpinnassa näkyvät elementtien saumat. Julkisivumateriaalina on keltaiseksi läpivärjätty betoni.

Inventointikortti

Maanmittauskonttori (uusi osa)

SISÄTILAT

LATTIAT

Toisen kerroksen remontoimattomassa osassa on harmaa linolaattalattia käytävillä ja huoneissa. Maanmittauslaitoksen uusituissa tiloissa ensimmäisessä kerroksessa on kokolattiamatto.

SEINÄPINNAT

Käytävän keskiosissa seinäpintana on maalattua tiiltä, muuten seinäpinta on sileää ja valkoiseksi maalattua. Remontoimattomien osien käytävillä on myös kuitutapettia. Väliseiniin on tehty uusia sisäikkunoita.

SISÄKATOT

Käytävällä on metallisälekatto, johon on upotettu loisteputkivalaisimet. Huonetiloissa kattokorkeus on korkeampi, kattomateriaalina on roiskerapattu laattakatto, josta roikkuu valaisimet. Maanmittauslaitoksen uusittujen tilojen katto on alas laskettu ja paneloitu, sen takana on koneeellisen ilmanvaihdon laitteistoa.

OVET

Remontoimattomassa osassa on jäljellä ruskeat laakaovet kaikkialla. Palo-ovet ovat ruskeita metallisia lankalasiovia. Maanmittauslaitoksen uusituissa tiloissa kaikki ovet ovat uusia koivupintaisia desibeliovia vuodelta 2016.

KIINTOKALUSTEET

Tiloissa on laakapatterit sekä koneellinen ilmanvaihto.

MUITA HUOMIOITA

Rakennus on U-kirjaimen muotoinen. Kummassakin päässä on ollut keskikäytävät ja niiden varsilla huoneita, kekiosassa on ollut kaksoiskäytävä. Tätä rakennetta on muutettu 2000-luvun muutostöissä. Ylin kerros ja osa ensimmäistä kerrosta ovat ELY:n tiloja, loput ovat maanmittauslaitoksen käytössä. Maanmittauslaitoksen tiloissa on tehty isomapaa remonttia, tilat on muutettu nykyaikaisiksi monitoimitiloiksi. ELY:n tiloissa tehty vain pieni pintaremontti (lähinnä maalausta, muun muassa lattiat ja ovet ovat yhä 1980-luvulta). Täten ylimmässä kerroksessa muutokset ovat vähäisiä, kerrokseen on lisätty joitain lasivälisiniä sekä ovia. Maanmittauslaitoksen huomattava remontti valmistui 2,5 v sitten.

Lisärakennuksen kolmas kerros on ulkoasultaan alkuperäisen veroista, tyypillistä 1980-luvun toimistotilaa.

Ensimmäisen kerroksen muokattua toimistotilaa.

Lisärakennuksen porrashuone.

Ensimmäisessä toimistokerroksessa huonetiloja on yhdistetty väliseiniä purkamalla 2000-luvulla, nykyisellään kerroksessa on pääosin avokonttoritilaa.

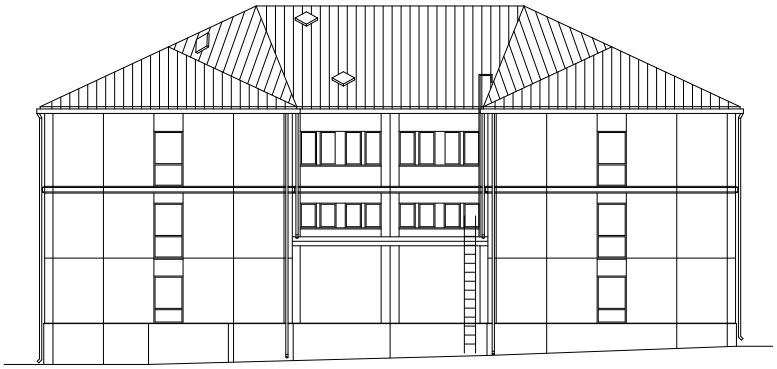

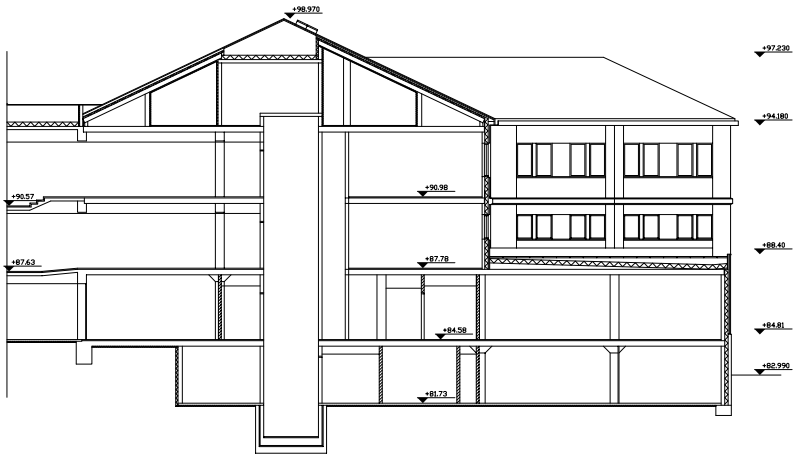

Maanmittauskonttorin lisärakennuksen julkisivut länteen ja pohjoiseen sekä leikkaus. Senaatti

Lukiokatu 16 kärsinyt ainakin yhden tulipalon, kuva on vuodelta 1919. Lehtikuva.

5

Puurakennukset

5.1

Lukiokatu 16

Rakennuksen tontti on ostettu kaupungilta vuonna 1858. Korttelin kuudesta tontista neljä idän puoleisinta oli varattu koulurakennuksen käyttöön, ainoastaan kaksi länsipäädyn tonttia, tämä mukaan lukien, olivat vapaana yksityiskäyttöön. Tontin ostaja oli kauppias Frederik Gottlieb Ehless, joka kuitenkin jo 1859 möi sen puuseppämestari Adolf Lindbergille, joka oletettavasti pian tontin hankittuaan rakennutti nykyisen puutalon. Hämeenlinnan rakennushistoriallisessa inventoinnissa vuodelta 1980 mainitaan varhaisimman säilyneen rakennusta koskevan piirustuksen olevan vuonna 1880 tapahtunutta julkisivumuutosta varten. Tämän perusteella rakennusajankohta voidaan varmasti sijoittaa vuosien 1859 ja 1880 väliin, kuitenkin rakennuksen puhdaslinjainen empireasu viittaa 1860-luvun suuntaan.

Puuseppä Lindbergin suku on omistanut kiinteistön aina vuoteen 1915 asti, jonka jälkeen sillä on ollut useampia erittelemättömiä yksityisomistajia. Vuonna 1951 sen on ostanut Lukiokatu 14 tontin tavoin Vanajan kunta, joka on käyttänyt puutaloa toimistorakennuksena. Kuntaliitoksen johdosta tämäkin tontti on siirtynyt Hämeenlinnan kaupungin omistukseen 1967 ja puutalossa on toiminut naapuritontin tavoin Hämeenlinnan sosiaalitoimiston tiloja.

Tontin siirryttyä valtion omistukseen vuonna 1978 myös sosiaalitoimistotoiminta rakennuksessa on lopetettu. Vuonna 1980 talon itäpäässä on toiminut neuvola, jonka tarpeisiin itäisen sisäänkäynnin yhteyteen rakennettu lastenvaunukatos on rakennettu. Talon länsipää on tällöin ollut asuinkäytössä ja keskiosassa on ollut varastotiloja. Nykyisillään rakennus on kokonaan vailla käyttöä.

Alkuperäisomistaja Adolf Lindbergin kaksi poikaa, Armas sekä Ilmari Launis ovat viettäneet nuoruutensa Lukiokadun puutalossa. Armas Launis tunnettiin säveltäjänä ja Ilmari Launis arkkitehtinä. Heidän yhteyttään rakennukseen on juhlistettu myös muistolaatalla talon ulkoseinässä.[83]

83 Pietilä 1980,

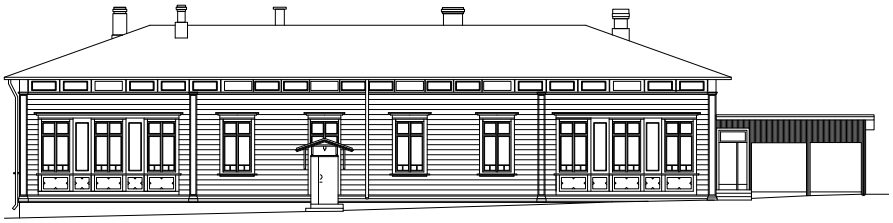

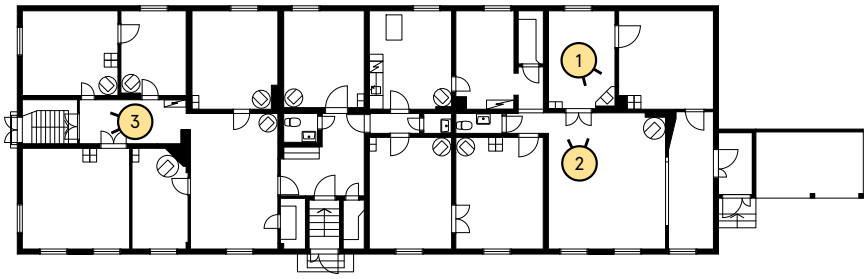

Lukiokatu 16:n nykytilaiset pohja- ja julkisivupiirrokset. Pohjapiirrokseen merkattu myös nykytilavalokuvien ottopaikat. Senaatti.

Inventointikortti

Lukiokatu 16

YLEISTIEDOT

YLEISKUVA

TONTTI

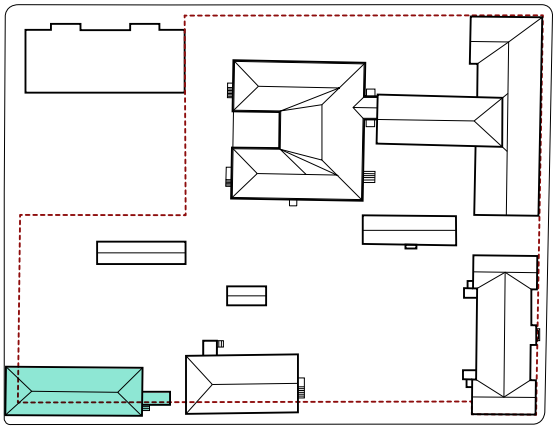

ARKKITEHTI

Ei tiedossa

RAKENNUTTAJA

Mahdollisesti puuseppämestari Adolf Lindberg

NYKYINEN KÄYTTÖ

Tyhjillään

RAKENTAMISAJANKOHTA

Ilmeisesti 1860-luku, kuitenkin ennen vuotta 1887

KERROSALA

333.0 m^2

TÄRKEIMMÄT MUUTOSVAIHEET

Ensimmäinen fasadimuutos vuonna 1880. Rakennukseen on tehty nimeämättömiä muutoksia ainakin vuosina 1887, 1966 ja 1974.

KÄYTTÖHISTORIA

Tehty asuintaloksi. Rakennuksessa on toiminut sittemmin 1950-luvun alusta lähtien Vanajan kunnantoimisto sekä sen jälkeen, vuodesta 1967 Hämeenlinnan sosiaalitoimisto. Rakennus on jäänyt joksikin aikaa autioksi vuonna 1978, jolloin tontti on siirtynyt valtion omistukseen. Tämän jälkeen siinä on toiminut ainakin neuvola.

YLEISHAHMO

Rakennus on yksikerroksinen pitkänomainen suorakaiteen muotoinen puutalo 1800-luvun lopulta. Se on väriltään vaalea ja siinä on matala sokkeli sekä aumakatto. Rakennuksessa on symmetrinen ikkunajako sekä runsaita puukoristeita, sen julkisivuja on jaettu tasaisiin kenttiin pilastereilla. Rakennuksen itäpuolelle on liitetty oletettavasti neuvolakäytön alkamisen yhteydessä pitkänomainen lastenvaunusuoja.

SÄILYNEISYYS

Katujulkisivut ovat oletettavasti hyvin lähellä alkuperäistä asuaan, Lukiokadun puoleinen epäsymmetrisesti sijoitettu sisäänkäynti on lisätty myöhemmin. Idän puoleinen lastenvaunukatos on moderni lisä, mutta se on vedetty taakse katulinjasta eikä varsinaisesti häiritse vanhan rakennuksen yleisolemusta. Takapihan puoleisessa julkisivussa on laudoituksen saumoista nähtävissä lukuisia muutosvaiheita. Sisätilojen säilyneisyysaste on huomattavasti matalampi, alkuperäisiä pintoja ei ole jäljellä lainkaan eikä huonejaon säilyneisyydestä ole tietoa. Tiloissa on joitain alkuperäisen näköisiä peiliovilehtiä sekä yksi kaakeliuuni, loput uunit ovat pönttöuuneja jotka ovat myöhempiä lisäyksiä.

Inventointikortti

Lukiokatu 16

ULKOTILAT

SOKKELI

Sokkeli on luonnonkivinen, takapihan puolella on käytetty tiiltä, betonia ja lohkottua kiveä. Kadun puolella ei ole sokkelia vaan laudoitus itäpäässää on kiinni kadussa, länsipäässä sokkeli taas erottuu. Tässä kohtaa materiaalina on lohkottuja luonnonkiviä joiden päällä on rappaus. Sokkeli on betonoitu sisäpihan puolelta länsipäästään. sisäpihan puolella julkisivu on yksinkertainen, näkyvissä on useita vanhoja suljettuja aukotuksia sekä luukkuja alapohjaan.

JULKISIVU

Julkisivu on vaaleaksi maalattua vaakalautaa. Koristeena on rakennuksen katujulkisivun kummassakin päässä kolmen ikkunan sarjan alla paneelit, joiden sivujen keskellä on kolmiomaiset koristeet. Päissä ikkunoilla on yhteinen yläpalkisto, ikkunoiden välissä on myös peilipaneelit. Seinän yläosassa on sorvattuja räystään kannattimia ja niiden välissä paneeleja. Nämä koristeet löytyvät vain katujulkisivussa. Katujulkisivu on jaettu pilastereilla kolmeen kenttään. Laudoitus on pontattu.

IKKUNAT

Pääikkunat ovat neliosaiset, suurempiruutuisten alaosien alalaitaan on erotettu puitteilla pieniä ruutuja rinnan. Ikkunat ovat uudet, mutta tehty vanhan mallin mukaan. Valeikkunoita ullakolle on sijoitettuna konsolien välissa räystään alla. Lasien väliin on lisätty lämpölasi sekä sälekaihtimet mahdollisesti 1990-luvulla.

SISÄÄNKÄYNNIT

Sisäänkäyntejä on kolme, yksi keskellä katujukisivua ja yksi talon kummassakin päässä. Läntisin päätysisäänkänti on alkuperäinen, Lukiokadun julkisivuun sisäänkäynti on lisätty viime vuosisadan puolivälin jälkeen. Itäpään katoksellinen sisäänkäynti on lisätty myöhemmässä vaiheessa. Itäpäädyn sisäänkäynnin ovi on pystypaneloitu puuovi, vetimen perusteella se on ehkä 1950-luvulta. Oven yllä on vaakaikkuna. Sisäänkäynti yhdistyy katokseen, joka todennäköisesti on ollut neuvolan asiakkaiden lastenvaunusuoja. Katosta on korjattu. Sisäänkäynnin edessä on betoniportaat, katoksessa on pulpettikatto. keskisisäänkäynnin katos on tehty Lukiokatu 14:n mallin mukaan, mutta se on selkeästi uudempi. Sen edessä on betoniportaat ja sisäänkäyntiovena pystulaudoitettu ruskea puuovi. länsisisäänkäynnin yllä on pieni lippa, jonka reuna on koristelovettu. Yllä on huopakate. Ovi on vanha, mutta ulkoa se on peitetty uudella pystypaneloinnilla. Oven edessä on graniittikynnys.

KATTO

Katto on rivipeltiä, se on väriltään musta ja aumattu molemmista päistä.

MUITA HUOMIOITA

Julkisivukoristeita löytyy katujulkisivusta. Puupilasterit jakavat julkisivun. Ulos työntyvä lista kulkee sokkelin yllä julkisivussa. Rakenns on mutkalla itäpäästä. Länsipää on yhtä lailla koristeltu kuin eteläjulkisivu koska se reunustaa katua. Länsipään sisäänkäynti on luultavasti ainoa alkuperäinen.

Rakennuksen vanha pääsisäänkäynti on lännen puolisella lyhyellä julkisivulla. Julkisivu on sommiteltu kolmeen kenttään symmetrisesti pilastereilla.

Lukiokadun puoleinen sisäänkäynti on myöhempi lisäys, sen yläpuolta kattaa puuleikkauskoristeinen katos, joka on toteutettu viereisen rakennuksen, Lukiokatu 14:n mallia mukaillen.

Inventointikortti

Lukiokatu 16

SISÄTILAT

LATTIAT

Lattiat ovat kauttaaltaan linomattoa.

SEINÄPINNAT

Pinnat ovat osittain sileäksi rapattuja ja maalattuja, mutta pääosin levytettyjä ja maattuja korostetuilla saumoilla.

SISÄKATOT

Kaikissa huoneissa on suuri huonekorkeus, mutta katot ovat levytettyjä alapinnasta. Levyn pinnan ja katon yläosan välissä kulkee kapea pyöristetty, puinen kattolista. Sen päällä kulkee sähköjohtoja pintavetona.

OVET

Tiloissa on melko paljon säilyneitä vanhoja puuovia, jotka ovat komeita ja korkeita. Yksi ovi on kaksilehtinen, jossa kummassakin osassa on kolme peiliä päällekkäin ja kirjeluukku, tässä on luultavasti kulkenut huoneistoraja. Alkuperäisten ovien vuorilistat eivät ole säilyneet, vaikka karmit ovat alkuperäiset. Pääosa vanhoista ovista on kaksipeilisiä ja ovien ylempään peiliin on muotoiltu suippokaari, josta roikkuu lehtikuvio. Ovet ovat erityisen kauniita ja omalaatuisia ja tätä muotoilua on käytetty yksi- ja kaksilehtisissä ovissa. Koristelu muodostaa kehyksen peiliin. Tiloissa on myös paljon vanhoja laakaovia, jotka ovat seiniin lisätyissä oviaukoissa. Nämä laakaovet ovat ehkä 1950-luvultaa. Tuulikaapit on pystypaneloituja ja ulko-ovet ovat uudehkoja, lukuun ottamatta länsipään ulko-ovea.

KIINTOKALUSTEET

Tiloissa on pönttöuuneja, sekä yksi vanhempi säilynyt kaakeliuuni.

MUITA HUOMIOITA

Tiloissa on toiminut ainakin sosiaalitoimisto ja neuvola. Nyt tilat ovat tyhjillään. Rakennukseen on sisäänkäynnit päissä ja keskellä, mikä viittaa siihen, että se on joskus jaettu kolmeen eri toimintoon tai huoneistoon. Pohjaratkaisu on vähän sokkeloinen, eri osat talosta ovat lattiakorkeudeltaan eri tasoilla. Talossa ei ole keskikäytävää vaan ainoastaan keskimuuri, jonka kumminkin puolin huoneita on sijoiteltu, väleissä on myös joitain välittäviä tiloja. Märkätilat ovat keskittyvät rakennuksen keskiosiin. Huonejako on osin alkuperäinen, isompia huoneita on lähinnä pilkottu pienempiin osiin.

ULLAKKO JA KELLARI

Rakennuksessa ei ole kellaria, lämpö tulee naapurista. Rakennuksessa on painovoimainen ilmanvaihto sekä kylmä ullakko. Alapohjaa on tuettu kiviarkuin vasojen alla.

Rakennuksessa on säilynyt yksi vanhempi kaakeliuuni.

Koristeellisia peiliovia on sekä parillisina että yksilehtisinä. Myös niiden koot vaihtelevat.

Kasarmikadun sisäänkäynnin yhteydessä on ylävalaistu eteinen sekä pieni porras.

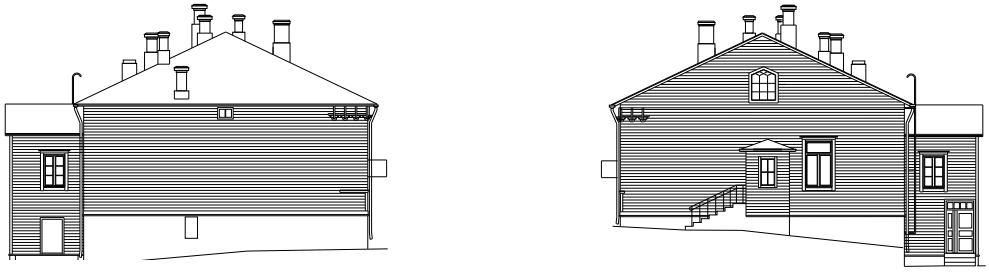

Lukiokatu 14:n ajantasaiset julkisivupiirrokset. Senaatti.

5.2
Lukiokatu 14

Rakennuksen tontti on ostettu Hämeenlinnan kaupungilta vuonna 1887, tämä tontti oli myös alun perin varattu Yläalkeiskoulun käyttöön mutta kaupunki päätti myydä ne pois uuden, suuremman koulutalon valmistuttua muualle kaupunkiin. Tontin on tuolloin ostanut Varalääninsihteeri Rikhard L. Wigren, joka on pian myös rakennuttanut talonsa tontille. Hämeenlinnan historiallisten rakennusten inventoinnissa vuodelta 1980 mainitaan olemassa olevan piirustukset piharakennukselle vuodelta 1893, joihin liittyvässä asemapiirroksessa nykyinen puutalo on jo piirrettynä. Näin rakennusajankohta voidaan rajoittaa vuosien 1887 ja 1893 välille. Rakennuksen alkuperäispiirustuksia ei ole säilynyt eikä sen suunnittelija tai tarkka rakennusvuosi ole tiedossa.

Vuonna 1905 rakennus on annettu velkojen katteeksi varatuomari Harald Holmbergille ja myöhemmin sen omistajana on myös ollut maanviljelysneuvos Axel Lindebäck, jonka jälkeen vuonna 1918 rakennus on siirtynyt isännöitsijä Rafael Reiniukselle, joka oli rakennuksen viimeinen yksityinen omistaja.

Vuonna 1928 kiinteistö on tullut Vanajan kunnan omistukseen, kunnan omistuksessa Lukiokadun puutalossa on toiminut Vanajan kunnantoimisto. Rakennuksen itäpäässä sijaitseva valtava kassakaappi on luultavasti perua tästä käyttövaiheesta, ja on oletettavasti toiminut kunnan kassana. Vuonna 1967 tapahtuneen kuntaliitoksen johdosta rakennus on siirtynyt Hämeenlinnan kaupungin hallinnoitavaksi, joka puolestaan on sijoittanut tiloihin kaupungin sosiaalitoimiston sekä kouluhammaslääkärin vastaanoton. Valtion omistukseen tontti siirtyi 1978, jolloin se on myös yhdistetty jo valmiiksi valtiolle kuuluneisiin naapuritontteihinsa. Nykyisin sen tiloja käyttävät insinööritoimisto sekä Etelä-Hämeen riistakeskus.

Tyylillisesti rakennuksessa on vaikutteita niin kutsutusta sveitsiläistyylistä, johon liittyvät leimallisesti rikkaat puuleikkaus- ja sorvauskoristeet. Lukiokadun julkisivussa on säilynyt erityisen hieno, tiheä konsolirivi räystään alla sekä sorvauskoristeltu sisäänkäyntikatos.[84]

84 Pietilä 1980,

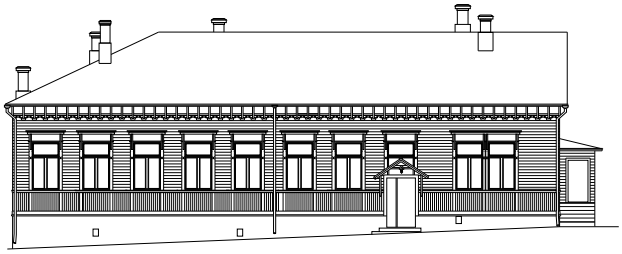

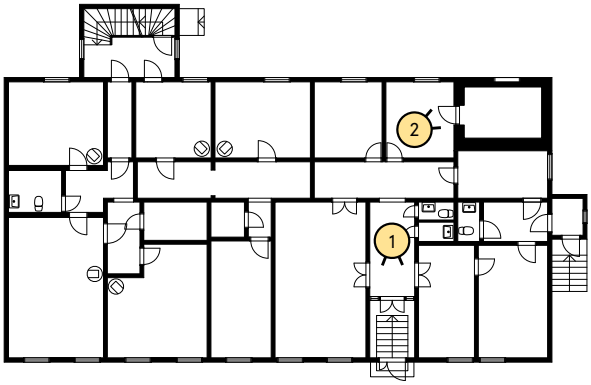

Lukiokatu 14:n ajantasaiset julkisivu- sekä pohjapiirrokset.
Kuvaan merkattu myös sisätilavalokuvien ottopaikat. Senaatti.

Inventointikortti

Lukiokatu 14

YLEISTIEDOT

YLEISKUVA

TONTTI

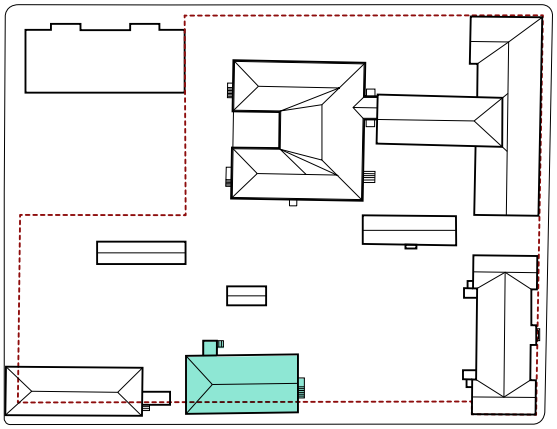

ARKKITEHTI

Ei tiedossa

RAKENNUTTAJA

Varalääninsihteeri Rikhard L. Wigren

NYKYINEN KÄYTTÖ

Itäosassa Etelä-Hämeen riistakeskus, länsiosassa insinööritoimisto

RAKENTAMISAJANKOHTA

Välillä 1887-1893

KERROSALA

335.0 m^2

TÄRKEIMMÄT MUUTOSVAIHEET

Nimeämättömiä muutostöitä toimistokäyttöä varten 1936. 1966 lisätty uusia WC-tiloja sekä asunto länsipäästä poistettu.

KÄYTTÖHISTORIA

Rakennus on asuinkäyttöön tehty ja myös ollut siinä käytössä vuoteen 1928 asti, jolloin sen omistajaksi on tullut Vanajan kunta. Rakennus on ollut Vanajan kunnan virastona aina vuoteen 1967, jolloin kuntaliitoksen johdosta rakennuksen käyttäjiksi ovat tulleet Hämeenlinnan sosiaalitoimisto sekä kouluhammaslääkäri. Nämä toiminnot ovat loppuneet vuonna 1978 tontin tultua valtion omistukseen.

YLEISHAHMO

Rakennus on yksikerroksinen pitkänomaisen suorakaiteen muotoinen 1800-luvun lopun puutalo. Siinä on harmaa matala kivijalka ja lännen puolelta aumattu tumma harjakatto. Rakennus on vaalean värinen ja runsaasti koristeltu puuleikkauksin, siinä on osittain epätasainen mutta tiheä ikkunajako.

SÄILYNEISYYS

Katujulkisivu on oletettavasti säilynyt pitkälti alkuperäisessä asussaan. Pihan puoleiset kaksi sisäänkäyntiä ovat myöhemmin lisättyjä. Kadun sisäänkäynti on vanha ja mahdollisesti alkuperäinen, joskin ovilehti on vaihdettu. Sisätilojen säilyneisyysaste on ulkoasua matalampi, huonetiloja on jaoteltu uudelleen eikä alkuperäisiä pintoja ole nähtävissä. Lukiokadun puoleinen lasitettu sisäänkäynti on erityisen hieno ja mahdollisesti alkuperäinen.

Inventointikortti

Lukiokatu 14

ULKOTILAT

SOKKELI

Sokkeli on luonnonkivinen, kadun puolella on hakattuja harkkoja. Pihan puolella se on korkeampi, materiaaleina on käytetty luonnonkiveä harkkoina ja tiiltä. Tiiliset kohdat ovat paikkauksia muun muassa kellarin ovien paikoilla. Päätykuistin puolella on lautakuvioitu betonisokkeli, pihan puolen kuisti on betonipilareiden päällä.

JULKISIVU

Julkisivuissa on vaakasuuntainen puulaudoitus, koristelistat kulkevat räystäällä ja sokkelin yllä. Julkisivu on vaaleaksi maalattu. Lukiokadun julkisivussa on ikkunan alla pystylaudoitus, siitä yläöspäin taas vaakalaudoitus. Taitekohdassa on lista. Ikkunan vuorilistan linja jatkuu pilasterimaisesti alas sokkeliin asti.

IKKUNAT

Pääikkunat ovat kolmiosaiset T-puitteella, ylinnä on vaakaosa ja sen alla kaksi pystyosaa rinnan. Ikkunat ovat uudehkoja. Pihan puolella vuorilaudassa on salmiakkikoriste ja lippa. Kadun puolella ikkunan yllä on palkisto ja sitä kantaa kumminkin puolin konsolit. Ikkunat ovat yksittäisiä sisäpihan puolella. Ullakon ikkunat ovat kaksiruutuisisa. Sisäpihan puolella itäisin ikkuna on laudoitettu umpeen. Kadun puolella itäpäässä on yksi ikkunapari, muut ikkunat ovat yksittäisiä. Ikkunoissa on lämpölasikerros, joka on mahdollisesti peräisin 1990-luvulta.

SISÄÄNKÄYNNIT

Rakennukseen on kolme sisäänkäyntiä: kadulta, itäpäästä ja sisäpihalta länsipäästä. Sisäpihan kuistin ovi on vanha kaksilehtinen puupeiliovi, rakenne on laudoitettu, siinä on paloposti, harjakatto, uusi sisäänkäyntikatos, betoniportaat ja ovessa on yläikkuna. Oven yllä on kuusiruutuinen ikkuna. Päädyn kuistin ovena on puupeiliovi, jonka päässä on neliosainen ikkuna. Betoniportaassa on käsijohteena putkikaide. Katusisäänkäynnin sorvikoristeinen sisäänkäyntikatos on alkuperäinen, ovi on uudehko ja pystypaneloitu. Portaat ovat kiviset ja vuorilista vanhahko.

KATTO

Katto on rivipeltinen mustaksi maalattu harjakatto, joka on aumattu länsipäästä, katolla on lumiesteet ja piippuja.

MUITA HUOMIOITA

Julkisivu on runsaasti koristeltu. Pihan puolen sokkelissa on luukkuja, ovia, ritilöitä. Tiheästi sijoitetut sorvatut konsolit kannattavat räystästä. Konsolit muistuttavat ikkunoiden reunoilla olevia konsoleita.

Pihan puoleisessa julkisivussa koristeaiheet puuttuvat kokonaan. Kuistit ovat myöhempiä lisäosia.

Lukiokatu 14:n katujulkisivussa on leimaa-antava, erityisen tiheärivistöinen ja koristeellinen räystäskonsolien sarja. Samankaltaiset puuleikkausaiheet jatkuvat ikkunoiden yläpalkistoissa sekä sisäänkäyntikatoksessa.

Inventointikortti

Lukiokatu 14

SISÄTILAT

LATTIAT

Lattiat ovat kellertävää muovimattoa.

SEINÄPINNAT

Seinät ovat joko sileäksi rapattuja ja maalattuja tai levytettyjä ja maalattuja, levyjen saumat ovat korostetusti näkyvissä.

SISÄKATOT

Rakennuksen länsipäässä katto on käytävätiloissa alas laskettu, huonetiloissa taas korkea. Kaikkiin tiloihin on lisätty akustolevyjä tai muuta panelointia. Itäpäässä eteisen ja huoneiden katot ovat korkeita, vain sisäpihan puolelle avautuvien huoneiden edessä olevassa pienessä käytävätilassa se on alaslaskettu.

OVET

Ainakin kahden aikaisia vanhoja ovia on tiloissa vielä jäljellä. Länsiosassa on vanhoja peiliovia, joiden leveässä versiossa on yksi vaakapaneeli ylimpänä, sen alla taas vierekkäin kaksi pystyyn ja tämän alla taas vaakaan yksi. Kapeammassa mallissa ovessa on kolme peiliä päällekkäin. Kaikki vetimet ovat uusia. Lisäksi talossa on laakaovia, joissa on huurrelasi ja alkuperäinen painike, joka on muodoltaan litteä ja levenevä. Painike saattaa olla 1920-30-luvuilta. Vanhoja oviaukkoja ja vuorilistoja sekä ovenkehyksiä on säilynyt enemmän kuin itse ovia. Itäosassa rakennuksen pihan puolelle avutuviin tiloihin avautuvat ovet ovat suoria laakaovia, sivulle avautuviin huoneisiin on vanhat korkeat kaksilehtiset puupeiliovet. Myös tuulikaapin ovet ja sitä ympäröivät ikkunat sivuilla ja yllä ovat vanhoja, jolleivat alkuperäisiä.

KIINTOKALUSTEET

Länsipäässä on säilynyt pönttöuuneja, jotka on maalattu valkoiseksi. Luukuissa ei ole vuosilukua. Rakennuksessa on laakapattereita ja koneellinen poistoilma. Pintavetoina kulkee vesi- ja sähköjohtoja. Itäpäässä on iso kassaholvi, jossa lukee G.R. Grundström, Tampere. Holvi on mahdollisesti toiminut Vanajan kunnan kassana. Se on mahdollisesti 1920-luvulta ja koko huoneen kokoinen. Kassaholvissa on tuplaseinät.

MUITA HUOMIOITA

Rakennus on jaettu kahteen toimistokokonaisuuteen: itä- ja länsiosaan. Länsiosassa on insinööritoimiston tiloja, itäpää on riistayhdistyksen käytössä. Länsipään pohjakaava on sokkeloinen, pihan puolella on keskikäytävä ja sen varrella huoneita. Pihan puolelle avautuu pienemmät huonetilat, kadun varressa on isompia huonetiloja ja näistä osittain erotettuja varasto-, wc- yms. tiloja. Rakennuksen itäpäässä riistanhoitokeskukset tilat jakautuvat siten, että kadulta on sisäänkäynti, porras ylös tuulikaapissa, sen päässä taas keskikäytävä ja siitä avautuu eri suuntiin sivuille ja päähän toimistohuoneita. Huonerakenne vastaa paremmin alkuperäistä, muun muassa kokoustilana oleva sali on todennäköisesti alkuperäinen muodoltaan.

LÄNSIPÄÄN PORRAS

Portaassa on paneloidut seinät joissa on kapeahko pystypaaneli, pinnat on maalattu. Lattiana on puulautalattia. Ikkunat ovat vanhoja ja kuusiruutuisia, niissä on vain ulkolasi. Tässä ulkopuitteessa on profilointia ja lasipinnassa röppöä. Sisäpuolella on komeat listat ikkuna-aukon ympärillä. Tästä tilasta johtaa ovi ja portaat ullakolle. Ensimmäisen kerroksen tiloihin on ollut rinnan kolme ovea. Näistä ovista keksimmäinen on uudempi, ja siinä on yläikkunoita, sivuovet ovat samanlaiset. Myös katto portaiden alla on paneloitu. Tilan ulkoasu on ehkä 1920-luvulta.

Pääsisäänkäynnin yhteydessä on säilynyt hieno, mahdollisesti alkuperäinen pariovellinen lasitettu eteistila.

Sisätilat ovat pääosin nykyaikaistettuja toimistotiloja. Kulmatoimistossa on näkyvillä suuri vanha kassakaappi, joka liittynee Vanajan kunnantoimistoon rakennuksen vanhana käyttäjänä.

7
Johtopäätökset

Hämeenlinnan maanmittauskonttorin kortteli alkoi rakentua kun neljä itäisintä tonttia, tuolloin 1840-luvulla vielä joutomaana, osoitettiin yläalkeiskoulun käyttöön. Rakennuspaikka sijaitsi Stora Torgetilta linnalle johtavan kadun varressa kaupunkikuvallisesti merkittävässä kohdassa. Hämeenlinnan kaupungin keskustan korttelit oli tyypillisesti jaettu kuuteen tonttiin 1832 asemakaavasta alkaen. Korttelin kuusi tonteista lopulta vain yksi tuli koulun käyttöön[85], sillä ennen pitkää pieneksi käyneen koulurakennuksen laajentamisen sijaan rakennettiin kokonaan uusi koulurakennus 1880-luvulla.[86] Tontteja myytiin yksityishenkilöille 1800-luvun loppupuolella, minkä seurauksena korttelin länsipää rakentui asuintalovaltaiseksi. Itäpään toinen tontti otettiin 1900-luvun alussa valtion käyttöön Hämeenlinnan maanmittauskonttorin uudisrakennukselle. Ennen maanmittauskonttoria laadituissa asemakartoissa konttorin tontti on esitetty viheralueena ja konttoritalo olikin ensimmäinen sille sijoitettu rakennus.

Vanha koulutalo, vaikkakin sisätiloiltaan täysin uudelleen järjestetty, on katujulkisivuiltaan erityisen hyvin säilynyt. Rakennuksen jalanjälki on pysynyt käytännössä täysin ennallaan. Koulutalo onkin erinomainen esimerkki 1800-luvun puolivälin Intendentinkonttorin kouluarkkitehtuurista. Hämeenlinnan paikallishistoriaan se liittyy myös postitalona, jolla nimellä se usein yhä tunnetaan. Yläalkeiskoulun talo oli 1800-luvulla arkkitehtonisesti Hämeenlinnan kaupungissa ainutlaatuinen esimerkki kivisestä, matalasta uusklassistisesta arkkitehtuurista. Yhdessä 60 vuotta nuoremman maanmittauskonttorin rakennuksen kanssa ne muodostivat ja muodostavat yhä harvinaislaatuisen sekä harmonisen julkisivuparin Sibeliuksenkadun suuntaan.

Sekä koulurakennuksen että maanmittauskonttorin sisätiloja on muokattu. Muutostyöt on kuitenkin alusta lähtien tehty katujulkisivuja varjellen, ja esimerkiksi korotukset on tehty sisäpihan puolelle. Suurin muutos koulun pääjulkisivussa on 1927 valmistunut tuulikaappi. Maanmittauskonttorin lisärakennukset on tehty takapihan puolelle, katujulkisivun jatketta vuodelta 1939 lukuun ottamatta. Myös rakennusten tasoero pohjoisen suuntaan laskevalla tontilla on korostunut julkisivun pidentämisen myötä. Maanmittauskonttorin 1950-luvun korotukset ja erityisesti 1980-luvun uudisrakennus poikkeaa ratkaisuiltaan Hämeenlinnan puutalokaupungista sekä mittakaavan, materiaalin että rakennuksen sijoittelun osalta. Perinteisesti päärakennukset sijoitettiin kadun varteen ja talousrakennukset korttelin keskiosiin.

Myös Lukiokadun asuinrakennukset ovat ulkoasultaan hyvin säilyneitä. Niiden sisätiloja on muutettu 1920-luvulta alkaen, kun asuntokäyttö päättyi ja rakennuksiin sisustettiin konttoreita. Molemmat taloista edustavat 1800-luvun lopun tyypillistä puurakentamista, julkisivujäsentelyä ja Hämeenlinnan keskustalle ominaista mittakaavaa. Tarkastelun kohteena oleva kortteli kuusi rakennettiin täyteen puutalovaltaisena 1800-luvun loppupuoliskolla koulua lukuun ottamatta. Nykyisin korttelin lukuisista puutaloista on vain nämä kaksi jäljellä. Molemmat puutalot ovat ajallisesti kerrostuneita ja ajalleen tyypillisiä kaupunkitaloja.

Kiinteistön koko rakennuskanta on sisätilojensa osalta uudenaikaistettua. Yksityiskohtien tasolla säilynyt on esimerkiksi peiliovilehtiä, vanhoja ikkunanpuitteita sekä vanhoista käyttötarkoituksista kertovia kiintokalusteita, kuten Lukiokatu 14:n suuri 1920-luvun kassakaappi.

Maanmittauskonttorin korttelin julkisivujen yleisilme on ajallisesti monikerroksinen. Intendentinkonttorin piirtämät julkiset ja hallintorakennukset ovat arkkitehtuuriltaan korkealaatuisia ja myöhemmät muutos- ja lisärakennustyöt on tehty pääosin vanhaa arkkitehtuuria kunnioittaen. Puutalot Lukiokadun varrella liittyvät kokonaisuuteen säilyneenä jäännöksenä korttelin alkupe-

85 Lindeqvist 1930, 44–47.
86 Koskimies 1966, 455.

räisestä rakenteesta. Kaupunkikuva Lukiokadun ja Sibeliuskadun varrella on korttelin kuusi osalta säilynyt toista maailmansotaa edeltäneessä asussa. Korttelin kahta luoteen puoleista tonttia lukuun ottamatta korttelin julkisivut ovat vuoden 1939 asussa. Mittakaavasta poikkeavat kaksi luoteenpuoleista tonttia, joille on sijoitettu 1972 valmistunut asuinkerrostalo sekä sen viereinen tontti, jolla sijaitsee maanmittauskonttorin raskaan kuutiomainen lisärakennus. Laajennus on kuitenkin vedetty kauemmas katulinjasta, jolloin se ei katunäkymässä häiritse kokonaisuutta niinkään paljoa, vaikka poikkeaa vanhan puutalokaupungin rakennusten sijoittelusta. Lukiokadun kaupunkikuva on epäyhtenäinen ja rakennusten mittakaava kasvaa. Kasarmikadulla uusi 1960–1970-luvun kaupunkirakenne leikkaantuu irti vanhasta puutalokaupungista melko jyrkästi.

Hämeenlinnan maanmittauskonttorin korttelin rakennuskokonaisuudella on arkkitehtonisten arvojensa lisäksi kulttuurillista ja paikallishistoriallista arvoa ainakin Hämeenlinnan koululaitoksen, postilaitoksen sekä maanmittauslaitoksen kannalta. Myös edelleen toimiva Hämeenlinnan lyseo on aloittanut toimintansa yläalkeiskoulun vanhassa kivitalossa Sibeliuksenkadulla. Maanmittauskonttori, vaikkakin toiminnaltaan vähemmän arkielämässä näkyvä, on myös itsessään osa Hämeenlinnan kaupungin pitkää historiaa läänin hallintokaupunkina.

Lähteet

Arkistolähteet

Hämeenlinnan kaupunginkirjaston digitaalinen aineistopankki Lydia (Lydia)
Historialliset valokuvat ja tekstit

Hämeenlinnan kaupunki (HK)
Vanhat asemakaavat sekä kaavoitustiedot

Hämeenlinnan kaupunginmuseon arkisto (HKM)
Historialliset valokuvat

Kansallisarkisto (KA)
Historialliset rakennuspiirustukset

Maanmittauslaitos (MML)
Vanhat ilmakuvat sekä nykytilainen karttamateriaali

Museoviraston valokuva-arkisto (MV)
Historialliset valokuvat

Senaatti-kiinteistöjen arkisto, Tampere (Senaatti)
Rakennusten nykytilapiirustuksia sekä viimeaikaisia muutospiirustuksia

Muut lähteet

Blomstedt, K., 1888. *Hämeenlinnan Lyseen uudesta koulurakennuksesta kertomus*. Hämeenlinna: Hämeen Sanomain osakeyhtiön kirjapaino

Favén A. E., 1879. *Hämeenlinnan vanhemmista kouluista.* Hämeenlinna: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Halila, A., 1967. *Suomen rakennushallinto 1811-1961.* Helsinki: Rakennushallitus.

Hanski, J., 2011. *Hyödyllistä ja kaunistavaa: Senaatti-kiinteistöjen historia*. Helsinki: Senaatti-kiinteistöt.

Heste Oy., 1988. *Hämeenlinnan lääninhallituksen rakennus, Rakennushistoriallinen selvitys.*

Huhtamies, M., 2008. *Maan mitta: Maanmittauksen historia Suomessa 1633-2008.* Helsinki: Maanmittauslaitos.

Hämeenlinnan kaupunkiuutiset., 2015. Sibelius valmistui ylioppilaaksi Kivikoulusta. Hämeenlinnan kaupunkiuutiset, [verkosta] 14. marraskuuta. Luettavissa osoitteessa: **https://www.kaupunkiuutiset.com/jutut/sibelius-valmistui-ylioppilaaksi-kivikoulusta-4123** [Haettu 4. 10. 2018]

Koskimies Y. S., 1966. *Hämeenlinnan kaupungin historia 1875-1944.* Hämeenlinna: Hämeenlinnan kaupunki

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy., 2014. *Hämeenlinnan rakennushistoriallinen selvitys, Kaupunkisuunnittelu ja -rakentaminen keskustassa ja Keinusaaressa 1778-2014.* Hämeenlinnan kaupunki: Hämeenlinna.

Lilius, H., 1982. *Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa: Kehityslinjojen tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan alkuun.* Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Lindeqvist, K. O., 1930. *Hämeenlinnan kaupungin historia. III osa: Hämeenlinnan kaupungin historia vuosina 1809-75.* Hämeenlinna: Hämeenlinnan kaupunki.

Museovirasto., *Valtakunnallisesti merkittävät historialliset kulttuuriympäristöt RKY*, Luettavissa osoitteessa: **http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2058** [Haettu 23. 11. 2018]

Myyryläinen, H., 1998. *Oppikoulu 1800-luvun alkupuolella,* Luettavissa osoitteessa: http://materiaalit.internetix.fi/fi/opintojaksot/9historia/kouluhistoria/oppikoulu_1800luvun_alkupuolella [Haettu 23. 11. 2018]

Nurmio, Y., 1938. *Suomen postilaitoksen historia 1638-1938.* Helsinki: Posti- ja lennätinhallitus.

Pietilä, K., 1980. *Hämeenlinnan inventointi 1979-1980.* Hämeenlinna: Hämeenlinnan historiallinen museo.

Putkonen, K. (toim.), 2003. *Rakennettu Häme.* Hämeenlinna: Hämeen liitto & Rakennustieto Oy.

Schjerfbeck, M., 1917. Carl Ricardo Björnberg in memorian. *Arkitekten* 15 (1917), 2 s. 13-16.

Sinisalo, J., Wik, Jean. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 11.9.2018)

Sinisalo, J., 1998. *Senaatintalo – valtioneuvoston linna: rakentuminen ja arkkitehtuuri.* Julkaistu teoksessa: Selovuori, J., (toim.) 1998. Valtioneuvoston linna. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Tammio, E. J., 1913. *Hämeenlinnan normaalilyseon synty ja vaiheet.* Julkaistu teoksessa: Hämeenlinnan normaalilyseo 1873–1887–1913 : 40-vuotinen muisto. Hämeenlinna : Arvi A. Karisto

Uola, M. Toim., 1973. *Hämeenlinnan lyseo 1873-1972.* Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino.

Yleisten rakennusten ylihallitus., 1912. *Rakennustilasto: Yleisten rakennusten ylihallituksen kertomus vuosilta 1908-1910.* Helsinki: Yleisten rakennusten ylihallitus.

ark-byroo

Arkkitehtitoimisto Ark-byroo oy
Kustaankatu 3, 00500 Helsinki
www.arkbyroo.fi
info@arkbyroo.fi
010 2350 566